

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Iva Klemenčič

Kletvice in psovke v slovenskih tiskanih medijih

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Iva Klemenčič

Mentorica: red. prof. dr. Monika Kalin Golob

Kletvice in psovke v slovenskih tiskanih medijih

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Kletvice in psovke v slovenskih tiskanih medijih

Diplomsko delo proučuje kletvice in psovke v slovenskih tiskanih medijih. V teoretičnem delu sem opredelila pojem novinarstva, poudarila pomen novinarske etike pri opravljanju poklica ter opisala različne vrste novinarskih besedil, njihov jezik in stil. Nato sem se osredotočila na pojme, povezane s preklinjanjem in kletvicami: opisala sem razvoj kletvic skozi zgodovino ter pojasnila, zakaj nekatere besede veljajo za družbeno nesprejemljive. Opisala sem razloge, zakaj se kljub temu odločimo za uporabo teh besed, kdo so tisti, ki preklinjajo ter v kakšnih situacijah to storijo. Pojasnila sem različne funkcije kletvic ter obravnavala motive, ki se pojavljajo v njih. V empiričnem delu sem analizirala kletvice v slovenskih dnevnikih, poldnevnikih in tednikih. Zanimalo me je, kako pogosto se kletvice pojavljajo, v katerih medijih in v katerih novinarskih zvrsteh ter s kakšnim namenom jih avtorji uporabljajo. Gradivno sem izhajala iz spletnega korpusa Gigafida. Kot je pokazala analiza, se večina kletvic pojavlja le v interpretativnih zvrsteh, kjer je avtor prisoten s svojimi mnenji, pogledi in stališči. Avtorji jih uporabijo z namenom dajanja posebnega poudarka in moči zapisanemu ali ko povzemajo besede drugih. Pri tem uporabijo kletvice, ki se navezujejo na manj tabuizirana področja. V informativnih zvrsteh se kletvice pojavljajo redko in kot deli citatov. Diplomsko delo sem zaključila z ugotovitvijo, da so slovenski novinarji, kar zadeva družbeno nesprejemljive besede, zelo previdni in dosledno upoštevajo novinarski kodeks.

Ključne besede: kletvice, psovke, novinarstvo, novinarske zvrsti, novinarski kodeks.

Swear words and curses in Slovene print media

This diploma thesis analyses swear words and curses in Slovene print media. In the theoretical part, I defined the concept of journalism, stressed the importance of the journalistic ethics and described different types of journalistic texts, together with their language and style. Then I focused on words and phrases connected with swear words and curses: I described how swear words developed through history and explained why some are considered to be socially unacceptable. I presented the reasons why people decide to use these words, who the people that swear are and in what situations they swear. I illustrated different functions of swear words and explored the motives which occur in them. In the empirical part, I analysed swear words in Slovene daily and weekly newspapers, journals. I was interested in how often do swear words occur, in which media and genres do they come up and what purpose they are used for. My source was the online corpus Gigafida. The analysis shows that most swear words appear only in interpretative genres where authors express their views, opinions and standpoints. Authors use swear words in order to stress and strengthen their words or when recapitulating other authors. They use swear words which are not strong taboo topics. Swear words rarely occur in the informative genres, when they do, they are part of quotes. I concluded this diploma thesis with the finding that as far as socially unacceptable words are concerned, Slovene journalists are very careful and consistently follow the journalism code of ethics.

Key words: swear words, curses, journalism, journalism genres, journalism code of ethics.

KAZALO

1	UVOD	5
1.1	CILJI NALOGE IN RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	6
1.2	GRADIVO IN METODOLOGIJA	7
2	RAZLAGA KLJUČNIH POJMOV	9
2.1	KLJUČNI POJMI, POVEZANI Z NOVINARSTVOM	9
2.1.1	<i>Novinarstvo</i>	<i>9</i>
2.1.2	<i>Novinarska etika.....</i>	<i>12</i>
2.1.3	<i>Stalne oblike novinarskega sporočanja.....</i>	<i>14</i>
2.1.4	<i>Jezik in poročevalski stil</i>	<i>16</i>
2.2	KLJUČNI POJMI, POVEZANI S PREKLINJANJEM.....	17
2.2.1	<i>Od nevtralnih besed do vulgarizmov.....</i>	<i>17</i>
2.2.2	<i>Preklinjanje</i>	<i>20</i>
2.2.3	<i>Kletvica in psovka</i>	<i>21</i>
3	ZGODOVINA PREKLINJANJA IN KLETVIC	23
4	ZAKAJ PREKLINJAMO, KDO PREKLINJA IN KDAJ?	28
4.1	ZAKAJ PREKLINJAMO?	28
4.2	KDO PREKLINJA?.....	32
4.3	KDAJ PREKLINJAMO?	34
5	FUNKCIJE KLETVIC	35
5.1	VZKLIKI	35
5.2	DRUGI TIPI KLETVIC	37
6	MOTIVI V KLETVICAH.....	39
6.1	RELIGIOZNI MOTIV	40
6.2	SKATOLOŠKI MOTIV	41
6.3	MOTIV SPOLNIH ORGANOV	42
6.4	MOTIV SPOLNEGA ODNOSA	45
6.5	MOTIV SODOMIJE	46
6.6	MOTIV MAME.....	46
6.7	DRUGI MOTIVI	47
7	PREKLINJATI, NE DA BI PREKLINJALI.....	50
8	RAZISKAVA KLETVIC V SLOVENSKIH TISKANIH MEDIJAH	51
9	ZAKLJUČEK	68
10	LITERATURA	70

1 UVOD

Ljudje se vsak dan znajdemo v različnih situacijah, v katerih moramo vedeti, kako pravilno in na ustrezen način uporabljati jezik in besedišče. Ne zadostuje, da vemo le, kako se moramo obnašati, zelo pomembno je tudi to, kako se pravilno izražamo. Če smo v izražanju spretni, nas ljudje razumejo, kot smo želeli. Na razgovoru za službo ne govorimo na isti način kot s prijatelji v baru. V pogovoru s šefom ne uporabljamo istega tona kot v pogovoru z bratom. V diplomskem delu se bom osredotočila na del jezika, ki ga poznajo vse kulture, jeziki in ljudje, del jezika, na katerega naletimo vsak dan in ga uporabljamo v najrazličnejših situacijah, del jezika, za katerega že v vrtcu zvemo, da ga ne smemo uporabljati in se ga nihče namerno ne uči, a ga dobro pozna prav vsak izmed nas. **Kletvice.**

Veliko je razlogov, zakaj kletvice zanimajo jezikoslovce. Čeprav v naši družbi velja, da je preklinjanje neprimerno, imajo kletvice tudi druge, prijetnejše in zabavnejše plati. Švedski jezikoslovec Magnus Ljung (2006, 7) poudarja, da imajo svojo igrivo in poetično stran, ki omogoča bolj kreativno uporabo jezika. Kadar jih pravilno uporabi ustrezno poučena oseba v primerni situaciji, lahko kletvice »na osupljiv in zabaven način širijo možnosti in bogastvo jezika« (Ljung 2006, 7). Ocenjevanje tega, kdaj je primerno uporabiti kletvice in kdaj ne, pa je lahko precej težavno. Posebno takrat, kadar se pogovarjamo v tujem jeziku, se je tem »prepovedanim besedam« najbolje izogibati. Ne le zato, ker se je v tujem jeziku težko naučiti tekoče preklinjati, temveč predvsem zato, ker nimamo sposobnosti maternega govorca, da bi ocenili učinek uporabe takšnih besed.

Kletvice so iz jezikoslovnega zornega kota zelo zanimivo področje. Imajo svoje posebne slovnične lastnosti in besednjak, dopuščajo nam zelo malo – če sploh kaj – sprememb ter se navezujejo na omejeno število funkcij v govoru. Na primer na izražanje jeze, zanikanje tega, kar je nekdo povedal, na poudarjanje lastne verodostojnosti (Ljung 2006, 8). Vse te lastnosti združujejo kletvice v posebno skupino besed in se širijo čez meje posameznih jezikov. Mnoge podobnosti med kletvicami različnih jezikov so vzbudile tudi zanimanje drugih strokovnjakov, ne le jezikoslovcev. Kot navaja Ljung (2006, 8), sta raziskovalca človeških možganov konec 90. let prejšnjega stoletja predstavila študijo, v kateri sta ugotovila, da so ljudje, ki so zaradi poškodb možganov in afazije izgubili sposobnost govorjenja, kljub temu še znali preklinjati – in so to tudi počeli. Po besedah obeh raziskovalcev rezultati dokazujejo, da kletvice proizvajajo in shranjuje drug del možganov kot ves preostali jezik.

Raziskovanje vulgarne jezika v družbi vključuje nekaj tveganja. S tem namreč izpostavljamo človekov nemoralni značaj, obravnavamo šibke lastnosti naroda in analiziramo odnos do tabuiziranih tem v družbi. Z izbiro takšne teme celo tvegamo, da ljudje našega dela ne bodo obravnavali enakopravno ali resno, saj mnogi vulgarne izraze še danes povezujejo z nizko izobrazbo ter pomanjkanjem morale in spoštovanja ali menijo, da kletvice niso resne, temveč zabavna in šaljiva tema. A mnogi jezikoslovci (Jelisztratov 1998, 143) trdijo, da ob obravnavi kletvic ne moremo govoriti o moralni ali estetski dimenziji jezika ter poudarjajo, da je diskriminacija kletvic pričela izginjati. Kletvice so pomemben del verbalne komunikacije, saj lahko kratko in jedrnato ohranijo osnovne funkcije človeškega jezika. Zato jezikoslovci predlagajo, naj jih prenehamo obravnavati kot tumor v jeziku, ki bi ga morali operirati in odstraniti zaradi zdravja jezika – ravno nasprotno: kletvice obravnavajmo kot bleščeče delčke jezika ter kot najnaravnejši in najmočnejši način za izražanje čustev (Jelisztratov 1998, 146).

Po svetu je raziskovanje kletvic že prava veda, lahko bi jo poimenovali **kletvologija**. Z njo sem se natančneje seznanila v času študija na Švedskem, kjer so bile knjižne police polne različnih knjig o vulgarnem jeziku in kletvicah. V slovenskem jeziku pa smo – kljub temu, da naj bi povprečen Slovenec zelo rad preklinjal – na tem področju še šibki. Tudi to je eden od razlogov, zakaj sem se odločila za izbrano temo. O tem večnem in splošnem delu človeške govorice bi bilo dobro vedeti več, saj gre za besede, ki jim v življenju ne moremo ubežati, četudi sami uporabljamo le evfemizme (jih pa po drugi strani lahko slišimo na ulici, v avtobusu, naletimo nanje v knjigah ali jih celo slišimo po radiu ali televiziji). Ker gre za večni del človeške govorice, ga je dobro poznati. Nežmah (1997, 5), ki se je kot eden redkih pri nas lotil obravnavane tematike, pravi: »Vednost nikoli ne škodi, četudi vednost o konfliktnem verbalnem komuniciranju.«

1.1 CILJI NALOGE IN RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

Marsikdo bi morda menil, da gre pri temi, ki sem jo izbrala, za zelo ozko področje. A gre za problematiko, o kateri bi lahko veliko razpravljali. Kot pravi Nežmah, je fenomen preklinjanja »navzlic svoji banalnosti globoko kompleksen, zakaj obstajajo red in pravila, ki besede, s katerimi napadamo in se branimo, naredijo za orožja« (Nežmah v Pšajd 2005, 8). A ker gre za diplomsko delo, in posledično omejen obseg strani, sem se odločila predmet raziskave omejiti na naslednje: v teoretičnem delu bom najprej opisala novinarske pojme, ki so pomembni pri

obravnavani temi ter za nadaljevanje naloge in raziskavo. Opredelila bom pojem novinarstva, poudarila pomen novinarske etike pri opravljanju poklica ter opisala različne vrste novinarskih besedil v tiskanih medijih (na te bo omejen empirični del naloge) ter njihov jezik in stil. Nato se bom osredotočila na pojme in definicije, povezane s preklinjanjem in kletvicami, v nadaljevanju se bom ukvarjala s fenomenom kletvic: opisala bom razvoj kletvic skozi zgodovino, torej kdaj so se pojavile, kako so se razvijale in spreminjale v različnih obdobjih. Zakaj nekatere besede veljajo za neprimerne oziroma družbeno nesprejemljive? Kje so razlogi, da se kljub temu odločimo za uporabo teh besed, kdo so tisti, ki preklinjajo ter v kakšnih situacijah in s kakšnim namenom to storijo? Nato bom pojasnila različne funkcije kletvic, saj njihova naloga ni omejena le na izražanje jeze in nezadovoljstva, kot zmotno misli veliko ljudi. Sledila bo obravnava različnih motivov, ki se pojavljajo v kletvicah. V empiričnem delu naloge bom analizirala kletvice v slovenskih tiskanih medijih: ***kako pogosto se kletvice pojavljajo v tiskanih medijih? V katerih medijih in v katerih novinarskih zvrsteh lahko največkrat zasledimo te izraze? S kakšnim namenom jih avtorji uporabljajo?***

Verjetno nam ni treba biti veliki strokovnjaki, da nam je jasno, da kletvice niso zelo pogosto objavljene na naslovnicaх časopisov in jih ne slišimo velikokrat ob spremljanju radijskih ali televizijskih poročil. Zagotovo kletvice niso besede, ki bi se množično pojavljale v medijih. Skleпам pa, da se manj močne in zaznamovane, kot so na primer kletvice z religioznimi motivi, večkrat pojavljajo v interpretativnih novinarskih zvrsteh in morda tudi v izjavah, navedenih v informativnih zvrsteh. Se res, in če se, s kakšnim namenom so zapisane? Na ta vprašanja bom poskusila odgovoriti v empiričnem delu naloge.

1.2 GRADIVO IN METODOLOGIJA

Proučevanja in analize kletvic in psovč v slovenskih tiskanih medijih se bom v diplomskem delu lotila na dva načina. V teoretičnem delu bom tako pri razlagi novinarskih pojmov kot ob opisu fenomena kletvic najprej uporabila opisno oziroma deskriptivno metodo s študijo različne sekundarne literature. Razlika bo le v tem, da bom pri opisu prvih pojmov, torej ob razlagi tega, kaj je novinarstvo, ob poudarjanju vloge novinarske etike pri delu novinarjev in predstavitvi novinarskih besedil ter jezika in stila v njih, lahko uporabila precej domače literature naših strokovnjakov, medtem ko bodo pri opisovanju preklinjanja in kletvic moji

viri predvsem tuji, saj je pri nas, kot sem že omenila, to področje še zelo neraziskano. Na policah naših knjižnic in knjigarn je zelo malo literature o kletvicah. Imamo »*Kletvice in psovke*« Bernarda Nežmaha, ki je bil v Sloveniji prvi, ki je z doktorsko disertacijo tem besedam namenil znanstveno raziskavo, ter »*Še zdaj, na te sveti den, moreš preklinjati? Psovke in kletvice iz Pomurja in Porabja*« Jelke Pšajd. Delno se je s kletvicami v svojem delu »*Beseda ni konj*« ukvarjala tudi Saša Babič, drugih virov ni. Zraven opisne metode bom uporabila tudi konceptualno analizo in z njeno pomočjo razložila vse osnovne pojme, povezane s preklinjanjem – od glagola preklinjati do terminov kletvica in psovka – ter pomene posameznih kletvic, njihovo rabo, funkcije ter zgodovinsko spreminjanje pomena.

Pri praktičnem delu ter iskanju kletvic v slovenskih tiskanih medijih bom gradivno izhajala iz spletnega korpusa Gigafida (<http://www.gigafida.net/>). Gre za enega od ciljev projekta *Sporazumevanje v slovenskem jeziku*, v sklopu katerega je več slovenskih jezikoslovcev skupaj ustvarilo referenčni, enojezični in pisni korpus našega maternega jezika, ki je prosto dostopen javnosti (Logar Berginc in dr. 2012, 13). Vsebuje več kot milijardo besed, natančneje 1. 187. 002. 502, od tega je več kot polovica časopisnih besedil, sledijo jim revije, knjige in internetna besedila (Logar Berginc in dr. 2012, 31). S pomočjo korpusa bom analizirala vsebino prispevkov ter kletvice, ki se pojavljajo v njih. Pri analizi bom uporabila kvantitativno metodo, zanimalo me bo torej, v kakšnem številu oziroma v kolikšni meri se kletvice pojavljajo v slovenskih tiskanih medijih ter v katerih medijih in katerih novinarskih zvrsteh se to dogaja. Pri raziskavi se bom osredotočila na časopise – dnevnike, poldnevnike in tednike – revijalni tisk bom izpustila. V nadaljevanju bom uporabila jezikovno-stilno metodo, s katero bom analizirala besedišče in se osredotočila na to, katere vrste kletvic so se pojavile, torej s katerimi motivi, ter s kakšnim namenom so jih avtorji zapisali. Uporabila bom tudi primerjalno metodo in z njo preučila, kako močan je pojav kletvic v različnih tiskanih medijih. Sklepam, da se jih v resnih, kakovostnih dnevnikih, za katere pri nas veljata na primer Delo in Dnevnik, pojavi manj kot v rumenem tisku, znanem po bolj senzacionalističnem poročanju, kakršne so pri nas na primer Slovenske novice. Gigafida vključuje besedila, ki so nastala v letih od 1991 do 2011. Ker od leta 2010 naprej niso več zajeti vsi do takrat vključeni časopisi (Logar Berginc in dr. 2012, 35), bo to zadnje leto, ki bo vključeno v raziskavo.

2 RAZLAGA KLJUČNIH POJMOV

2.1 KLJUČNI POJMI, POVEZANI Z NOVINARSTVOM

2.1.1 Novinarstvo

Pogledi na to, kaj novinarstvo pravzaprav je, in na poslanstvo novinarjev so različni: novinarstvo si naj prizadeva za obveščenost državljanov, služi oblasti, naj bo dobičkonosen posel, zabava. Različna razumevanja novinarskega delovanja kažejo na pomanjkanje univerzalne oziroma mednarodno sprejete opredelitve novinarstva. Splichal in Sparks (1994, 19–27) navajata **tri pristope k definiranju novinarstva**:

1. opredelitve, ki jih določajo novinarji oziroma njihove organizacije;
2. poskuse definicij, ki jih oblikujejo politične stranke ali državne institucije;
3. dve usmeritvi znanstvenih definicij, ki se razlikujeta v odnosu do vključevanja zabavnih vsebin v novinarstvo:
 - strožja smer (ameriška tradicija) definicijo novinarjev utemeljuje na njihovi vlogi zbiranja, tvorjenja in širjenja informacij,
 - liberalnejša smer (evropska tradicija) se zavzema za širšo opredelitev, po kateri novinarstvo obsega tudi razvedrilne vsebine.

Normo novinarstva kljub različnim definicijam predstavlja t. i. angloameriški model novinarstva, pri katerem Mancini (2005, 77) izpostavlja neodvisnost od oblasti, ki jo morajo novinarji nadzirati, objektivnost in obstoj profesionalnih standardov, ki spodbujajo neodvisnost novinarstva in ga razlikujejo od ostalih profesij, ter ločevanje poročanja in komentiranja.

Kot navajata Splichal in Sparks (1994, 7), nekateri menijo, da je novinarstvo **profesija**, drugi trdijo, da to postaja, medtem ko jih veliko meni, da je daleč od tega. Ko Splichal novinarstvo primerja s tradicionalnima profesijama, kot sta medicina ali pravo, ugotavlja, da gre pri novinarstvu kvečjemu za semiprofesijo, razlog za to pa naj bi bila odsotnost avtonomije (Splichal 1988, 621). Temu mnenju se pridružuje Erjavčeva in opozarja, da novinarstvo ni razvilo nekaterih ključnih profesionalnih kriterijev, kot so na primer kolektivna in

individualna avtonomija, monopol nad opravljanjem dejavnosti ter skupna obvezujoča profesionalna etika (Erjavec 1998, 19).

Po Splichalu je novinarstvo **posebna vrsta produkcije in distribucije videnja**, ki predstavlja »zbiranje, pisanje, urejanje, razširjanje informacij in siceršnje (predvsem duhovno) prispevanje k dnevnemu in drugemu periodičnemu tisku, radijskim in televizijskim programom ter 'online' časnikom na medmrežju« (Splichal 2000, 48). Isti avtor (Splichal 2000, 48) piše o štirih normativno določenih vrstah novinarstva, ki so povezane s štirimi, prav tako normativnimi funkcijami množičnih medijev: razsvetljsko, razvedrilno, odvetniško in mediativno novinarstvo. Razsvetljsko novinarstvo nadzira oblast in s tem opravlja vlogo varuha demokracije, razvedrilno novinarstvo povezujemo z mešanjem informativnih vsebin in zabave, pri odvetniškem novinarstvu je novinar kritik in tisti, ki pojasnjuje družbeno realnost, mediativno novinarstvo pa državljanom objektivno posreduje pomembne informacije. Vse te dimenzije se združujejo v »**klasičnem novinarstvu**«, kot ga opisujeta tudi Koširjeva in Poler Kovačičeva (1996, 11), ki sledi javnemu interesu in ljudi obvešča o stvareh, ki so pomembne za njihovo življenje in delovanje, čeprav te informacije morda ne zbudajo radovednosti, višajo branosti ali pritegujejo denarja oglaševalcev. Novinarstvo je torej pomembno za splošno blaginjo ljudi.

Manca Košir novinarstvo opredeljuje kot **družbeno dejavnost** zbiranja, selekcioniranja, oblikovanja in posredovanja informacij o dejstvih in mnenjih. »Je prenos od drugih k drugim, od različnih virov informacij k številnemu oz. številnim občinstvom« (Košir 2003, 72). Gre za dejavnost, ki sporoča od drugih za druge, kar počne s svojim temeljnim opravilom, spraševanjem, novinarji pa s svojim glavnim orodjem, vprašanji (Košir 2003, 72). Novinarstvo je torej poklic, ki zahteva nenehno spraševanje, da z odgovori z različnih mest poskuša javnosti predstaviti čim bolj celovite in uravnotežene informacije. Poslanstvo novinarstva Koširjeva opredeljuje kot delovanje za obče dobro (Košir 2003, 119). Mnogim omogoča, da izrečejo svoje mnenje, hkrati pa tudi nadzira vladajočo elito, tako politično kot gospodarsko. »Pri vsem, kar novinarstvo počne, je v odnosu do ljudi,« poudarja Koširjeva (Košir 2003, 109). Tako so odnosi do ljudi temelj novinarske dejavnosti, s čimer hitro stopimo na področje etike, h kateri se bom kmalu vrnila.

Novinarji so predstavniki državljanov, njihova primarna odgovornost je **odgovornost do javnosti**. Kodeks novinarjev Slovenije (2010)¹ v 29 točkah opisuje dolžnosti in pravice novinarjev. Prejšnji kodeks, sprejet leta 2002 in veljaven do 21. decembra 2010, je že v preambuli opisal, kaj naj bo moto vsakega novinarja in velja še danes (2002)²:

Prvo vodilo dela novinarjev je pravica javnosti do čim boljše informiranosti. Obveščenost javnosti je temelj delovanja sodobnih družb in je pogoj za delovanje demokratičnega sistema. Da bi zagotovili pravico javnosti do obveščenosti, morajo novinarji vedno braniti načela svobode zbiranja in objavljanja informacij in pravico do izražanja mnenj.

Tudi podpisniki Münchenske deklaracije (1971)³, ki jo je sprejelo tudi slovensko društvo novinarjev ter jo priznalo kot izhodišče svoje kolektivne pogodbe, se strinjajo, da ima odgovornost do javnosti prednost pred kakršnokoli drugo odgovornostjo:

Pravica do obveščanja, svobodnega izražanja in kritike je ena od temeljnih svoboščin vsakega človeškega bitja. Iz te pravice javnosti, da pozna dejstva in mnenja, izhajajo vse dolžnosti in pravice novinarjev. Odgovornost novinarja do javnosti je nad katero koli drugo odgovornostjo, zlasti nad odgovornostjo do delodajalca ali oblasti.

Iz vsega že zapisanega je razvidno, da morajo biti novinarji **družbeno odgovorni ljudje**. Po katerih lastnostih prepoznamo takšnega novinarja? Randall (2000, 3) zatrjuje, da vsi dobri novinarji dvomijo in zastavljajo vprašanja, kar pomeni naslednje:

- odkrivajo in objavljajo preverjene informacije,
- uprejo se vladnemu nadzoru,
- obveščajo volivce in jih s tem usposabljaajo za opravljanje državljanskih nalog,
- preiskujejo dejanja vlade, voljenih predstavnikov javnosti in javnih uslužbencev,
- preiskujejo dogajanja v poslovnem svetu, obravnavanje delavcev in strank, kakovost proizvodov,
- zagotavljajo glas ljudem, ki običajno niso slišani,

¹ <http://novinar.com/drustvo/o-nas/dokumenti/kodeks/>

² http://razsodisce.org/kodeks_ns_txt_stari.html

³ <http://www.znp.si/znp/statut-znp/115-deklaracija-o-dolznostih-in-pravicah-novinarjev>

- držijo ogledalo družbi, opozarjajo na napake in odlike, razkrinkavajo družbene mite,
- skrbijo za dosego pravice in da so v nasprotnem primeru izvedene preiskave,
- spodbujajo svobodno izmenjavo idej.

2.1.2 Novinarska etika

Pri svojem delu se morajo novinarji držati temeljnih načel, ki so zapisana v novinarskih kodeksih, ter spoštovati novinarsko etiko. Mnogi avtorji opozarjajo, da je novinarska etika oziroma utemeljeno etično mišljenje **osnova kakovostnega novinarstva** in Poler Kovačičeva temu dodaja, da etike ne bi smeli obravnavati kot poljuben dodatek, za katerega se novinar lahko odloča in ga uporabi kdaj drugič ali celo za vedno odvrže (Poler Kovačič 2005, 191). Novinar, ki želi ohraniti poslanstvo služenja javnemu interesu in delovati za obče dobro, se etiki ne more odreči. Koširjeva poudarja, da »bi moralo biti prav spoštovanje osebe in njenega dostojanstva temelj novinarjevega delovanja in njegovega poklica« (Košir 2003, 113).

Smernice, v skladu s katerimi naj bi novinar deloval, torej opisujejo novinarski etični kodeksi. **Kodeks novinarjev Slovenije** v 29 točkah določa norme, ki predstavljajo tako zaželeno kot nezaželeno novinarjevo ravnanje ter naj bi v konkretnih primerih olajšale novinarjevo odločanje in ravnanje. A sam obstoj kodeksa žal še ne zagotavlja etičnega novinarstva, saj se nekateri norm držijo, drugi pa morda manj. Kot poudarja Edvard Kovač (1997, 5), zakonska določila ne morejo celostno zajeti nobene dejavnosti. Torej lahko imamo še tako podrobno izdelano zakonodajo o medijih, a pravni akt že v načelu ne more zajeti vsega. »Moralno držo časnikarskega dela je torej treba graditi še na čem drugem, kar ni zgolj legalizem« (Kovač 1997, 5). Sama menim, da je pri novinarjevem delu najbolj pomembno, da je novinar poštena, moralna in odgovorna oseba, saj bo takšna tudi svoje delo opravljala tako. Eden boljših nasvetov novinarjem je Kovačev nasvet: »Piši tako, da te bodo lahko brez moralnega mačka posnemali vsi novinarji« (Kovač 1997, 5).

V empiričnem delu naloge bom raziskala pojav kletvic in psovok v slovenskih časopisih. Zato bodo med **pomembnejšimi točkami** novinarskega kodeksa (2010)⁴ v mojem diplomskem delu naslednje:

⁴ <http://novinar.com/drustvo/o-nas/dokumenti/kodeks/>

1. Novinar se mora izogibati nekorektnemu, osebno žaljivemu predstavljanju podatkov in dejstev.
2. Novinar mora pri objavljanju informacij, ki vsebujejo hude obtožbe, pridobiti odziv tistih, ki jih te informacije zadevajo, praviloma v istem prispevku, sicer pa takoj, ko je mogoče. Enako mora storiti tudi, ko povzema hude obtožbe iz drugih medijev ali arhivov. Če novinar odziva ni mogel pridobiti, mora to javnosti pojasniti.
3. Novinar se mora izogibati narodnim, rasnim, spolnim, starostnim, verskim, geografskim in drugim stereotipom ter podrobnostim, ki so povezane s spolnimi nagnjenji, invalidnostjo, fizičnim videzom, socialnim položajem ali drugimi osebnimi okoliščinami posameznikov in skupin.
4. Spodbujanje k nasilju, širjenje sovraštva in nestrpnosti ter druge oblike sovražnega govora so nedopustni. Novinar jih ne sme dopustiti, če pa to ni mogoče, se mora nanje nemudoma odzvati in jih obsoditi.

Pri kršenju kateregakoli od naštetih členih se lahko pojavijo kletvice. Pri kodeksu, ki je trenutno v veljavi, je izpadel 9. člen prejšnjega kodeksa (2002)⁵, ki je sicer z drugimi besedami opisan v že predstavljenih členih sedanjega kodeksa:

- *Objavljanje neutemeljenih obtožb, napadov, laži, **razžalitev in kletev** je v nasprotju z novinarskim kodeksom.* (poudarila I. K.)

Novinarji morajo pri svojem delu najprej imeti v mislih druge in **delovati za dobro drugih**, za dobro javnosti, saj je vsak človek oseba, ki ima dostojanstvo in jo je zato treba spoštovati kot cilj. Spoštovanje dostojanstva tako svoje osebe kot tudi oseb ostalih vpletenih ljudi je dolžnost vsakega novinarja. Tri temeljne kategorije ljudi, ki jih mora novinar spoštovati, so naslovnik, vir informacij in predmet novinarskega upovedovanja (Košir in Poler 1997, 15). Prav vsak izmed nas je ranljiv, »vsak človek nam razkriva pogled obličja nemočnega, ki se ne more braniti in ki ga lahko uničijo meč, pero ali kamera, lahko pa ga tudi zaščitijo« (Kovač 1997, 7). Te besede bi pri svojem delu morali imeti v mislih vsi novinarji.

⁵ http://razsodisce.org/kodeks_ns_txt_stari.html

2.1.3 Stalne oblike novinarskega sporočanja

Novinarski sporočanješki proces je sestavljen iz treh faz: zbiranja informacij, izbora dogodkov in dejstev ter oblikovanja novinarskega sporočila. Prav oblikovanje sporočila je tisti del novinarskega poklica, ki zahteva največ veščin in spretnosti. Kaj točno je **novinarsko sporočilo**, po katerih lastnostih ga prepoznamo? Ker bom v raziskavi osredotočena na tiskane medije in pojav kletvic v njih ter v katerih zvrsteh se kletvice pojavljajo, najprej definirajmo časopisno novinarsko besedilo (Košir 1988, 19):

Časopisno novinarsko besedilo je po intenciji enopomenska pisna jezikovna in grafična celota v množično komunikacijskem dejanju, katere funkcija je ažurno sporočanje o aktualnih dogodkih (pojavih) družbeno konstruirane stvarnosti tako, kakor so se ti dogodki zgodili v okviru kolektivnih mehanizmov percepcije, z določitvijo kraja, časa, in nosilca(cev) dogajanja, ki morajo pripadati skupnemu referenčnemu univerzumu sporočevalca in naslovnika.

Novinarsko besedilo torej poroča o sodobnem, novem in aktualnem, pri tem je zavezano normi resničnosti. Novinarska dejavnost ima svoje cilje, ki se izražajo v različnih **funkcijah besedila**, za njihovo doseg novinarji uporabljajo različne načine upovedovanja, torej različne oblike in jezikovna sredstva, ponekod tudi kletvice. Jezikovna sredstva so tista, s pomočjo katerih se besedilo realizira, zato igrajo zelo pomembno vlogo pri tvorjenju besedila (Košir 1988, 16–19).

Novinarska besedila opravljajo različne vloge. V besedilu se lahko prepletajo različne funkcije, a pri oblikovanju vsakega besedila je prevladujoča samo ena. Koširjeva (1988: 41) loči dve taki funkciji, to sta informativna in interpretativna, glede na ti funkciji pa ločimo dve vrsti besedil oziroma novinarskih zvrsti: **informativne zvrsti** obveščajo javnost, novinar objektivno poroča o dogodku, od katerega se kot avtor distancira oziroma v besedilu ni prisoten in vanj ne vključuje svojih mnenj, v **interpretativnih zvrsteh** pa je novinar prisoten s svojimi mnenji, stališči, ocenami in interpretacijami, je subjektivno naravnani in angažiran. Tudi stilistika poročevalstva pri delitvi besedil izhaja iz teh dveh osnovnih funkcij, le poimenovanja besedil so drugačna: objektivno, resnično, nezaznamovano poročanje, v katerem avtor s svojimi mnenji ni prisoten ter le informira ali naznanja, najdemo v **poročevalnih besedilih**. Kadar je novinar prisoten s svojimi mnenji, ki se kažejo tudi z rabo

zaznamovanih jezikovnih sredstev, prek katerih novinar dogodke vrednoti ter razlaga in razčlenjuje, pa govorimo o **presojevalnih besedilih** (Kalin Golob 2003, 48).

Znotraj informativne in interpretativne zvrsti obstajajo manjše skupine novinarskih prispevkov, ki jih Koširjeva (1988, 31) imenuje **novinarske vrste**. Loči jih glede na njihove osnovne konstitutivne prvine, ki so predmet novinarskega sporočila, funkcija novinarskega sporočila, naslovnikovo pričakovanje in komunikacijska situacija. V informativno zvrst tako uvrščamo *vestičarsko, poročevalsko, reportažno* in *pogovorno vrsto*. V interpretativno zvrst sodijo *komentatorska, člankarska* in *portretna vrsta*.

Tudi novinarske vrste se delijo naprej v še manjše enote, **novinarske žanre**. Gre za »tip novinarskega diskurza, za katerega je značilna določena snov (predmet), ki je tipsko strukturirana in izražena z zanjo tipičnimi jezikovnimi sredstvi« (Košir 1988, 31). Žanri imajo vse lastnosti vrste, v katero spadajo, a se te lastnosti v posameznem žanru kažejo na različne načine. V vestičarsko vrsto Koširjeva uvršča *kratko in razširjeno vest, vest v nadaljevanju* in *naznanilo*, v poročevalsko vrsto spadajo *običajno, komentatorsko* in *reportersko poročilo, nekrolog* ter *prikaz*, v reportažni vrsti najdemo *klasično reportažo, reportersko zgodbo* in *potopis*, v pogovorno vrsto pa sodijo *intervju, okrogla miza, izjava, anketa* in *dialogizirano poročilo*. V vseh teh besedilih novinar objektivno poroča in ne izraža svojih mnenj. V interpretativno zvrst, kjer je avtor prisoten s svojimi mnenji, pa Koširjeva uvršča *običajni komentar, uvodnik, glosa* in *kolumen* v komentatorsko vrsto, *informativni članek* in *članek z naslovne strani* v člankarsko vrsto ter *portret* v portretno vrsto (Košir 1988, 65).

Koširjeva reportažo in potopis uvršča med informativne novinarske žanre, ker informirata in ustvarjata dokument nekega stanja. Ob tem vsebujeta tudi avtorjev pogled, izražen z zaznamovanimi in ponekod celo literarnimi sredstvi (Košir 1988, 64). Kalin Golobova (2003, 50) beletristične oziroma leposlovno navdahnjene žanre, ki so na meji med presojevalnimi besedili in beletrističnimi žanri, šteje k neporočevalskim besedilom. »Le vsakokratna stilna analiza posamezne reportaže in potopisa lahko ovrednoti, v katero skupino ju lahko uvrstimo« (Kalin Golob 2003, 51).

Za vsa novinarska besedila je torej značilna določena raba jezikovnih prvin, določen stil.

2.1.4 Jezik in poročevalski stil

Poznavanje vsakega jezika je zelo kompleksno, saj na vsakem koraku s seboj ne nosimo le najrazličnejšega znanja, ampak tudi različne vedenjske vzorce in izkušnje iz zelo različnih okoliščin. To nas vodi k izbiranju približno enakih elementov iz danega koda (Turner 1973, 7). Ko govorimo o prilagajanju jezika okoliščinam oziroma izbiranju jezikovnih sredstev glede na okoliščine, govorimo o stilu.

Izraz **stil** v vsakdanjem sporočanju uporabljamo v več pomenih in mnogih ustaljenih zvezah. Beseda sicer izvira iz grške besede *stylus*, ki je prvotno pomenila »kovinsko, koščeno pisalo z ostro konico na eni strani, s katerim so v starem in srednjem veku pisali na lesene povoščene ploščice« (Oxford English Dictionary 1994). Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) stil opredeljuje kot »kar je določeno z izborom in uporabo izraznih, oblikovnih sredstev v posameznem delu ali več delih« (SSKJ 1991). Gre torej za izbiro nečesa, kar nam je na voljo, izraz se nanaša na različna področja. Jezikoslovna stilistika obravnava stil kot »zmožnost posameznikove namerne izbire in urejanja jezikovnih sredstev, ki sodelujejo pri nastajanju besedila« (Čechová v Kalin Golob 2002, 31). Če jezikovni znaki ob prenašanju informacij dobijo dodatno vrednost in se uporabljajo za kaj drugega, je to glede na njihovo osnovno vlogo nekaj dodanega – prav ta dodana vloga je predmet jezikoslovne stilistike (Akhmanova v Kalin Golob 2002, 31). Ravno ob uporabi kletvic pogosto nastane ta dodana vloga.

V svoji raziskavi se bom omejila na časopise, ki zraven tednikov, mesečnikov, radia, televizije in plakata sodijo med javna besedila, namenjena javnosti, kar uvrščamo v publicistično zvrst. Zajema ogromno različnih besedil, od katerih imajo nekatera značilnosti znanstvenih oziroma poljudnoznanstvenih podzvrsti in so zanje tipična objektivnost in uporaba nezaznamovanih jezikovnih sredstev, druga pa segajo v umetnostno zvrst in v njih opazimo čustveno zaznamovanost, rabo tropov in figur – jezik publicističnih besedil tako ni enoten (Kalin Golob 2003, 40). Zato od široke publicistike ločimo besedila, ki se pojavljajo v le eni vrsti množičnih medijev, **dnevnem tisku**, tvorijo jih novinarji, njihova naloga je sporočanje o aktualnih dogodkih. Na ta besedila bom osredotočena v empiričnem delu naloge. Prvi je to mejo v svojih raziskavah postavil Korošec: znotraj publicistične zvrsti je ločil področje, ki ga je poimenoval **časopisni stil** (1976, 5). S samim poimenovanjem ni bil najbolj zadovoljen, saj je kasneje ugotovil, da so nekatere jezikovne prvine tega stila identične s prvinami radijskega stila. Tako je uvedel zvezo **poročevalski stil** (Korošec 1998, 10–11). V

tem pojmovanju je »zajeto vse, kar teorija novinarskega sporočanja zajema s stalnimi oblikami novinarskega sporočanja: z zvrstmi, vrstami in žanri« (Korošec 1998, 12).

Jezikovna sredstva, tipična za poročevalski stil, najdemo v **poročevalskih besedilih**, ki nastopajo tako v tiskanih dnevnikih kot tudi radijskih in televizijskih poročilih. Gre za besedila, ki zajemajo dve zvrsti: besedila, katerih namen je informirati, ter besedila, ki želijo vplivati, apelirati in vrednotiti. Gre torej za skupino besedil, ki jim je skupno, da nastajajo vsak dan znova. Nanje vplivajo objektivni stilotvorni dejavniki, od katerih sta pomembna predvsem dva: podobna ali ponavljajoča se okoliščina, ki jo časopisno besedilo ubeseduje, ter časovna stiska (Korošec 1976, 33–34). Zaradi vpliva teh dejavnikov so se v poročevalskih besedilih razvila posebna jezikovna sredstva, kot je pokazala raziskava Monike Kalin Golob, so se mnoge stilne posebnosti razvile po letu 1873, ko smo Slovenci s Slovenskim narodom dobili svoj prvi dnevni časopis (Kalin Golob 2003, 46). V informativnih zvrsteh tako najdemo specializirana, večinoma tehnična jezikovna sredstva, ki so v poročevalstvu nezaznamovana in narejena za večkratno uporabo. Korošec jih imenuje **avtomatizmi**. V interpretativnih zvrsteh, kjer avtor izraža svoje mnenje, se to velikokrat kaže z rabo zaznamovanih, tudi ekspresivnih jezikovnih sredstev, ki jih Korošec imenuje **aktualizmi** (1998, 13).

Kot sem že zapisala, se bom v svoji nalogi omejila na jezikovna sredstva, ki so v svoji osnovi kletvice in psovke, ob tem pa se lahko uporabljajo v zelo različnih funkcijah z različnimi nameni. Podrobneje bom omenjena jezikovna sredstva predstavila v naslednjih poglavjih.

2.2 KLJUČNI POJMI, POVEZANI S PREKLINJANJEM

2.2.1 Od nevtrálnih besed do vulgarizmov

Poenostavljeno bi lahko rekli, da je lep in primeren jezik tisti, za katerega ljudje menijo, da je lep in primeren, grd in neprimeren jezik pa tisti, za katerega ljudje menijo, da je grd in neprimeren (Andersson 2000, 17). A različni ljudje imajo različne poglede in stališča o tem, kaj je lepo in primerno ter kaj ne, poleg tega so se mnenja ljudi v različnih obdobjih spreminjala. Zato ni enostavnega in objektivnega odgovora na to, koliko je določen izraz lep in primeren. Da naj bi neka beseda veljala za neprimerno, mora vsaj nekaj ljudi reagirati nanjo.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ 1991) pridevnik *grd* v eni izmed definicij opiše kot »ki ima negativne, nesprejemljive lastnosti, zlasti v moralnem pogledu.« Prav na takšno definicijo se navezuje Lars-Gunnar Andersson (2000), ki v svojih raziskavah neprimeren in družbeno nesprejemljiv jezik definira kot »*grd jezik*«⁶. Andersson (2000, 48) je **besede** glede na njihovo obliko (izraz) in pomen (vsebino) **razdelil v štiri skupine**:

- **SKUPINA A:** besede z nevtralno obliko in nevtralnim pomenom. Sem spadajo vsakdanje besede, ki ne vzbujajo posebnih čustev, s čimer je to največja skupina.

→ *hiša, avtomobil, torba, sprehajati, plavati ...*

- **SKUPINA B:** besede s slabo obliko in nevtralnim pomenom. Te besede ponavadi štejemo k pogovornemu jeziku, zanje vedno obstaja sinonim v knjižnem jeziku, zato Andersson njihovo obliko definira kot slabo.

→ *fešta, gate, prfoksa, žreti, lopniti ...*

- **SKUPINA C:** besede z nevtralno obliko in slabim pomenom. Te besede obravnavajo bolj občutljiva področja, o katerih neradi govorimo (izločanje, spolnost, psihične bolezni, smrt, vera) in ko že govorimo o njih, moramo besede pazljivo uporabljati.

→ *uriniranje, zadnjica, penis, narkoman, homofil ...*

- **SKUPINA D:** besede s slabo obliko in slabim pomenom. Te besede so najnevarnejše, njihova vsebina se navezuje na delno ali v celoti prepovedano področje oziroma teme, imajo pa tudi pogovorno obliko.

→ *scanje, rit, kurc, pizditi, fukati ...*

Štiri skupine besed še natančno ne pojasnjujejo, zakaj je na primer beseda *pizda* kletvica in beseda *prfoksa* ne. Odgovor na to je v **tabujih**. V vseh kulturah obstajajo področja življenja, ki so na nek način prepovedana ali tabuizirana, posledično tudi takšne besede in besedne zveze. To ne pomeni, da so besede zakonsko prepovedane – kar zadeva neprimerni jezik in kletvice, danes nimamo posebnih zakonov, s katerimi bi jih nadzorovali in prepovedovali. Nasprotno velja za novinarje, ki imajo določilo o uporabi neprimernih besed zapisano v

⁶ Poimenovanje so po njem povzeli vsi švedski jezikoslovci. Bernard Nežmah, ki se v svojem delu »Kletvice in psovke« (1997) prav tako navezuje na Anderssona, pa uporablja pridevnika »slab« in »neprimeren«, ki ju v nadaljevanju diplomskega dela uporabljam tudi sama.

kodeksu.⁷ Pomembno je to, da obstaja splošno sprejeta prepoved nečesa v družbi. Razlogi, zakaj je neka beseda tabuizirana, so v tem, da je zaznamovana, močna in ima čustven naboj (Andersson 2000, 79). A kar se ne sme in je prepovedano, je ljudem običajno najbolj vabljivo in tako beseda, ki je tabuizirana, prav s tem dobi svojo moč, mogočnost in naboj.

Besede, ki so tabuizirane, izhajajo iz različnih področij. Različne kulture različno ocenjujejo, kaj je tabuizirano in kaj ne, tako je lahko dojemanje, katere besede so tabuizirane in katere ne ter kako močne so, zelo različno od kulture do kulture, od jezika do jezika, od govorca do govorca. Kljub temu Andersson (2000, 79) ugotavlja, da se večina kultur strinja, kateri izrazi so tisti, ki so »**nevarni**« – najdemo jih predvsem znotraj naslednjih **področij**:

- spolni organi, spolnost,
- religija, cerkev,
- telesni izločki,
- smrt,
- fizične in psihične omejitve,
- prostitucija,
- droge, kriminal.

Ko se uporaba besed tega tipa razširi ter uporablja tudi znotraj drugih področij in v drugih pomenih, nastane kletvica. Gre torej za besede z **dvojnimi pomenom**, ki delno ohranijo svoj prvotni pomen, dobijo pa tudi novega. Beseda *prostitutka* se na primer uporablja v svojem prvotnem pomenu kot opis za žensko, ki služi denar s prostitucijo, pa tudi kot žaljiv izraz za katero koli žensko. V drugem primeru v Sloveniji sicer pogosteje zasledimo vulgarnjši izraz *kurba*. Kar je obravnavano kot tabu, se sčasoma spreminja. Mnoge besede, ki so nekoč bile močno zaznamovane in tabuizirane, danes več nimajo tako velikega naboja. V veliko jezikov so denimo religiozni izrazi, kot je na primer *hudič*, izgubili svojo moč, ki so jo imeli nekoč (Ljung 2006, 38).

Za konec omenimo **vulgarizme**. SSKJ (1991) definira vulgarizem kot besedo, »*ki je glede na moralna, družabna pravila zelo neprimerna*.« Ljung (2006, 37) jo opiše podobno, in sicer kot skupno pojmovanje za izraze, ki jih družba ocenjuje kot grobe in neprimerne. Takšne besede

⁷ V poglavju 2.1.2 o novinarski etiki sem predstavila člene kodeksa, ki obravnavajo takšne izraze in ravnanje novinarjev.

uporabimo, če rečemo *scati* (namesto *urinirati*), *pizda* in *kurc* (namesto *vagina* in *penis*), *fukati* (namesto *imeti spolni odnos*, *ljubiti se*). Gre torej za besede 4. skupine po Anderssonu (2000, 48). Ljudje pogosto uporabijo vulgarizme namesto njihovih nevtralnih ustreznice, da bi dosegli določen učinek na sogovornike, poslušalce ali bralce. Če se navežem na **vulgarizme v medijih**, je Korošec (1998, 21) v svojih raziskavah ugotovil, da jih v času Jugoslavije v poročevalskih besedilih praktično ni bilo. Po osamosvojitvi Slovenije naj bi se raba teh besed v dnevnem tisku precej povečala. Razlogi za to naj bi bili skrivanje za nujnostjo točnega navajanja izjav, močno opozarjanje na odklonilno mnenje o opisovanem ter posnemanje vsakdanje govorice, pri kateri nismo tako strogi kot pri pisani besedi. Korošec (1998, 21) dodaja:

Poročevalstvo za razliko od umetnostne funkcijske zvrsti ne vključuje govornih položajev, ki bi potrebovali in omogočali nastop vulgarizmov, tako da ni prave potrebe, da bi se ta vrsta jezikovne drastičnosti pojavljala v poročevalskih besedilih. Gre za dostojnost javnega izražanja, čistunstvo in javna morala nimata pri tem nič.

Kletvice v medijih, in sicer švedskih dnevnikih, je preučeval tudi Ljung (2006, 102). Poudarja, da gre pri novinarstvu za formalno situacijo in da bo verjetno vedno obstajala razlika med uporabo jezika v formalnih in neformalnih situacijah. Ugotavlja pa, da je meja med formalnim in neformalnim z leti vedno bolj zabrisana. V poročevalskih besedilih tako ugotavlja vedno večje število prvin pogovornega jezika, kar vključuje tudi vedno večjo prisotnost vulgarizmov in kletvic. Analiziral je besede *fan* (hudič), *jävla* (hudičev) in *skit* (sranje), ki so v švedščini najpogostejše kletvice, pa tudi veliko bolj močne in tabuizirane kot so slovenske ustreznice. Preučil je švedske izdaje dnevnikov v letih 1976, 1987, 1995, 2000 in 2003 ter pri tem ugotovil, da se je število teh besed v omenjenem obdobju podvojilo. Našel jih je predvsem v prispevkih, ki so obravnavali kulturo, v recenzijah radijskih in televizijskih oddaj, kolumnah in nekajkrat v uvodnikih. Šlo je torej za interpretativne zvrsti (Ljung 2006, 102–103).

2.2.2 Preklinjanje

»Izmed različnih vrst govora zavzema posebno mesto preklinjanje.« pravi Nežmah (1997, 7). A kaj sploh je preklinjanje in kaj pomeni **preklinjati**? SSKJ (1991) prvi pomen glagola preklinjati definira kot »uporabljati grobe besede, besedne zveze, navadno v afektu.« Druga

definicija pravi »*izražati sovraštvo, odpor, navadno s takimi besedami, besednimi zvezami*« (SSKJ 1991). Še pred tem glagolom je bil v uporabi glagol **kleti**. Izhaja iz praslovanskega *klęti*, domnevno pa gre za izpeljavo iz indoevropskega korena *kel(H)*, ki je pomenil klicati, vpiti, zveneti, doneti (Snoj 1997, 236). Iz tega je razvidno, da so bile kletvice vedno izrečene v čustvenem afektu. Po SSKJ (1991) je prva definicija glagola kleti enaka kot pri glagolu preklinjati, v religioznem smislu pa pomeni »*zelo nespoštljivo, žaljivo izraziti se o Bogu, svetih osebah in stvareh*.« Druga definicija vključuje razlago, izpeljano iz ljudskega verovanja: »*izreči besedo, besede, ki povzročijo a) da kdo ali kaj izgubi kako dobro, zaželeno naravno lastnost, sposobnost b) da se kaj hudega odvrne, izgubi moč c) da se kdo ali kaj spremeni v kaj nižjega, slabšega č) da kdo kam pride, od koder se ne more rešiti*« (SSKJ 1991). Slovar navaja tudi pasivni glagol **zakleti se** s kvalifikatorjem ekspresivno, ki pomeni »*podkrepljeno, s kletvijo izraziti svojo odločitev, sklep glede česa*« (SSKJ 1991).

Kot navaja Ljung (2006, 20), fenomen preklinjanja izvira iz srednjega veka. V tistem času ni bilo dovoljeno preklinjati ali se zakleti in obljubiti česa v imenu boga. Takratni zakoni so ljudem prepovedovali uporabo takšnih izrazov in posledično sta besedi *kleti* in *zakleti se* postali izraza, ki so ju ljudje povezovali z zlobnim in nevarnim. Pred nekaj stoletji se je pomen besed omejil na religiozne stvari, na božje ime in imena svetnikov, danes pa ima, kot sem že zapisala, veliko širši pomen in se uporablja v povezavi s praktično vsemi izrazi, ki so kakorkoli povezani s kletvicami.

2.2.3 Kletvica in psovka

Tako, kot se je skozi čas spreminjala definicija glagola kleti oziroma preklinjati, se je spreminjala tudi definicija besede **kletvica**. Še danes jih strokovnjaki opisujejo na različne načine, a vse njihove definicije imajo nekaj skupnih lastnosti. Švedska raziskovalka kletvic Ulla Stroh-Wollin (2008, 31) je definicije združila in opisala pomen izraza kletvica: **katere pogoje mora beseda izpolnjevati, da jo obravnavamo kot kletvico?**

- kletvica je izraz, ki vsebuje neko primarno močno, zaznamovano besedo ali evfemizem;
- primarna močna, zaznamovana beseda izvira iz pomenskega področja, ki besedi da določen naboj (najpogosteje gre za religijo, izločanje, spolne organe in spolnost);
- kletvice, katere osnova je močna, zaznamovana beseda, ne razumemo dobessedno, prav tako pa ne more imeti popolnoma metaforičnega pomena;

- evfemističen zaznamovan izraz je beseda, ki ne pozna rabe izven področja kletvic, lahko pa v kletvicah nadomesti primarni močan, zaznamovan izraz – in vsi takšni evfemistični izrazi so kletvice.

Slovenski etnološki leksikon (2004, 213) kletvico definira z naslednjimi besedami:

Groba, nespodobna, žaljiva besedna zveza, ki po obliki in vsebini pripada družbeni tabuizirani leksiki spolnosti, nespodobnost, blasfemije itn. Kletvice so družbeno nesprejemljive, večine ni v slovenskih slovarjih in pravopisih. Gre za žalitve nagovorjenca in preklinjanje v ožjem pomenu, ki izreka negativno dejanje ali sodbo zoper nagovorjenca. Pogosto kot pomensko izpraznjena mašila samo poudarjajo govorno maniro.

Tudi Magnus Ljung (NE, 1995) na hitro razumljiv način opiše, kaj so kletvice, in to ponazori s primerom:

Bolj ali manj tabuizirani izrazi, ki sporočajo čustva, kot so jeza, bolečina, začudenje in prezir, ali izrazi, ki jih govorec uporabi za poudarjanje lastnih besed. /.../ Značilnost kletvic /.../ je uporaba določenih posebnih besed, brez navezovanja na to, kar opisujejo sicer. Vzklik 'Sranje!' obravnavamo kot kletvico, medtem ko ista beseda v stavku 'Na tleh je ležalo ogromno sranja.' ni kletvica.

V vsakdanji rabi vse take besede imenujemo kletvice, a jezikoslovci, ki proučujejo fenomen teh izrazov, pri tem opozarjajo, da moramo ločiti med dvema različnima pojmomoma oziroma konceptoma: **kletvica** in **psovka**. Razlikujeta se v tem, kdo ali kaj je tisti oziroma tisto, ki povzroči, da preklinjamo, ter v katero stvar je naše preklinjanje usmerjeno. SSKJ (1991) besedo kletvica opisuje kot »manjšalnica od kletev« ter nato navaja geslo **kletev**: »groba beseda, besedna zveza, izrečena navadno v afektu.« Gre torej za izraze, s katerimi izrazimo naše počutje in stanje. Za besedo **psovka** pa SSKJ (1991) pravi, da je »groba, zelo žaljiva besedna zveza, izrečena navadno v afektu« (podčrtala I. K.). Gre torej za jezikovno sredstvo, s katerim nekoga užalimo in prizadenemo, v tem primeru imamo konkreten objekt, na katerega smo jezni ali zaradi katerega smo razočarani in naš namen je to jezo ali razočaranje izraziti z besedami – s psovanjem (Ljung 2006, 54). Nežmah (1997, 83) to opisuje kot situacijo, v

kateri nastopajo govorec, nagovorjeni in psovka. Govorec izreče psovko na tak način, da doseže učinek razžaljenosti pri nagovorjenem. Razžaljenost pa je rezultat diskrepance med ustaljeno podobo nagovorjenega in žaljivo oziroma negativno podobo o nagovorjenem, ki jo s seboj prinese psovka. Ob uporabi kletvice pa govorec ne transformira nagovorjenega v neko drugo podobo, ampak s pomočjo teksta kletvice izrazi celotno pot posredne transformacije nagovorjenega (Nežmah 1997, 84). Pšajdova (2005, 15) dodaja, da je psovka žaljivka, zmerljivka, poniževanje, norčevanje, sramotenje in da gre za krivične obsodbe, ki so bolj krivične kot kletvice. Med kletvice bi lahko šteli stavke kot so »*Naj te vrag vzame!*«, »*Pojdi v rit!*«, »*Imam te poln kufer!*«, medtem ko so psovke besede »*rit*«, »*kreten*«, »*pizda*« in podobne.

Magnus Ljung (2006, 24) je kletvice na podlagi njihovih različnih funkcij razdelil še podrobneje, in sicer v dve glavni skupini: **vzkliki** in **druge kletvice**. Vzkliki so samostojne izjave, ki niso del daljše konstrukcije. Če nekdo zakriči »*Sranje!*« ali »*Naj te klinc gleda!*«, je s tem v popolni izjavi jasno izrazil svoje mnenje. Kletvice iz druge skupine ne morejo stati same, temveč jih uvrstimo v daljši stavek. Nihče ne reče na primer samo »*hudičev*«, beseda mora biti del daljše konstrukcije, na primer »*hudičevo težek teden*«. S te vrste kletvicami natančneje določamo druge besede.

Obe skupini bom obširneje predstavila v 5. poglavju. Pred tem bom v 3. poglavju opisala razvoj kletvic in psovke skozi zgodovino ter v 4. poglavju razložila, zakaj preklinjamo, kdo to počne in kdaj.

3 ZGODOVINA PREKLINJANJA IN KLETVIC

Na svetu verjetno ni človeka, ki v svojem življenju ne bi nikoli preklinjal. »Človeštvo se je gotovo od samega postanka in zavedanja posluževalo kletvic in psovke, bodisi v lažji ali 'težji' obliki.« meni Kuzmič (v Pšajd 2005, 86). Preklinjanje je v človeški naravi zakoreninjeno tako globoko, da ga verjetno ne bi mogli nikoli izgnati in uničiti. Večina ljudi pa ne ve ničesar o tem, od kod izvirajo različne kletvice in psovke ter kako so nastale. Kako se je pravzaprav začelo?

Danes lahko rečemo kar želimo, ter se izražamo po mili volji, ne da bi to imelo kakšne res hude posledice. Kadar nas zsrbi jezik, lahko preklinjamo in grdo govorimo. A situacija ni bila vedno takšna. V srednjem veku so človeku, ki je besedo »*bog*« uporabil še kje drugje kot v molitvi, odrezali jezik, v najhujšem primeru so ga obsodili celo na smrt. A če želimo vedeti, kdaj in kako so se rodile kletvice in preklinjanje, moramo iti precej dlje v zgodovino kot le v srednji vek. Raziskovalci pravijo, da so kletvice stare prav toliko kot človeštvo samo oziroma povedano natančneje – kletvice so se razvile, **ko je med ljudmi nastala verbalna komunikacija** (Ljung 2006, 11). Ne vemo točno, kdaj je človek začel govoriti, a po zadnjih raziskavah naj bi bil sposoben govoriti pred približno 180.000 leti, v srednji kameni dobi (Kapu 2002). To dejstvo je tudi dokaz, kako blizu človeški naravi je preklinjanje. Hipoteza, da je že neandertalec uporabljal zaprisege in čaščenje, potrjujejo tisto dojemanje, ki pravi, da je preklinjanje nekaj primitivnega (Lindblad 2009). Nekateri (Ljung 2006, 8) so mnenja, da je človek zares postal človek šele, ko je začel tudi preklinjati, saj je takrat naredil korak naprej v inteligenčnem razvoju.

Prvi izraz, ki ga strokovnjaki pojmujejo kot kletvico, prihaja iz **starega Egipta**: med eno od stavk v glavnem mestu Tebe je pred 3100 leti nek moški zaklical »*Pri vladarju, čigar moč je večja kot smrt!*« (Ljung 2006, 12). Vladar, na katerega se vzklik navezuje, je bil faraon Ramzes II., ki je takrat vladal Egiptu. Faraoni naj bi bili božjega izvora, zato so bili takšni vzkliki rezervirani le za posebne priložnosti in praznike. Najverjetneje ni bilo povsem varno za navadnega moškega, da je uporabil ta izraz. Če je to storil, da bi izrazil lastno jezo in bes, je vzklik preoblikoval v kletvico. Egipčani so vedeli, da imajo prekletstva vpliv na ljudi in okolico, pa tudi na nadnaravno. Ko je kateri od faraonov umrl, so imeli navado v grobnico položiti strupene živali in zvite pasti, poleg tega so na grobnico napisali strašne prisegel, da bi zaščitili faraona in njegovo telo pred morebitnimi vdori zlobnežev. Da bi ohranjali red v družbi, so Egipčani prisegali v javnih nagovorih in tudi izražali prekletstva. Če ljudje niso spoštovali predpisov, jih je lahko hitro doletela kazen. Ta prekletstva so bili stavki, ki so se začenjali z velelnim členkom »*naj*« (Ljung 2006, 13). Gre za konstrukcije, ki so se skozi dolga leta in najrazličnejša obdobja odlično ohranile pri življenju, saj jih zelo dobro poznamo še danes (*Naj te vrag vzame!, Naj te bog kaznuje!, Naj te koklja brcne!*).

Niso bili samo Egipčani tisti, ki so verjeli v nadnaravne sile in se jih bali. Različni močni izrazi in prisegel so bili dobro znani tudi med **Judi**. To lahko razberemo iz Biblije, kjer se odnos do preklinjanja in kletvic precej spreminja (Ljung 2006, 14). Stara zaveza ima zelo

stroga pravila glede preklinjanja. Predvsem je pomembna razlika, če preklinja bog ali če preklinjajo ljudje. Bog lahko sam pri sebi svobodno preklinja in prisega, kolikor želi. Pri preklinjanju ljudi pa je bog strožji in določa razliko med dovoljenim in nedovoljenim preklinjanjem: prepovedano je bilo na primer prisegati pri bogu, razen kadar je človek iskreno dal obljubo ali prisego in je želel z izbranim izrazom posebej poudariti, kar je obljubil. V tem primeru je bilo dobro obljubo držati, sicer naj bi bog kaznoval vsakega, ki bi zlorabil njegovo ime. V nasprotju s tem pa je bilo prepovedano prisegati pri bogu kar tja v en dan, nepremišljeno preklinjati in onečastiti božje ime. V Novi zavezi se odnos do kletvic in preklinjanja radikalno spremeni (Ljung 2006, 16). Da bi lahko mirno in čisto živeli, so se ljudje morali izogibati prav vsem vrstam kletvic, priseg in načinom preklinjanja, najbolj pa izrazom, ki so bili povezani z Gospodom in njegovim največjim sovražnikom, besedam, kot so nebesa, zemlja, Jeruzalem, božje telo in zlobne sile (*Pri božji krvi!*, *Pri petih božjih ranah!*, *Pri vseh hudičih!*).

Tudi v grščini in latinščini je bilo pogosto preklinjanje »pri« nekom ali nečem, da bi s tem ljudje poudarili oziroma podkrepili svojo izjavo (Ljung 2006, 16). **Stari Grki in Rimljani** so prisegali pri vseh svojih bogovih (*Pri Herkulu!*, *Pri Zevsu!*, *Pri Apolonu!*), Grki pa so preklinjali in prisegali tudi pri popolnoma običajnih, vsakdanjih stvareh (*Pri goski!*, *Pri česnu!*, *Pri štirici!*). Preklinjanje Rimljanov je bilo zelo podobno preklinjanju Grkov. Pri obeh narodih oziroma v obeh jezikih je obstajala tudi razlika med moškim in ženskim preklinjanjem: samo moški so prisegali pri Herkulu, ženske so na primer lahko prisegale pri Poluksu. Niti grščina niti latinščina nista poznali direktne ustreznice za slovenski »pri«, temveč so ljudje uporabljali sklanjane oblike božjih imen (*Hercule!/Hercle!*). Nimamo pa nobenih dokazov, da bi v teh dveh klasičnih jezikih obstajale kletvice z vulgarizmi, torej izrazi, ki so povezani z izločanjem, spolnimi organi in spolnim odnosom (Ljung 2006, 17).

Po antiki se je v Evropi uveljavilo **krščanstvo**. Ljudje so nadaljevali s priseganjem, zaklinjanjem in preklinjanjem pri višjih bitjih in silah ter uporabljali božje ime in ostale izraze, povezane z bogom. Niso pa več mogli izbirati med številnimi bogovi, kot so to lahko počeli v stari grški in rimski kulturi. Kot navaja Ljung (2006, 18), so namesto tega v različnih državah in različnih jezikih ljudje preklinjali pri krščanskem bogu, Jezusu, svetnikih in ostalem, kar je bilo povezano z njimi (angl. *By Christ!*, nem. *Gott im Himmel!*, slo. *Jezus!*, šve. *Herre Gud!*, madž. *Jezusom!*). Običajni so bili tudi izrazi, ki so omenjali Jezusovo smrt, njegove rane in križ. Obstajala je še ena pomembna razlika med tem preklinjanjem in

preklinjanjem v antiki. Stari Grki in Rimljani niso bili kaznovani za svoje preklinjanje, medtem ko je preklinjanje po prihodu krščanstva bilo dokaj hitro izpostavljeno vedno močnejšemu neodobravanju družbe, predvsem pa neodobravanju in nasprotovanju cerkve (Ljung 2006, 19). To morda ni bilo presenetljivo – krščanstvo je priznavalo enega samega boga in njegovo ime se ni smelo zlorabljati. V najhujšem primeru je lahko ljudi doletela tudi smrtna kazen.

Kazen za preklinjanje se je v Evropi skozi stoletja zelo spreminjala. Veliko je bilo odvisno od tega, ali je se je preklinjanje razumelo kot zaničevanje ali zanikanje boga ali je lahko imelo milejšo razlago (Ljung 2006, 20). V začetku je bila kazen lahko le ena – smrt. Sredi 13. stoletja so krivoverce zažgali na grmadi. V zgodnjem srednjem veku so v mnogih državah smrtno kazen nadomestili grajanje, karanje, druge kazni in v najhujših primerih izobčenje iz družbe. V različnih državah so določili različne lestvice kaznovanja. Najhuje so bili kaznovani povratniki – ljudje, ki so že preklinjali in bili kaznovani, a so stvar kljub temu ponovili. Na primer Francoz, ki je preklinjal pri bogu, Jezusu ali Svetem Duhu in zakričal na primer »*Par Dieu!*« (»*Pri bogu!*«), je prvič dobil denarno kazen in moral plačati globo. Če je dejanje ponovil, ga je doletela precej hujša kazen: po drugem preklinjanju so mu prebili ustnice, po tretjem prevrtali jezik, po četrtem (in zadnjem) preklinjanju pa ga je doletela smrt z obešanjem. Kljub ponekod zelo hudim kaznim preklinjanje ni ponehalo, ravno nasprotno. Kar je prepovedano, je ljudem vedno najbolj privlačno in v mnogih državah so se pritoževali nad vedno bolj pogostim preklinjanjem (Ljung 2006, 22).

Sredi 16. stoletja so se s prihodom **reformacije** spremenile tudi kletvice. V določenih državah, predvsem severnih, kjer se je protestantizem najbolj razširil, je prišlo do premika glavnega motiva v kletvicah. Zlobne sile so takrat prevzele moč nad kletvicami in besede *hudič*, *vrag* in *pekel* so postale popularne v različnih kombinacijah. V teh državah se je zgodila neke vrste »*utrditev hudiča*« (Ljung 2006, 30) in še danes so te kletvice tam najpogostejše. Preklinjanje se je še naprej širilo, isto pa lahko ugotovimo za negativen odnos do kletvic in preklinjanja, ki se je po reformaciji zelo povečal. V nekaterih državah so postali običajni kraljevi predpisi glede preklinjanja in tako so kletvice marsikje začeli nadomeščati evfemizmi (Ljung 2006, 27).

Po reformaciji je v kletvicah ponovno prišlo do nekaterih sprememb. V **katoliških in ortodoksnih kulturah** so ljudje pričeli uporabljati besedo za prostitutko, kadar so bili jezni

(Ljung 2006: 29): fr. *Putain!*, pol. *Kurva!*, rus. *Bljad!*⁸. V mnogih državah so besedo povezali z religioznimi motivi, včasih so besedi z religioznim motivom dodali še kakšno žival (it. *Porca Madonna!*⁹).

Konec 17. in v začetku 18. stoletja so se pojavili vulgarizmi (Ljung 2006, 14). V večini evropskih držav se je takrat zelo spremenil pogled na to, katere besede lahko uporabljamo v kletvicah. Izrazi z religioznimi motivi so bili še naprej v uporabi, a v vse večjem obsegu so ljudje uporabljali besede, ki se navezujejo na človeško izločanje, spolne organe in spolni odnos. Zanimivo je, da so se ti izrazi za nekatere dele človeškega telesa in nekatere aktivnosti v pisnem jeziku uporabljali že sredi 17. stoletja, a takrat so imeli le dobesedni pomen. Besede za spolne organe so torej šele kasneje dobile tudi abstraktni pomen in se začele uporabljati kot kletvice (Ljung 2006, 33). Naslednji primer pokaže razliko med obema načinoma uporabe: »*Stranišče je polno sranja.*«/»*Sranje, kako ogabno je stranišče!*«. V prvem stavku beseda *sranje* pomeni človeško blato in jo moramo razumeti dobesedno, medtem ko ima ista beseda v drugem stavku popolnoma drugo funkcijo. Gre za vzklík, ki ga lahko uporabimo, ko želimo izraziti naša negativna čustva.

V 17. stoletju so vulgarizme lahko uporabljali tako v pogovornem kot pisnem jeziku, pogovoru s prijatelji ali javno objavljeni pesmi, ob klepetanju z domačimi kot tudi v javnem nagovoru. Kot poudarja Ljung (2006, 34), je popolnoma nasprotujoč in negativen odnos do teh besed nastal v **19. in v prvi polovici 20. stoletja**. Vedno večje nasprotovanje tem izrazom, ki je takrat nastalo, je bilo povezano z nastankom meščanstva. Ti ljudje so imeli močno željo in potrebo po tem, da bi se jih prepoznalo in razlikovalo, imeli so svoje vrednote in se tudi izražali na drug način oziroma uporabljali drugačen jezik kot delavci in kmetje. Pripadniki višjih slojev so vztrajali pri redu, disciplini, čistoči in kontroli ter zanikovali telo, dele telesa in njegove funkcije. Smeli so na primer govoriti o zgornjih delih telesa, denimo o glavi, rokah in dlaneh, govoriti o želodcu, nogah in stopalih pa ni bilo prav. Kakršno koli govorjenje o opravljanju male in velike potrebe, spolnih organih in za kaj se uporabljajo je bilo za mnoge nemogoče, celo v pogovoru med zdravnikom in pacientom (Ljung 2006, 35). Kot rezultat tega je bilo razlikovanje med različnimi stili jezika vedno bolj izrazito: predvsem je obstajala bistvena razlika med ljudskim in delavskim jezikom na eni strani ter meščanskim na drugi. Druga skupina je odločala o jeziku, zato so vulgarizmi postali tabu. A ljudje so jih še naprej

⁸ slov. *kurba*

⁹ porca = svinja, Madonna = Marija

uporabljali, posebej delavci in kmetje. V višjih slojih pa je bila prepoved tako uspešna, da so vulgarizme prihodnjih 150 let povezovali z vsem, kar je bilo negativno: neredom, nedisciplino, neizobraženostjo, grobostjo, podlostjo, pomanjkanjem dobre vzgoje (Ljung 2006, 36). A vsaka prepoved s seboj prinese vabilo, da jo prekršimo, in vsak tabu vabilo, da se mu upremo. S tem so vulgarizmi dobili takšen naboj, kot ga verjetno vse do tedaj niso imele še nobene druge besede. To je iz njih naredilo idealne kletvice (Ljung 2006, 36). Tako je ostalo vse do današnjih dni.

4 ZAKAJ PREKLINJAMO, KDO PREKLINJA IN KDAJ?

4.1 ZAKAJ PREKLINJAMO?

Bernard Nežmah (1997, 7) pravi, da obstajata **dve razlagi**, zakaj ljudje preklinjamo. Ljudska razlaga naj bi bila ta, da ljudje uporabljamo kletvice, ko nimamo na voljo drugih besed. Ta razlaga v preklinjanju vidi znamenje človeške slabosti –naš besedni zaklad je tako slab, da smo prisiljeni uporabiti »lahke« besede. Druga razlaga sicer izhaja iz iste ugotovitve, da kletvice uporabljamo, ko nimamo na izbiro drugih besed, a govori v prid preklinjanju, saj te besede niso obravnavane kot osebna slabost, temveč kot posledica posebne situacije, v kateri se je znašel govorec, in v tej situaciji so bile uporabljene besede najustreznejše.

Švedski jezikoslovec Lars-Gunnar Andersson, ki se je v svojih raziskavah največ ukvarjal prav z neprimernim jezikom, je razloge, zakaj preklinjamo, ter motive za uporabo kletvic razdelil v **tri skupine** (Andersson 2000, 110–125) in te bom opisala v nadaljevanju. Razlogi oziroma motivi so naslednji:

1. **psihološki,**
2. **sociološki,**
3. **jezikovni.**

1. **Psihološki motivi** so vezani na posameznika. Kletvice uporabljamo, da bi si *dali duška in izrazili močna čustva*. Če se na primer med delom s kladivom udarimo po prstih ali le za hip zamudimo avtobus in se nam odpelje pred nosom, lahko uporabimo kletvice, da z njimi izrazimo svojo jezo, žalost in razočaranje. Z besedami »Hudiča!« ali »Prekleti avtobus!«

damo duška svojim čustvom in sprostimo napetost. Občutki, ki prikličejo kletvice, so bolečina, jeza, bes in razočaranje. Te kletvice niso načrtovane, le planejo iz nas. Tudi v situacijah, v katerih običajno nimamo navade preklinjati ali v njih sploh ne preklinjamo. Sposobnost preklinjanja obstaja v vseh nas kot neke vrste prirojeni dar (Ljung 2006, 85). Tudi pri človeku, ki se je naučil, da nikoli ne preklinja, lahko takšni vzkliki nenamerno privrejo na dan. Če nas dovolj močno zaboli, ko si z vrati pripremo prste, za marsikoga ne igra nobene vloge, ali so to vrata domače dnevne sobe, predavalnice na fakulteti ali urada. Lahko bi rekli, da so takšne kletvice nujne, ljudje jih potrebujemo, da se razbremenimo, da nam odleže in začutimo olajšanje. Čustva, ki jih kletvice izražajo, niso nujno le negativna. Izrečene s pravim tonom lahko izrazijo tudi naše začudenje ter celo veselje: »Pizda, to pa je dobra novica!«.

2. **Sociološki motivi** so vezani na skupino, v preklinjanje je torej vključena več kot ena oseba. Sociološko motivirane kletvice se od prve skupine razlikujejo v tem, da preklinjamo z namenom, da bi *šokirali, pokazali svojo moč, dokazali skupinsko pripadnost, pokazali prijateljstvo, nekoga zmerjali ali okregali in odstranili nazive*. Na primer skupina fantov na ulici za neznano žensko zakriči »Prekleta čarovnica!«. Fantje se dobro zavedajo moči teh besed in dejstva, da je vsaj do neke mere prepovedano storiti, kar pravkar so. A prav to je razlog, zakaj so to naredili in s tem pokažejo svojo moč. Če nekdo želi šokirati, lahko to stori s pomočjo kletvic. Posebej v situacijah in kontekstih, kjer se neprimerni jezik običajno ne pojavlja. Bolj kot je situacija neprimerna za močan izraz, toliko večji bo učinek besede. Če nekdo med sestankom v službi svojemu šefu reče »Ti pokvarjen pizdun!«, zagotovo ne bo ostal neopažen.

S preklinjanjem nakazujemo tudi skupinsko pripadnost. Vsaka skupina, družba, klapa, tolpa ima svoj poseben jezik, svoj žargon ali celo argo. Ta jezik oziroma način pogovora lahko vsebuje tudi kletvice in tako mora član skupine preklinjati. Pri tem gre za različne skupine, od najstniških prijateljev do kriminalnih združb. Najpogostejših in najbolj »marljivih« uporabnikov kletvic ne najdemo pri ustvarjalcih družbenih norm, temveč pri neuveljavljenih, izločenih in od družbe odrezanih skupinah.

Kletvice uporabljamo tudi ob žaljenju in psovanju. V tem primeru so vključeni tako psihološki kot sociološki motivi, saj s kletvicami damo duška svojim čustvom, delno pa jih uporabimo tudi, da opsovanega izločimo iz družbe. Ko smo na nekoga jezni, ga lahko na primer užalimo z besedami »Ti kup gnoja!«. Vemo, da se ljudi močneje dotakne, če so

besede, ki jih izberemo zanje, vsaj delno resnične. Če močnejši ženski nizke postave rečemo »*Izgini, ti mala debela miš!*«, bo zagotovo delovalo zlobneje in učinkoviteje kot vrsta vsakdanjih kletvic.

Marsikomu se lahko zdi nenavadno, a ljudje uporabljajo kletvice tudi zato, da si izkažejo prijateljstvo (Andersson 2000, 118). Slovenski delavec lahko na primer svojemu službenemu kolegu iz Bosne reče »*presneti čefur*«. Če se moška poznata že več let, se spoštujeta in si zaupata, takšne besede niso žaljive. Lahko je izrečeno v šali, ton med njima je morda grob, a srčen.

Andersson (2000, 119) zadnji sociološki motiv opiše kot »*odstranjevanje nazivov*«. Tukaj gre na primer za dogovor med ljudmi, da se začnejo tikati. V tem primeru situacija in pogovor postaneta bolj neuradna in v takšnih situacijah nato uporabljamo drugačen jezik – jezik z več pogovornimi besedami in tudi kletvicami. Da bi vse skupaj dobro delovalo, se morajo vse osebe strinjati, da se kletvice v nekaterih situacijah lahko pojavijo, v drugih pa morda ne.

3. **Jezikovni motivi** so prisotni vedno, kadar govorimo. Tudi kadar preklinjamo. V večini situacij obstaja več načinov, da povemo, kar želimo. Zakaj izberemo prav kletvice? Ena od razlag in eden od jezikovnih vzrokov, ki je tudi najpogostejši, je ta, da so kletvice ***povsem običajne besede***, ki spadajo v običajno govorico in jezik (Andersson 2000, 122). Neko knjigo lahko na primer opišemo kot »*zelo dobro knjigo*«, lahko pa jo opišemo tudi kot »*hudičevo dobro knjigo*«. V takšnih situacijah na kletvice ne reagiramo drugače kot na druge besede, vsaj večina ne. Ljudje imajo namreč različna mnenja in odnos do kletvic. Nekateri menijo, da so popolnoma prepovedane v prav vseh situacijah, drugi pravijo, da so dovoljene v neformalnih situacijah, tretji pa so mnenja, da so dovoljene v vseh situacijah (Ljung 2006, 87). Ljudje imamo različna mnenja o stilu in prav to je razlog, zakaj v govoru izberemo neko kletvico ali ne. Lahko torej rečemo, da so kletvice posebne in nujne. Ker so v mnogih situacijah kljub vsemu prepovedane, imajo določen učinek na poslušalca. Zato lahko z njihovo pomočjo dosežemo svoj cilj v komuniciranju. Če nek politik reče »*Takoj moramo ustvariti red*,« izjava zagotovo ne bo deležna iste pozornosti, kot če bo rekel »*Takoj moramo ustvariti prekleti red*.« Včasih potrebujemo močno besedo oziroma kletvico, da drugi razumejo, da mislimo resno.

Kot naprej navaja Andersson (2000, 110) ima, kar zadeva govorca, **uporaba nespodobnega jezika dve dimenziji**: prva je **emocionalna** oziroma čustvena, v katero spada psihološki motiv in se nanaša na to, kakšna oseba je nekdo ter kakšna sta njegov oziroma njen značaj in temperament. Različni vzkliki, kot so »*Hudiča!*« ali »*Jebemti!*« sodijo v del jezika, ki ga je težje nadzorovati in ga pogosto izražamo nenamerno in podzavestno. Lahko rečemo, da sta vzklika samo čustvena. Druga dimenzija, **emotivna**, v katero spada socialni motiv, je bolj neposredna in lažje obvladljiva. Izraža se v tem, kako si mi želimo, da nas svet dojema in se obnaša do nas, kaj si želimo, da drugi menijo o nas. Na novem delovnem mestu ne smemo preklinjati, če želimo narediti dober prvi vtis – četudi preklinjamo, ko se družimo s prijatelji. Emotivna dimenzija se kaže tudi v jezikovnem motivu za uporabo kletvic. Pojavi se v situacijah, ko smo s prijatelji in se popolnoma sprostimo ter preklinjamo le za zabavo, da bi pokazali skupinsko pripadnost, medtem ko v drugih situacijah preklinjamo, da bi pritegnili pozornost ali šokirali okolico.

V te skupine je razloge za uporabo kletvic razvrstil Andersson. Britanski antropolog Ashley Montagu (1973, 196) po drugi strani meni, da za človekovo preklinjanje obstajajo le psihološki razlogi. Trdi, da je preklinjanje jezikovni pojav in **izbruh za agresijo**, ki nastane pri ljudeh po nekem neuspehu ali frustracijah. Pričakovano zadovoljstvo človeka je oteženo ali onemogočeno in zato pride do agresije. Željo po preklinjanju bomo torej vedno čutili v situacijah, ki nam dajo razloge za frustracije in agresijo. Vzemimo primer: cel dan smo se zelo veselili večernega koncerta, a nato izvemo, da zaradi tehničnih težav odpade. Razumljivo je, da smo razočarani, žalostni, jezni, celo frustrirani. Montagu (1973, 196) zatrjuje, da takšna frustracija vedno vodi v agresivnost, ki jo moramo dati iz sebe. Tako vzpostavimo psihično ravnotežje. Lahko ga po eni strani dosežemo s fizičnim nasiljem, po drugi pa s preklinjanjem. Oseba, ki ni mogla uživati v težko pričakovanem koncertu, lahko izkriči vrsto kletvic in jih usmeri v organizatorje, tehnike, glasbenike in ostale. Montagu (1973, 196) meni, da moramo dati verbalnim nasilnim dejanjem prednost pred fizičnimi nasilnimi dejanji. S tem se lahko vsekakor strinjamo.

Ob koncu lahko izpostavimo še en dejavnik, ki je skupen večini razlogov za uporabo kletvic: **želja po tem, da damo večjo težo in moč temu, kar govorimo**. Ker se kletvice navezujejo na tabuizirane besede, lahko z njimi na enostaven način dosežemo posebej veliko moč. A

tabuizacija besede ni tisto, kar v prvi vrsti da moč besedi. Sčasoma namreč vse takšne besede izgubijo svoj naboj. Pomembneje je, da z uporabo besed, vezanih na tabuje, kršimo družbene in jezikovne norme. S tem, da počnemo to, kar je uradno prepovedano, ustvarimo dodatno izrazno moč. Kot pravi Magnus Ljung (2006, 9): kršitev norm ni nujno samo negativna – lahko se tudi obrestuje.

4.2 KDO PREKLINJA?

Kot sem že omenila, obstaja več razlogov, zakaj ljudje preklinjamo. Ob tem se pojavi vprašanje, kdo so tisti, ki preklinjajo? Če bi ljudi razdelili v skupine glede na to, če in koliko neprimerne jezika uporabljajo oziroma če in koliko preklinjajo, bi jih lahko razvrstili v tri glavne skupine (Ljung 2006, 87): skupino A bi sestavljali ljudje, ki nikoli ne preklinjajo, tako imenovani nasprotniki kletvic. V skupini B bi bili ljudje, ki preklinjajo včasih. Skupini C bi se pridružili ljudje, ki preklinjajo zelo pogosto, tako imenovani prijatelji kletvic. Ni nam treba biti strokovnjaki na tem področju, da nam je jasno, da bi bila največja skupina z večino govorcev skupina B. O tem, ali bo posameznik preklinjal ali ne, se odloči sam in v veliki meri na odločitev vplivajo njegovi lastni pogledi in prepričanja. Ljung (2006, 91) pravi, da na te poglede in prepričanja v različnem obsegu vpliva **več dejavnikov**: če gre za moškega ali žensko, koliko je govorec star, kako dolgo se je izobraževal in kateremu družbenemu sloju pripada.

Pogosto slišimo, da **ženske** govorijo lepše in bolj spodobno kot **moški**. Različne sociolingvistične raziskave so pokazale, da moški uporabljajo več izrazov, ki ne sodijo v standardni jezik (Andersson 2000, 74). Če pa poznavalce vprašamo, ali obstaja kakšna razlika v preklinjanju med moškimi in ženskami, se mnenja zelo razlikujejo. Tradicionalno mnenje tako večine ljudi kot tudi jezikoslovcev je, da moški preklinjajo več in pri tem uporabljajo močnejše kletvice kot ženske (Ljung 2006, 91). V jezikoslovni literaturi včasih najdemo trditev, da obstaja jasna povezava med moškim spolom in preklinjanjem, ki jo lahko razložimo. Način, kako govorijo moški in kako ženske, naj bi kazal bistvene razlike v več pogledih. Ženske naj bi stremele k temu, da govorijo pravilneje in spodobneje ter se podzavestno prilagajale knjižnemu jeziku. Posledica tega je, da naj bi ženske imele boljšo predstavo o družbenem pomenu jezika. To je razlog, da ženske bolj stremijo k standardnemu

knjižnemu jeziku in izgovorjavi, uporabljajo manj pogovornih besed ter manj kletvic, ki so tudi bolj nežne. Poleg tega naj bi bilo veliko moških mnenja, da delujejo bolj možato, če preklinjajo (Ljung 2006, 93).

Tako meni del jezikoslovcev. Drugi del opozarja, da je takšno razmišljanje polno stereotipov. Andersson (2000, 120) izpostavlja, da ženski in moški ideali ter vloge spolov, ki se jih naučimo in jih sprejememo, delno usmerjajo in vodijo način, na katerega govorimo – v tem je tudi razlog za vzroke, zakaj so razlike med spoloma takšne, kot so. S tem se strinjam. Moram pa priznati, da se del resnice skriva tudi v mnenju prve skupine. Ženske preprosto želijo biti vljudne, prijazne, fine, vedno želijo narediti dober vtis in jim je zelo pomembno, kaj drugi menijo o njih. Po drugi strani se moški ne brigajo toliko za to, kaj mislijo ali rečejo drugi, so bolj sproščeni, spontani in naravni. Zagotovo to vpliva tudi na način njihovega izražanja.

Ko govorimo o **starosti** in preklinjanju, velja splošno mnenje, da otroci naj ne bi preklinjali. A to še zdaleč ne pomeni, da tega v resnici ne počnejo. Dobro vemo, kako hitro si otroci zapomnijo vse, kar slišijo. Ne zgodi se redko, da nam povedo, da so se v vrtcu naučili nekaj novega in nato ponavljajo »prepovedano besedo«. O preklinjanju otrok ni nobenih raziskav, obstaja pa precej študij in analiz jezika mladostnikov. Jezikoslovci se strinjajo, da predvsem najstniki zelo radi preklinjajo in da je uporaba kletvic največja v času mladosti (Ljung 2006, 92).

Če se za konec navežem še na **izobrazbo** in **družbeno pripadnost**, prevladuje mnenje, da ljudje z nižjo izobrazbo in ljudje, ki spadajo v delavski razred, preklinjajo več kot ostali (Ljung 2006, 94). V Sloveniji naj bi stereotipno največ preklinjali mornarji, rudarji in avtomehaniki (Babič 2015, 44). Poenostavljeno bi lahko kdo rekel, da vse manj kot preklinjamo, toliko bolj izobraženi in pametnejši smo. A to seveda ne drži. Če nekdo nikoli ne preklinja in ne uporablja vulgarnih besed, to ne pomeni, da ima nadpovprečni inteligenčni kvocient. Veliko verjetneje je, da je oseba globoko verujoča ali ima druga načela, kar zadeva nespodoben jezik, ki se jih tudi drži. Po drugi strani ljudje, ki zelo pogosto preklinjajo, tudi niso le najbolj neumni predstavniki najnižjih družbenih razredov z nizko izobrazbo.

4.3 KDAJ PREKLINJAMO?

Na vprašanje, kdaj preklinjamo, sem delno že odgovorila. Preklinjamo, ko smo žalostni, jezni, razočarani, šokirani, želimo sami nekoga šokirati, se pokazati močne, pritegniti pozornost, dati posebno moč temu, kar govorimo. Obstajajo pa tudi drugi dejavniki, ki vplivajo na preklinjanje. Najpomembnejši je verjetno situacija oziroma okoliščine, v katerih smo se znašli. Noben človek ne govori na en in isti način v prav vseh situacijah. Z našim partnerjem govorimo na en način, z otroci na drugi, s prijatelji na tretji in tako dalje. Mnogi trdijo, da so naš **sogovornik**, **tema pogovora** in **okoliščine** najpomembnejši dejavniki, ki vplivajo na izbiro jezikovne oblike – tudi na izbiro ali bomo preklinjali ali ne (Andersson 2000, 70).

Uporaba jezika in **govorna situacija** sta lahko neformalni ali formalni. Neformalna situacija je na primer pogovor s prijatelji o nevtralni temi. Formalna situacija pa je recimo, če nas intervjuvajo za televizijsko oddajo. V takšnih formalnih situacijah uporabljamo bolj formalni govor, ki ga zaznamuje naslednje (Andersson 2000, 71):

- manj narečne besede in govor,
- manj asimilacij in govornih olajšav,
- bolj pisnemu jeziku prilagojene oblike v izgovorjavi in oblikovanju stavkov,
- manj prosta izbira besed,
- manj slenga in kletvic,
- manj šal, žargona in besednih iger,
- bolj umirjena neverbalna komunikacija.

Kar je v neki situaciji običajno in primerno, je v drugi, ponavadi bolj formalni situaciji, neprimerno in vulgarno. Lahko bi rekli, da je situacija tista, ki naredi jezik nespodoben (Andersson 2000, 71). A vsi ljudje stopnje formalnosti situacij ne ocenjujejo na isti način. Nekateri so se na primer odločili, da ne bodo dovolili kletvic v določenih situacijah, spet drugi so morda mnenja, da so kletvice dovoljene in primerne v vseh možnih situacijah. Večina pa je situacije razdelila na tiste, v katerih so kletvice dovoljene, in tiste, v katerih kletvice niso dovoljene (Ljung 2006, 87). Splošno gledano lahko rečemo, da so sprejemljive v neformalnih situacijah. Ali kot je ugotovila deklica Madicken, ena od knjižnih junakinj Astrid Lindgren: kletvice in druge nespodobne besede smemo reči pod odejo in v omari ter nikjer drugje (Lindgren 2011, 36).

Ljung (2006, 99) vsemu že omenjenemu dodaja še dva dejavnika, ki igrata pomembno vlogo, ko se odločamo, ali bomo preklinjali ali ne. Prvi je **kraj**, kjer se nahajamo. Po splošnem prepričanju se naj ne bi preklinjalo na svetih mestih (na primer v cerkvah) in na javnih mestih (na primer na delovnem mestu). Drugi dejavnik je povezan z **občutljivostjo poslušalcev** oziroma sogovornikov. Mnogi menijo, da ljudje ne bi smeli preklinjati pred otroci in starejšimi, nekateri radi dodajo, da se ne spodobi preklinjati v družbi žensk. A vse to ne pomeni, da ljudje na teh mestih ali v družbi teh ljudi zares ne preklinjajo.

5 FUNKCIJE KLETVIC

V poglavju 2.2.1 sem omenila, da je Magnus Ljung (2006, 24) na podlagi različnih funkcij, ki jih opravljajo, kletvice razdelil v **dve glavni skupini: vzkliki in druge kletvice**. Vzkliki so samostojne izjave, ki niso del neke večje konstrukcije. Če nekdo zakriči »Drek!« ali »Pojdi v rit!«, je s tem v popolni izjavi jasno izrazil svoje mnenje. Kletvice druge skupine ne morejo stati same, temveč jih uvrstimo v daljši stavek. Nihče ne reče samo »hudičev«, beseda mora biti del daljše konstrukcije, na primer »hudičevo težek dan«. S te vrste kletvicami natančneje določamo druge besede. V nadaljevanju bom s pomočjo Ljungove razdelitve opisala obe skupini in odgovorila na vprašanje, katere funkcije opravljajo kletvice (2006, 24–61).¹⁰

5.1 VZKLIKI:

1. **Vzклик jeze in začudenja:** gre za enega najbolj običajnih tipov kletvic v mnogih jezikih. Vzклик ni usmerjen v osebo, ampak je neke vrste komentar na govorčev lastno situacijo oziroma dogajanje. Takšni vzkliki niso nujno kletvice, obstajajo primernejši izrazi, ki jih lahko uporabimo v istih situacijah. Če se na primer z nožem urežemo v prst, lahko zakričimo »Aaa!«, »Aua!« ali »Joj!«. A verjetno se ne bomo zadovoljili le s tem, temveč bomo raje zakričali močnejšo besedo, na primer »Prekleta!«, »Sranje!« ali »Pizda!«. V marsikaterem jeziku v takšnih situacijah ljudje običajno posegajo po kletvicah z religioznimi motivi,

¹⁰ Za potrebe diplomskega dela na Filozofski fakulteti z naslovom »Fan, vad gör du?!' Om svärande och svordomar i det svenska och slovenska språket/'Zum Teufel, was machst du?!' Über Flüche und Schimpfwörter im Schwedischen und Slowenischen/'Hudiča, kaj delaš?!' O preklinjanju in kletvicah v švedskem in slovenskem jeziku« sem opravila raziskavo o tem, koliko Slovenci preklinjamo in katere kletvice uporabljamo. V njej je sodelovalo 600 ljudi. Iz rezultatov ankete bom v nadaljevanju diplomske naloge črpala podatke o najbolj običajnih, najbolj pogostih kletvicah in psovkah pri nas ter tistih, ki veljajo za najbolj neprimerne in nesprejemljive (Klemenčič 2016).

Slovenci pa pogosteje uporabljamo vulgarizme oziroma ljudske izraze za odvajanje, spolne organe in spolni odnos. Vsako leto bolj čutimo vpliv angleščine, ki je kriva, da sta tako »Shit!« kot »Fuck!« postali med Slovenci povsem običajni kletvici, predvsem med mladimi.¹¹

2. **Prisega:** nekoč je osnovna funkcija prisega bila potrditi, da govorimo resnico. Večinoma so ljudje kot pričo, da ne lažejo, omenili boga. Svojo zlato dobo so prisega doživljale v srednjem veku, ko so ljudje lahko prisegali pri vsem, kar se je vsaj malo navezovalo na boga: »Pri božjih očeh!«, »Pri božji krvi!«, »Pri Jezusovem križu!«. Pri drugi vrsti priseg smo se zakleli, naj se nam zgodi kaj strašnega, če to, kar govorimo, ni res. V krščanskem svetu se je tudi ta vrsta zatrditev pogosto navezovala na religijo, na primer »Prisežem (pri bogu), tega nisem storil!«. Ti izrazi so danes postali čisti ojačevalci – njihova uporaba več ne pomeni kakšnega osebnega tveganja. Prisega smo začeli uporabljati tudi kot vzklike ob jezi in začudenju: ko Slovenec sliši kaj neverjetnega, lahko izbruhne »Naj me vrag vzame/pocitra!«.

3. **Potrditve in zanikanje:** ko smo v nekaj popolnoma prepričani, lahko za potrditev tega uporabimo pritrjevalne kletvice. S pomočjo kletvic pa lahko tudi zanikamo, da ima nekdo prav ali govori resnico. V slovenskem jeziku je to sicer bolj redek pojav, lahko na primer slišimo »Pri vragu, da...!« ali »Hudiča, da ne!«, a se to ne dogaja pogosto. V mnogih tujih jezikih pa gre za ustaljeno prakso, primer je dokaj pogost angleški vzklik »In my ass!«.

4. **Prekletstvo:** ta skupina zajema izraze, v katerih na pomoč pokličemo višje sile, ki naj bi posegle v nekaj ali nekoga. Imajo zelo dolgo zgodovino. Nekoč so bile konstrukcije z velelnim členkom »naj«, na primer »Naj te vrag vzame!«, v zadnjih letih so se skrajšale na oblike, kot so »Vrag vzemi...!« ali »K vragu z/s...!« Večina izrazov je izgubila svoj prvotni pomen in postala le agresivni vzklik. Nihče več ne verjame, da bo v dogajanje dejansko posegel bog, hudič ali kakšna druga višja sila, ampak te izraze uporabimo, ko smo zelo jezni, imamo polno glavo vsega, česa več ne zmoremo ali menimo, da neka stvar za nas več ni pomembna.

5. **Neprijazne zahteve:** kletvice tega tipa so zahteve le zaradi svoje oblike. V vsakdanjem življenju delujejo kot različni načini, s katerimi nekomu ukažemo, naj nekam gre. Slovenci

¹¹ V že omenjeni raziskavi o preklinjanju in kletvicah, ki sem jo opravila med Slovenci, je 21, 6 % anketirancev odgovorilo, da pogosto uporablja tuje kletvice, ter 30, 6 % včasih, od česar večina, kar 74, 6 %, uporablja angleške kletvice (Klemenčič 2016).

običajno v teh zahtevah uporabimo vulgarizme, torej izraze za spolne organe in spolni odnos: »*Pojdi v rit!*« ali močnejši izrazi »*Pojdi v pizdo/kurc/pizdo materno/tri pizde materne!*« in tudi »*Kurc te gleda!*« Najpogosteje uporabljana kletvica tega tipa pri Slovencih je poleg že omenjenih »*Jebi se!*«.¹² V mnogih državah se ti vzkliki navezujejo na mamo opsovanega človeka in Slovenija pri tem ni izjema. Če je nekdo res močno jezen, se lahko zgodi, da slišimo vzklik »*Jebem ti mater!*« ali »*Jebi si mater!*«. Verjetno pa je res, da so vzkliki tega tipa tudi ene najmočnejših in najmanj sprejemljivih kletvic, ki jih premore naš jezik.

6. **Žaljivke:** z žaljivkami želimo nekoga prizadeti s pomočjo besed, ki opisujejo negativne lastnosti te osebe ali njenih sorodnikov. Žaljivka je lahko namerna ali nenamerna in lahko obstaja v tem, kar rečemo ali česar ne rečemo, ter v tem, kar naredimo ali česar ne naredimo. Večina primerov v tej skupini se navezuje na mamo. V slovenščini že dolgo poznamo prej omenjeni izraz »*Jebem ti mater!*« in celo vzklik, ki vključuje tako mamo kot psa opsovane osebe: »*Jebal ti pes mater!*« To je ena najbolj grobih kletvic v slovenskem jeziku, če ne celo najbolj groba. Tu in tam lahko slišimo tudi »*Tvoja mama je kurba!*«. V uporabi sta tudi »*kurbin sin*« in »*pasji sin*«, vendar mora nekdo biti pošteno jezen, da izreče kaj takega. Vsebina oziroma zgodba teh kletvic je tako dobro znana, da zadostuje, če uporabimo krajšo obliko »*Mater!*«. Včasih se beseda »*mama*« zamenja tudi z besedo za katero drugo žensko sorodnico, na primer sestro.

7. **Psovke:** to so besede in fraze, ki jih uporabimo, ko želimo nekomu reči nekaj grdega in agresivnega. V slovenščini so to besede »*Idiot!*«, »*Debil!*«, »*Kreten!*«, za moške tudi »*Prasec!*« in »*Peder!*« ter za ženske »*Prasica!*« in »*Kurba!*«. Psovke torej uporabljamo za živa bitja, pa tudi za stvari, na primer »*Vrzi vstran to sranje!*«. Obstaja ogromno besed, ki lahko funkcionirajo kot psovke, večina pa niti niso kletvice, ki bi posegale v kak tabu (»*koza*«, »*opica*«, »*idiot*«, »*debil*«). »*Pizda*«, »*kurc*«, »*rit*«, »*drek*« in »*sranje*« so primeri v slovenščini, ki delujejo tako kot kletvice in tudi kot psovke.

5.2 DRUGI TIPI KLETVIC:

1. **Neodobravanje:** kadar želimo povedati, da nekaj ni dobro, ni v redu ali želimo nekaj oziroma nekoga obsoditi, imamo na voljo več kletvic, s katerimi lahko izrazimo svoje mnenje.

¹² V anketi je 74, 9 % anketirancev odgovorilo, da uporabljajo različne kletvice z motivom spolnega odnosa in 73, 9 % kletvice z motivi spolnih organov (Klemenčič 2016).

Slovenci za neodobravanje velikokrat uporabimo besedi »jebeni« ali »kurčev« (*»Kakšno jebeno vreme imamo.«*, *»Ta kurčev računalnik ne dela!«*). V isti funkciji bi lahko uporabili tudi besedi »hudičev« in »prekleti«, a obe besedi sta v vseh letih, odkar se uporabljata, izgubili precej svojega naboja in verjetno za večino več ne delujeta tako močni in učinkoviti.

2. **Poseben poudarek:** več različnih kletvic lahko uporabimo, da bi dali posebno moč ali poudarek besedam, ki sledijo. Ponovno so to besede »hudičev«, »kurčev« in »jebeni«, na primer *»Težko delam vsak jebeni dan.«* ali *»Nihče me ne bo prepričal, da naredim to hudičevo stvar.«*

3. **Okrepljena beseda:** na ta način izražamo visoko stopnjo nečesa. Pomagamo si lahko z besedami »hudičevo«, »preketo« in »svinjsko«, včasih tudi »kurčevo« in »jebeno«, na primer *»Včeraj je bilo svinjsko mrzlo.«* Prva dva izraza lahko uporabimo v povezavi z odličnostjo neke stvari (npr. *»hudičevo smešen film«* in *»preketo dober avto«*), ostale tri običajno povežemo z nečim, kar je slabo (*»jebeno težko delo«*).

4. **Poudarjanje vprašanja:** da bi poudarili moč nekega vprašanja ali vprašalnice, so nam v dobro pomoč lahko kletvice, ki jih dodamo vprašanjem. Namesto da rečemo *»Kdo je rekel to?«*, *»Kje si bil?«* ali *»Kaj delate?«*, lahko precej močnejši učinek dosežemo z *»Kdo za vraga je rekel to?«*, *»Kje pri vragu si bil?«* ali *»Preketo, kaj delate?«*. Če želimo še dodaten kanček moči, namesto besed »za vraga« in »pri vragu« na koncu ali začetku vprašanja dodamo besedo »jebemti« ali »pizda«: *»Kdo je rekel to, jebemti?«*, *»Kje si bil, pizda?«* in vprašanje bo s tem imelo še večji učinek.

5. **Nove besede iz kletvic:** besede, ki jih uporabljamo kot kletvice, se pogosto razvijejo v nove besede, s popolnoma novim, drugim pomenom. Jezikoslovci zato niso odločeni, ali bi te besede še obravnavali kot kletvice ali ne (Ljung 2006, 172). Če na primer Slovenec vzklikne *»Poserjem se na zakone!«*, se je glagol »posrati« razvil iz kletvice, a opravlja drugo funkcijo. Isti pomen imata stavka *»Jebe se mi za zakone!«* in *»Boli me kur(a)c za zakone!«* Zadnji izraz je v bistvu hrvatizem, a Slovenci uporabljamo veliko hrvatizmov v pogovornem jeziku, predvsem v vzhodnem delu države, še zlasti na področju kletvic in preklinjanja. Morda se zdi bolj grobo, če preklinjamo v hrvaščini ali srbščini in imajo zato te kletvice večji učinek. Nove besede se lahko razvijejo tudi iz besed za spolne organe in spolni odnos. Slovenci to dobro poznamo, naš jezik je namreč iz vulgarnih izrazov za vagino in penis imel veliko produkcijo

novih besed, ki imajo sicer popolnoma nezaznamovan pomen. Večinoma gre za glagole in samostalnike: *razpizditi*, *napizditi*, *spizditi*, *odpizditi*, *dopizditi*, *pizdun*, *pezde*, *skurcati*, *najebati*, *zajebati*, *zjebati*, *odjebati*, *jeba* ... Slovanski jeziki, med njimi predvsem ruščina, naj bi bili na tem področju najbolj kreativni in iz kletvic hitro tvorijo nove besede – jezikoslovci so izračunali, da lahko na ta način iz osmih najosnovnejših vulgarizmov v slovanskih jezikih ustvarimo 1596 novih glagolov (Ljung 2006, 172).

6 MOTIVI V KLETVICAH

Ko Anglež vzklikne »*Fuck!*«, Nemec zakriči »*Scheisse!*«, Šved zamrmra »*Jävla!*« in Slovenec izbruhne »*Pizda!*«, so vsi uporabili kletvice z isto funkcijo. Ugotovimo lahko, da so jezni in želijo sprostiti agresijo. Vsi naštetih izrazi so vzkliki ob nečem, kar nas razbesni. A to ne pomeni, da se vzkliki navezujejo na en in isti motiv. Te štiri kletvice se navezujejo na štiri različna tabuizirana področja in vsebujejo različne motive. Angleški izraz se navezuje na spolni odnos, nemški na človeške izločke, švedski na religijo in slovenski na spolne organe. Angleška kletvica torej spada v motiv spolnega odnosa, nemška v skatološki motiv, švedska v religiozni in slovenska je primer motiva s spolnimi organi.

Ljung (2006, 62–78) navaja, da obstaja šest velikih skupin z različnimi motivi, ki se pojavljajo v kletvicah. Ne le v zgoraj omenjenih jezikih, temveč v večini svetovnih jezikov. Sicer v različnem obsegu in z različnimi primeri, a dejstvo je, da obstajajo. Ti motivi so naslednji:

- **religiozni motiv,**
- **skatološki motiv,**
- **motiv spolnih organov,**
- **motiv spolnega odnosa,**
- **motiv sodomije,**
- **motiv mame.**

Obstajajo kletvice, ki jih ne moremo navezati le na en motiv, saj je v njih lahko prisotnih več različnih. Poznamo tudi manjše skupine motivov, kot so prostitucija, onaniranje, živali, bolezni in smrt, ki jih obravnavam na koncu tega poglavja.

6.1 Religiozni motiv

V to skupino spadajo kletvice, povezane z **religioznimi bitji in pojavi**. Lahko le poimenujejo sama bitja oziroma pojave (*Bog!*, *Jezus!*, *Sveta Marija!*) ali se navezujejo na različne lastnosti ali dele telesa verskih bitij (*Pri božjih očeh!*, *Kristusove rane!*). Takšne kletvice so običajne v mnogih jezikih. Že v poglavju o zgodovini kletvic sem omenila, da so jih predvsem v obliki različnih zapriseg pogosto uporabljali v krščanskih državah. Sčasoma so te kletvice izgubile svojo moč in učinek. Predvsem na severu Evrope so njihovo vlogo prevzele zle sile in tako so vodilni položaj dobile kletvice z besedami iz »druge strani« – besede, kot so *hudič*, *vrag*, *pekel* so postale sestavni deli najrazličnejših kletvenih obrazcev in še danes so to napogosteje uporabljane kletvice v protestantskih državah (Ljung 2006, 30). Po drugi strani pa imajo tako prve kot druge pri nas ravno obratni učinek. Vulgarnost in moč teh izrazov je v zadnjih desetletjih zelo zbledela, tako da lahko zgoraj omenjene kletvice štejemo k evfemizmom. Ti vzkliki so skoraj nevtralni in večina Slovencev jih nima za kletvice, motijo le globoko verujoče osebe. Pri nas kletvice z religioznimi motivi večinoma uporabljajo le starejše generacije, mladim se zdijo staromodne in ne dovolj močne. Kletvice, kot so »*Hudič!*«, »*Naj te vrab vzame!*« in »*Pojdi k vrabu!*«, se povprečnemu Slovencu lahko zdijo zelo šibke, včasih celo smešne.¹³ Če dodamo besedo *prekleti*, deluje strožje: »*Preklet hudič!*« Tudi kadar združimo besedo *bog* z vulgarizmom, denimo vulgarizmom za spolni odnos, izraz dobi nazaj svojo naboj: »*Bog te jebal!*«. Kljub vedno manjši uporabi je Anton Trstenjak (1995, 121) prepričan, da je »*Preklet hudič!*« edina prava slovenska kletvica, vse ostale naj bi si izposodili iz jezikov naših sosedov ali nekdanjih bratov: nemščine, italijanščine, hrvaščine in srbsčine:

V cesarski Avstriji smo se z Nemci vred pridušali in zaklinjali pri gromu in blisku ter protestirali pri sakralnih imenih. Ponavljali smo Donnerwetter, Himmelherrrgott, Kruzifix, Sakrament, Aleluia nochamol. To je zvenelo in učinkovalo. Človek se je v tem postopoma sprostil. Če ga je otrok poslušal, ga je ob tem spreletavala kurja polt. Tako smo to doživljali. Po razpadu Avstrije so prinesli med nas Primorci italijanske 'močne izraze'. Vse je bilo "porca", osvinjano, madona, dio in še oštija. Stare avstrijske kletvine so počasi izginile. Tretji vpliv je kmalu prišel z juga. Vse se je nanašalo na

¹³ V že omenjeni raziskavi o preklinjanju in kletvicah, ki sem jo opravila med Slovenci, je le 16, 3 % anketirancev odgovorilo, da uporabljajo kletvice z religioznimi motivi. Kar nekaj starejših se je v komentarjih ob koncu ankete razburjalo, kako lahko trdim, da so vzkliki »*Moj bog!*«, »*Ljubi bog!*« in »*Jezus Kristus!*« kletvice (Klemenčič 2016).

spodnji parter človeškega telesa in se začenjalo s črko J ali K, končalo pa z M. Temu so se ljudje močno navadili.

→ *Moj bog!, Jezus!, Jezus Kristus!, Jezus Marija!, Sveta Marija!, Preklete!, Hudič!, Naj te vrag vzame!, K vragu z/s...!, hudičev, prekleti ...*

6.2 Skatološki motiv

Gre za zelo pogost motiv v kletvicah večine jezikov. V tej skupini najdemo izraze, ki so povezani s **človeško prebavo in presnavljanjem**. V slovenščini motiv najdemo v besedah *sranje*, *drek* in *rit*. Besedi *sranje* in včasih tudi *drek* Slovenci uporabljamo v različnih situacijah in konstrukcijah, običajno kot vzklik jeze. Čeprav se zdi močnejše, če zakričimo »*Sranje!*«, kot da bi uporabili katero od kletvic z religioznim motivom, pa tudi ti izrazi v slovenščini ne delujejo posebej močni in nimajo večjega učinka. Obstajajo besede, ki jih uporabljamo pogosteje. A če bi se radi izrazili malce »lepše«, ko smo besni ali vznemirjeni, je beseda *sranje* dobra alternativa. Sam izraz ima sicer lahko več različnih pomenov: lahko opisuje neprijetno, stresno situacijo (»*Kakšno sranje, nisem naredil izpita!*«), slabe stvari, ki so pokvarjene, ne delujejo dobro in niso kakovostne (»*Glej, kakšno sranje sem kupil!*«). V nekaterih jezikih s to besedo opisujejo tudi ljudi, ki niso nič vredni, so neumni ali zlobni. Slovenci za take ljudi uporabljamo besedi *seronja* in *drekač*. V uporabi je tudi glagol *srati*: če nam je vseeno, kaj nekdo misli o nas ali neki stvari, lahko rečemo »*Poserjem se na to, kaj misliš!*«. »*Ne serji!*« pa se uporablja tako v slabem kot dobrem: če nas nekdo jezi, ga lahko hitro odpravimo s tem stavkom, uporabimo ga tudi v povezavi s kompliciranjem ali zapravljanjem časa (»*Ne serji z obleko, zamudili bomo predstavo!*«). Glagol je uporaben tudi, če recimo izvemo veselo novico in vzkliknemo »*Ne serji, je to res?!*«. V slovenščini poznamo še dva glagola, katerih koren izhaja iz glagola *srati*: *zasrati* pomeni nekaj uničiti ali pokvariti (»*Cel dan si mi zasral s to novico.*«), *posrati se* pa pomeni na nekaj se požvižgati oziroma povedati, da nam ni mar za to (»*Poserjem se na vaša pravila!*«) ali prestrašiti se (»*Tik pred nastopom sem se posrala in odšla.*«).

Beseda, ki opisuje človekovo zadnjico, je v mnogih jezikih zelo uveljavljena in veliko uporabljana kot psovka za neumno osebo. V slovenščini pa psovko *rit* namenimo osebi s slabim značajem, skopuhu ali komu, ki bi brez težav lahko nekomu pomagal, a noče (»*Kakšna rit je tvoj brat!*«). V mnogih jezikih se navezujejo tudi na samo zadnjično odprtino (ang.

asshole), a ne v slovenščini. Besedo *rit* Slovenci uporabljamo tudi v neprijaznih zahtevah (»Pojdi v rit!«, »Poljubi me na rit!«). Obe varianti lahko uporabimo tako v jezi kot v šali, imamo pa za isti pomen tudi močnejšo varianto z drugimi deli telesa, ki jih bom analizirala v naslednji skupini.

→ *Sranje!, Drek!, Poserjem se na to!, Kakšno sranje!, Ne serji!, Posrala sem se od strahu!, drekač, seronja, rit, Pojdi v rit!, Poljubi me na rit! ...*

6.3 Motiv spolnih organov

Tretji motiv, ki se zelo pogosto pojavlja v kletvicah, se navezuje na **ženski in moški spolni organ** ter uporablja vulgarne izraze zanj. V slovenščini sta to besedi *pizda* in *kurc*.¹⁴ Za besedo *pizda* imamo tudi sinonim *pička*, ki pa se v nekaterih situacijah uporablja na drugačen način in ima drug pomen kot *pizda*. V slovenščini je motiv spolnih organov najpogostejši oziroma kletvice s temi besedami najbolj popularne, uporabljajo se v najrazličnejših situacijah in funkcijah. V večini držav ljudje obravnavani motiv uporabljajo predvsem v psovkah (Ljung 2006, 65), medtem ko v Sloveniji te besede pogosteje uporabljamo v drugih funkcijah.

Obstajajo obrazci, s katerimi psujemo moško bitje, pri čemer sta dopustna izraza za oba spolna organa, medtem ko se pri psovanju žensk pojavlja le ženska oblika (Nežmah 1997, 137). Predvsem v državah, kjer je zelo pomembna enakopravnost spolov in se zelo trudijo, da med ženskami in moškimi ne bi bilo razlik, precej razpravljajo o vprašanju, če besede za spolne organe smemo uporabljati kot psovke. Švedi na primer trdijo, da je zelo ponižujoče, če moški žensko imenuje *pizda* oziroma *pička* (Andersson 2000, 186). Ob besedi *kurc* ne nastajajo podobne razprave, oboje pa kaže, da ima Švedska dolgo zgodovino pri vprašanju enakopravnosti spolov, medtem ko na primer v Sloveniji to ni tako pereče vprašanje.

V slovenščini sta besedi *pizda* in *pička* skozi leta dobili **več pomenov**. Lahko implicirata osebo, ki si nečesa ne upa storiti oziroma se tistega boji. V tem primeru lahko besedo uporabimo tako na žaljiv kot šaljiv način (»Daj, skoči že, ne bodi taka pizda!«). Po drugi strani lahko Slovenec ali Slovenka sliši, da je *pizda*, ko ne želi ali noče storiti nečesa, na primer ne želi pomagati, podpreti prijatelja, nima volje, se ne želi ukvarjati s stvarjo, čeprav

¹⁴ V slovenskem jeziku se bo pojavljala oblika *kurc* ali morda *kurac*, SSKJ pa je ti obliki poslovenil in uporablja obliko *kurec*. Nežmah (1997: 22) meni, da je oblika z »e« poskus literariziranja pogovornega jezika.

ima čas in je sposoben, ko ne želi prekršiti kakšnega pravila ali ko gre za osebo, ki ji ne moremo zaupati oziroma verjeti, ni odkrita in posega po prevari (»*Kakšna pizda si!*«) – v teh primerih se beseda uporablja le v negativnem pomenu, tako za moške kot ženske, čeprav jo večkrat lahko slišimo usmerjeno v predstavnike moškega spola. Zakaj? Nežmah (1997, 137) trdi, da je prav to – imeti žensko vlogo – pasivno in degradacijsko, zato poimenovanja moških z ženskimi spolnimi organi delujejo tako žaljivo. Ženska psovalna oblika za moškega nosi dvojni naboj: vulgarnost in človeško deviacijo, kot je pretvorba virilne drže v feminilno, medtem ko moška psovalna oblika za moškega deluje le na vulgarni ravni. V ameriški kulturi pa obe psovki delujeta na isti način in nakazujeta, da psovana oseba nima ne možganov in ne srca – le genitalije (Jay 1992, 180).

Besedo *pička* po drugi strani lahko slišimo uporabljeno tudi v pozitivnem pomenu, namenjena je zelo lepim ženskam s krasno postavo. Kakšnega moškega bomo lahko slišali reči »*Glej, kakšna pička gre!*«. Nežmah (1997, 138) ob tem dodaja, da je za pozitiven pomen besede pred njo nujen še pozitiven pridevnik, kot na primer »*dobra*« ali »*fejst*«. A mnoge ženske ne marajo tega izraza, tudi če je pred njim pozitiven pridevnik, saj menijo, da je ponižujoč in žaljiv. Psovka *kurc*, uperjena v moškega, deluje kot opis neposrednega negativca, medtem ko bomo za žensko težko slišali takšno psovko. Obstaja pa obskurna, izjemno redka raba v obliki sintagme »*Ti kurc babji!*«, ki svoj naboj črpa iz vulgarnosti in virilnosti kot oblike ženske deviacije. Sicer pa raziskave v večini jezikov kažejo na odsotnost neposrednega poimenovanja ženske z moškim spolnim organom (Nežmah 1997, 139).

V drugih jezikih lahko besedi *pizda* in *kurc* kombiniramo s katerimkoli samostalnikom in tako dobimo novo psovko (Ljung 2006, 65), medtem ko v slovenščini to ni običajno. Večkrat pa iz obeh besed tvorimo pridevnika, to sta *kurčev* oziroma *pizdin/pičkin*, ter ju dodamo samostalnikom in tako s temi pridevniki opišemo stvari, ki so slabe (*kurčev telefon*), izrazimo visoko stopnjo nečesa (*kurčevo vroče*) ali opišemo ničvredno stvar (*pičkin dim*).

Slovenci besedi *pizda* in *kurc* največkrat uporabimo ob vzklikih jeze ali začudenja. Pogosteje prvo, torej vulgarni izraz za ženski spolni organ. Če na primer Slovenec dobi kazen za parkiranje, se lahko zgodi, da ob tem vzklikne »*Pizda!*« ali »*Pizdo!*«, ki je sklanjana oblika prve besede, pa tudi okrajšava. Da sprostimo jezo, lahko namreč uporabimo tudi kletvici »*V pizdo!*« oziroma »*V kurc!*«. To so krajše oblike kletvic »*Pojdi v pizdo!*« oziroma »*Pojdi v kurc!*«, ki se v slovenščini pogosteje uporabljajo kot neprijazne zahteve. Včasih govorec doda

še motiv mame in zakriči »*Pizda materna!*« ali »*Pizdo materno!*«, kar pa deluje veliko bolj grobo.¹⁵

Poleg tega imamo v slovenščini nekaj stalnih zvez, katerih del so besede za spolne organe, in te fraze uresničujejo različne funkcije preklinjanja. Če je neka stvar »*za en kurc*«, to pomeni, da je zelo slaba ali zanič. Pomen stavka »*Kurc te gleda!*« je identičen pomenu kletvic »*Pojdi v kurc/pizdo!*« in je neprijazna zahteva. Isti pomen imajo »*Puši mi kurc!*«, »*Poln kurc te imam!*« in »*Na kurc mi greš!*«. Kot sem že omenila, imamo, še posebej na področju kletvic, v slovenskem jeziku precej hrvatizmov in omenjene tri kletvice so ene izmed njih. V to skupino spada tudi »*Boli me kurc!*«, ki pomeni, da nam ni mar za neko stvar. Pogosto lahko slišimo kar zamolk z »*Boli me ...*« in sogovorniki vedo, kaj je oseba želela povedati.

Seznam slovenskih izrazov, ki vsebujejo besede za spolne organe, s tem še ni končan. Kot sem že omenila, je naš jezik eden tistih, ki je imel veliko produkcijo novih besed na osnovi vulgarizmov za spolne organe. Vse te besede imajo svoje nevtralne sinonime, ki niso zaznamovani in nimajo konotacije. A kadar smo jezni, razočarani ali v kakšnem drugem močnejšem čustvenem stanju, ko se želimo močneje izraziti ali le poudariti nekaj, lahko namesto teh nevtralnih besed uporabimo njihove močnejše sorodnice: *pizditi* (sitnariti, težiti, jokati), *razpizditi se* (razjeziti se ali razjeziti koga drugega), *popizditi* (razjeziti se), *napizditi* (zafrkniti se ali nekoga okrog primesti), *spizditi* (hitro oditi ali ukrasti), *odpizditi* (hitro oditi), *pripizditi* (hitro priti, pridrveti), *dopizditi* (prekipeti), *zapizditi* (izgubiti, zapraviti), *pizdun/pezde* (nesramen, nemaren, neiskren, pokvarjen moški, fant ali deček, besedo pa lahko uporabimo tudi, če se šalimo s prijateljem), *pizdarija* (zelo neprijetna situacija), *skurcati* (okregati), *kurčev* (slab)... Verjetno bi ljudje znali povedati še marsikatero podobno besedo, če bi se podali med njih.

→ *Pizda!/Pička!, Kurc!, Pojdi v pizdo!, Pojdi v kurc!, V pizdo!, V kurc!, Kurc te gleda!, Boli me kurc!, Greš mi na kurc!, Poln kurc te imam!, za en kurc, pizdun, pezde, kurčev ...*

¹⁵ V anketi so Slovenci med drugim kletvice ocenjevali z ocenami od 1 do 5, pri čemer je 1 pomenilo, da se jim izraz zdi nevtralen, 5 pa zelo grd. Kletvice, v katerih se pojavljajo motiv spolnih organov, motiv spolnega odnosa in motiv mame, so po pričakovanjih dobile najvišje ocene in večina jih je označila kot zelo grde. Kot najgršo pa kletvico, v kateri sta združena motiv spolnega odnosa in mame, »*Jebem ti mater!*«. Kar 74, 1 % anketirancev je menilo, da gre za zelo grdo kletvico (Klemenčič 2016).

6.4 Motiv spolnega odnosa

Mnogi jeziki večino svojih najbolj vsakdanjih in najpopularnejših kletvic gradijo na osnovi **vulgarnega izraza za glagol**, s katerim opisujemo spolni odnos. Ob ruščini, španščini in angleščini, ki naj bi bili zmagovalni jeziki v uporabi tega motiva (Ljung 2006, 67), tudi slovenski jezik z glagoloma *jebati* in *fukati* kaže na raznovrstno uporabo različnih kletvic v kategoriji spolnega odnosa. Predvsem besede s korenem glagola *jebati* so se razvile v vsestranske kletvice, ki izpolnjujejo različne funkcije in jih uporabljamo tako v vzklikih, kot so »*Jebi se!*«, »*Jebem ti!*« in »*Jebem ti mater!*«, kot v psovkah, kot je *jebač*, tudi v obliki pridevnika *jebeni* (težek, naporen, stresen, slab, zanič) kot omalovažujoč opis osebe v samostalniku *jebiveter* (fičfirič – lahkomiseln človek ali oseba, ki nima ne veselja ne volje, da bi kaj počela ali kaj naredila dobro, ki se ne briga za nič). Poleg tega se glagol uporablja v mnogih drugih stalnih izrazih, kot so »*Jebe se mi!*« (ne briga me), »*Odjebi!*« (nehaj, zgini), »*Ne me jebat!*« (ne zafrkavaj/jezi me), *zajebavati* (zafrkavati, šaliti), *zjebati* (uničiti nekaj), *zajebati nekaj* (ponesrečiti se), *zajebati nekoga* (nekomu storiti nekaj žalega ali ga spraviti v neroden položaj). Ob vseh teh izrazih dobimo občutek, da se različne oblike tega glagola lahko uporabljajo praktično kjerkoli in kadarkoli. A najpogostejše situacije, v katerih bi ga izrekli Slovenci, so ob vzklikih zaradi jeze, nezadovoljstva in bolečine, torej ob negativnih čustvenih reakcijah.¹⁶ Takrat lahko večkrat slišimo »*Jebem ti!*« ali »*Jebi se!*«. Druga varianta se uporablja tudi kot neprijazna zahteva in v tem primeru njen pomen ustreza pomenu vzklikov »*Pojdi v rit/pizdo/kurc!*«.

Iz istega glagola izhaja tudi pridevnik *zjeban*, ki pomeni utrujen ali uničen: »*Po tem projektu bom čisto zjeban.*« Iz istega korena lahko tvorimo tudi deležnik in ta da poseben poudarek za njim uporabljenemu samostalniku: »*Ne bom poslušal tega vsak jebeni dan!*«. Z isto besedo lahko izrazimo tudi neodobravanje ali povemo, da nam neka stvar ni všeč oziroma je ne maramo: »*Sovražim ta jebeni avtobus, vedno zamuja!*«. Lahko pa s to besedo tudi izrazimo visoko stopnjo nečesa: »*V Afriki je vedno jebeno vroče.*«. V teh stavkih lahko besedo *jebeni* nadomestimo z milejšimi oblikami, na primer *hudičev* ali *svinjski*, ki v primerjavi z besedo *jebeni* delujeta skoraj kot evfemizma. Seveda pa namesto njih še vedno lahko uporabimo nezaznamovane besede: »*V Afriki je vedno izjemno vroče.*« Res pa je, da za marsikoga stavek s tem izgubi svoj naboj in moč.

¹⁶ V anketi je 72, 2 % anketirancev odgovorilo, da preklinjajo ob negativnih čustvenih reakcijah, torej ko so jezni, nezadovoljni, žalostni, razočarani ali zaradi bolečine (Klemenčič 2016).

→ *Jebi se!, Jebem ti!, Jebem ti mater!, Jebe se mi!, Ne me jebat!, Odjebi!, jebeni, zjeban, jeba, jebač, jebiveter ...*

6.5 Motiv sodomije

Peta skupina združuje kletvice, ki se navezujejo na **analni spolni odnos**. V njih se prepletata dva že omenjena motiva, motiv spolnega odnosa in skatološki motiv, a Ljung (2006, 68) to skupino obravnava kot posebno kategorijo. Ker obravnava skupini, o katerih sem že pisala, ni veliko za dodati. Motiv dobro poznajo v večini jezikov in večinoma se pojavlja v kletvicah, ki so glede na funkcijo neprijazne zahteve. Z njimi torej nekoga na malo manj prijazen način prosimo, naj zaključi ali odide oziroma mu povemo, da ga imamo dovolj. V slovenskem jeziku nimamo na izbiro poplave kletvic s tem motivom, najobičajnejša je verjetno *”Pojdi v rit!”*, najbrž je iz angleščine k nam prišla *”Poljubi me na rit!”*, ki ima podoben pomen. Če nas je nekdo zelo razjezil in več nimamo energije, da bi se ukvarjali z njim ali njo, mu ali ji lahko zabrusimo *”Polno rit te imam!”*. Ponovno je to malo blažja oblika istih vzklikov z motivom spolnih organov (*Pojdi v pizdo/kurc!, Poln kurc te imam!*).

Tu in tam bomo lahko koga slišali uporabiti kletvico *”Vtakni si ... v rit!”*. To se lahko zgodi v primeru, ko je na primer oseba A prosila za pomoč ali uslugo osebo B, a B ni želela pomagati. Po tem, ko se je A razjezila, je B končno le ponudila pomoč, a A je užaljeno odgovorila: *”Zdaj je prepozno, svojo pomoč si lahko vtakneš v rit!”*. Znana je tudi beseda *ritoliznik*, ki opisuje osebo, ki je vedno in povsod do vseh prijazna in želi narediti čim boljši vtis, v resnici pa je lahko precej zlobna in ima kakšne skrite namene.

→ *Pojdi v rit!, Polno rit te imam!, Poljubi me na rit!, Vtakni si to v rit!, ritoliznik, ritonja ...*

6.6 Motiv mame

Ta motiv namiguje na **seksualno dostopnost mame opsovanega**, v nekaterih jezikih lahko mamo zamenjajo tudi druge ženske sorodnice, predvsem sestra (Ljung 2006, 68). Največkrat se pojavlja v kletvicah, ki so po obliki žaljivke ali neprijazne zahteve. Ljudje, ki uporabijo kletvice z obravnavim motivom, prizadenejo sogovornika s tem, da ponižajo njegovo mamo in jo primerjajo s prostitutko. Nekoč so vse besede kletvic te kategorije vzeli popolnoma dobesedno in zato so veljale za najhujše in najbolj neprimerne kletvice. Seveda lahko

razumemo užaljenost in jezo nekoga, ki so mu zakričali "Tvoja mama je kurba!", saj je ta vzklik ne le užalil njegovo mamo, temveč je pod vprašaj postavil njegov izvor ter položaj in čast vse družine. V letih od nastanka te vrste kletvic je tudi njihova moč rahlo zbledela in danes redki menijo, da te kletvice resnično obravnavajo krepost in moralo njihove mame. A kljub temu tudi danes kletvice z motivom mame delujejo najbolj grobe in najbolj bolijo.¹⁷ Mama je tista, ki nas je rodila in je za vsakega od nas eno najbolj dragocenih bitij, zato nas onešaščenje njenega imena zelo prizadene.

Praktično vsi jeziki v kletvicah in psovkah poznajo in uporabljajo motiv mame. Nežmah (1997, 89–94) zato trdi, da je kletvica "Stupro tibi matrem!" transkulturna formula. Poznajo jo vsi narodi, večina pa izvor kletvice pripisuje drugim narodom oziroma odgovornost prelaga na druge: Slovenci velikokrat trdimo, da je srbska, v Srbiji pravijo, da so si jo sposodili od Madžarov, tam so mnjenja, da je turškega izvora in tako naprej. Tako ni le pri teh kletvicah, tudi za ostale močnejše kletvice lahko v Sloveniji pogosto slišimo, da so k nam prišle z juga. A to tezo je ob natančnem pregledu *Etimološkega slovarja slovenskega jezika* ovrzel že Nežmah (1997, 23), z njim se strinja tudi Saša Babič: »Pička je ravno toliko slovenska kletvica, kot je srbska, črnogorska ali češka z nekaj glasovnimi razlikami – je splošno slovanska,« in temu dodaja »beseda 'pička' izhaja iz stare besede za maternico, 'fukati' etimološko izhaja iz 'močno dihati'« (Bandur 2016).

→ *Mater!, Pizdo materno!/Pičko materno!, Jebem ti mater!, Jebi si mater!, Jebal ti pes mater!, Pojdi v pizdo materno/v tri pizde materne!, kurbin sin, pasji sin ...*

6.7 Drugi motivi

• Prostitucija

Kletvice, ki se navezujejo na prostitucijo, sem delno obravnavala že pri kletvicah z motivom mame. Če nekdo želi užaliti in prizadeti Slovenko, bo to lahko hitro storil z besedo *kurba* ali *kurva*. V večih tujih jezikih se je kletvica pojavila že v 15. stoletju, predvsem so jo uporabljali katoliki, da bi z njo opisali žensko, ki se je preživljala s prostitucijo (Ljung 2006, 28). Kdaj točno se je beseda začela pojavljati v slovenskem jeziku, ne vemo, v slovarju pa je prvič

¹⁷ Kot že rečeno je 74, 1 % Slovencev v anketi ocenilo, da gre za zelo grdo kletvico in so ji dodelili najvišjo oceno (Klemenčič 2016).

zapisana leta 1860, in sicer v nemško-slovenskem slovarju Mateja Cigaleta (Nežmah 1997, 27). Danes je beseda popolnoma izgubila svoj prvotni pomen in redki imajo v mislih prostitutko, ko izrečejo to psovko. Poleg omenjene besede v slovenščini obstajata tudi izraza *kurbin sin* in *pasji sin*. Z njima pod vprašaj postavimo izvor cele družine in s tem globoko užalimo opsovano osebo. Iz besede *kurba* je bila že leta 1860 izpeljana precej zajetna besedna družina: *kurbati se*, *kurbarstvo*, *kurbarnica*, *kurbišče*, *kurbir*, *kurbarija* (Nežmah 1997, 27).

• Onaniranje

V nekaj redkih jezikih najdemo motiv onaniranja v psovkah, namenjenih nerodnim, okornim, neumnim osebam (Ljung 2006, 75). V slovenščini bi v to skupino lahko spadala beseda *drkač*, ki pa ni pogosto v uporabi.

• Živali

Kot psovke nastopajo tudi poimenovanja za marsikatero žival in takšne primere najdemo v veliko jezikih. Ko izberemo izraz za žival, da bomo z njim užalili ali prizadeli nekoga, želimo to osebo identificirati z izbrano živaljo in ji pripisati lastnosti te živali (Ljung 2006, 76). Te lastnosti so sicer normalne in naravne za žival, a negativne za človeka. Najpogosteje je v uporabi beseda *prašič*. Z njo želimo poudariti, da je nekdo umazan, nespodoben ali površen. Poznamo še nekaj drugih izrazov z različno stopnjo vulgarnosti, ki pa vsi opisujejo isto žival: *svinja*, *prase*, *prasec*, *prasica*. Kar je zanimivo pri te vrste živalskih besedah je to, da dobijo negativen oziroma pejorativen pomen samo v kontekstu kletvic in se le takrat štejejo kot neprimerne besede, sicer so nevtralne in nezaznamovane: Stavek "Ata v hlevu hrani prasca," pomeni le, da oče hrani žival, medtem ko ima stavek "Nikoli več me ne kliči, prasec!" čisto drug pomen. Kot psovke za moške v slovenščini uporabljamo tudi naslednje besede za živali: *bik*, *vol*, *kozel*, *konj*, *tele*, *govedo* in *opičjak*, s katerimi vedno opisujemo neumnega ali nesramnega moškega. Z besedo *petelin* opišemo moškega, ki je zelo samozavesten in se visoko nosi, *pes* ali *pesjan* ponazarjata zlobnega moškega. Za ženske se uporabljajo podobne živali: *kokoš* / *kura* in *opica* opisujejo neumno žensko, *krava* prav tako neumno ali nesramno, hudobno žensko, *koza* je tudi neumna ženska ali pa takšna, ki se veliko šali in je zabavna in v tem primeru beseda ni mišljena slabšalno. Besedo *podgana* uporabimo za oba spola in z njo opišemo osebo s slabim značajem. Iz samostalnika *svinja* večkrat slišimo izpeljan pridevnik *svinjska*/*svinjski*/*svinjsko* ali prislov *svinjsko*, s katerim nato izrazimo visoko stopnjo nečesa: "Danes je svinjsko mrzlo!"

• Bolezni

Bolezni se kot motiv pojavljajo v večini jezikov, večinoma gre za kugo, sifilis, kolero, nekoč tudi ošpice (Ljung 2006, 76). V večini primerov opsovanemu želimo, da bi ga napadla omenjena bolezen in bi močno trpel ter umrl. Včasih so jezni Slovenci večkrat rekli "*Kuga naj te pobere!*" ali "*Da bi te kuga!*", a danes te kletvice več nimajo takšne moči. Ta motiv je zelo podoben klicanju zlobnih sil, ki bi naj posegle v življenje nekoga, in vzklikom, kot je na primer "*Naj te vrag vzame!*". Rezultat naj bi na koncu bil isti – opsovani bo doživel strašne muke in umrl.

• Smrt

Smrt je del našega življenja, ne glede na to, kateremu narodu in kulturi pripadamo, zato motiv smrti najdemo v vseh jezikih. Le odnos do tega motiva se v različnih državah razlikuje. Smrt je zastrašujoča za vsakega od nas, zato Ljung (2006, 76) meni, da je idealen motiv za kletvice. Kljub temu pa ostaja neizkoriščen vir. Ker se smrti bojimo, ne maramo razmišljati o njej in se izogibamo pogovoru o njej. Morda imamo zato tako malo kletvic z motivom smrti, mnogi se bojijo že samo izgovoriti besedo smrt, kaj šele to komu zaželeli. Obstaja vrsta drugih kletvic, s katerimi v bistvu želimo enako, le sporočilo kletvice je malce drugačno oziroma ga razberemo med vrsticami. V mislih imam predvsem že omenjeni kletvici "*Naj te vrag vzame!*" in "*Da bi te kuga!*".

Obstajata še **dva motiva**, ki ju Ljung v svojem delu ne omeni. V mislih imam najprej motiv **homoseksualnosti**. Morda je razlog za neomembo tega motiva v tem, da je Ljung Šved – na Švedskem si namreč že od nekdaj tako kot za enakopravnost moških in žensk prizadevajo za enakopravnost istospolno usmerjenih, ki imajo enake pravice kot vsi heteroseksualni ljudje. V Sloveniji je zgodba nekoliko drugačna, tudi na področju kletvic. Beseda *peder*, ki ima v SSKJ oznako »nizko«, opisuje istospolno usmerjenega moškega, a mnogi jo uporabljajo kot psovko, usmerjeno v neumnega, nesramnega, zlobnega moškega. Po drugi strani besede *lezbijka*, ki pomeni istospolno usmerjeno žensko, ne najdemo kot psovke. Drugi motiv so različne **nacionalne pripadnosti ali barve kože**. Razlog za neomembo pri Ljunku je ponovno ta, da je Šved, kjer že dolgo prepovedujejo kletvice, kot so v slovenščini *črnuh*, *čefur*, *rdečkar*, *rumenokožec* in podobne. A v mnogih jezikih in državah še vedno obstajajo in verjetno še dolgo bodo.

V vseh vrstah kletvic najdemo različne **stilne postopke** (Babič 2015, 42): personifikacija (*Kurc te gleda!*), prenos (negativnih) lastnosti, pretiravanje (*Pojdi v tri pizde matrne!*) in oksimoron (*Jebi se!*). Z navedenimi stilnimi sredstvi kletvica doseže večjo ekspresivnost, hkrati pa tudi izpraznitev pomena v obrazcu. Kot sem že zapisala, kletvic ne moremo razumeti dobesečno. Pri zelo čustveni govorici lahko pride tudi do kopičenja kletvic, in sicer lahko ponavljamo eno in isto kletvico ali naštevamo različne. Oba postopka večata ekspresivnost (Babič 2015, 42).

7 PREKLINJATI, NE DA BI PREKLINJALI

Ljudje se vsak dan znajdemo v situacijah, kjer je zelo pomembno, da govorimo knjižni jezik ter ne uporabljamo neprimernih besed in kletvic. Vsi imamo neko splošno vedenje in občutek za to, kdaj smemo preklinjati in kdaj se to ne spodobi, in ta občutek nam pomaga, da iz tega vidika natančno presodimo situacijo. A življenje je nepredvidljivo in se kljub temu lahko zgodi, da nam izrečemo, česar ne bi želeli, a večinoma se znamo obvladati. Za večino od nas obstajajo situacije, v katerih v nobenem primeru ne bi preklinjali. A tudi v takih situacijah se lahko zgodi, da želimo doseči poseben učinek s tem, da uporabimo močan izraz. Problem nastane, ker te situacije niso točno določene, zato lahko pride do neodločnosti in negotovosti glede tega, kaj je dovoljeno in kaj ne oziroma kaj bi lahko rekli in kaj ne. Mnogi v takšnih situacijah namesto po kletvicah raje posežejo po manj močnih izrazih, ki jih imenujemo **evfemizmi**. Gre za milejše izraze, ki sicer spominjajo na kletvice in opravljajo iste funkcije, a nimajo njihove možnosti šokiranja. Govorcu omogočajo, da se močno izraža, a je hkrati še vedno dostojanstven in olikan. Kot pravi Nežmah: »Kot jezikovna figura je evfemizem predvsem način, kako izreči žaljivko, psovko, vulgarno besedo na družbeno sprejemljiv način« (Nežmah 1997, 63). Oziroma kot s prispodobo opiše Ljung (2006, 79): evfemizmi nam omogočajo, da hkrati pojemo kolač in da nam ta tudi ostane.

Mnoge kletvice imajo svojo milejšo verzijo, katerih cilj je nekoč bil izogibanje priklicevanja nadnaravnih moči in zlobnih sil. Večina evfemizmov se razlikuje od svoje močnejše osnove v eni ali več črkah, medtem ko drugi vsebujejo le zvočnik, ki nas spominja na prvotno kletvico:

→ *Pizda!* – **Pismo!**, **Pišuka!**; *Kurc!* – **Klinc!**; *Jebem ti!* – **Jebemti!**, **Jebenti!**, **Bemti!**, **Bemo milo!** ...

Drugi tip evfemizmov lahko zveni popolnoma drugače kot kletvica, ki jo nadomešča, a se na osnovo, iz katere izhaja, navezuje z drugimi besedami in opisi ter ohranja enak le delček:

→ *Pojdi v rit/pizdo/kurc!* – ***Pojdi nekam!***; *Pojdi v tri pizde matrne!* – ***Pojdi v tri krasne!***, ***Pojdi v tri kište!***, ***Pojdi v tri pirovske!***; *Kurc te gleda!* – ***Klinc te gleda!***, ***Mandi te gleda!***; *Imam te poln kurc!* – ***Imam te poln kufer!***; *Jebi se!* – ***Nosi se!***, ***Zaleti se nekam!***, ***Pojdi v kišto!***, ***Naj te koklja brcne!***, ***Naj te strela udari!***, ***Naj te bog pocitra!***; *Jebem ti!* – ***Je bela cesta!***; *Ne me jebat!* – ***Ne me basat!***, ***Krucifiks!***, ***Porkafiks!***, ***Tristo kosmatih (medvedov)!*** ...

8 RAZISKAVA KLETVIC V SLOVENSKIH TISKANIH MEDIJAH

V empiričnem delu bom na osnovi predstavljenih kriterijev in obravnavane teoretske podlage analizirala kletvice v slovenskih tiskanih medijih. Pred analizo naj ponovim raziskovalno vprašanje: ***kako pogosto se kletvice pojavljajo v tiskanih medijih? V katerih medijih in v katerih novinarskih zvrsteh lahko največkrat zasledimo te izraze in s kakšnim namenom jih avtor uporablja?***

Pri iskanju kletvic bom gradivno izhajala iz spletnega korpusa Gigafida (<http://www.gigafida.net/>). Korpus vsebuje več kot milijardo besed, natančneje 1.187.002.502, od tega je več kot polovica časopisnih besedil, sledijo jim revije, knjige in internetna besedila, vanj so vključena besedila od leta 1991 do 2011 (Logar Berginc in dr. 2012, 31). Od leta 2010 naprej več niso zajeti vsi do takrat vključeni tiskani mediji (Logar Berginc in dr. 2012, 35), zato bo to zadnje leto, vključeno v raziskavo. Pri raziskavi se bom omejila na časopise – dnevnike, poldnevnike in tednike – revijalni tisk bom izpustila. S pomočjo korpusa bom analizirala vsebino prispevkov ter kletvice, ki se pojavijo v njih. Pri analizi bom uporabila kvantitativno metodo, zanimalo me bo torej, v kakšnem številu se kletvice pojavljajo v slovenskih tiskanih medijih ter v katerih medijih in katerih novinarskih zvrsteh se to dogaja. Sklepam, da se v resnih, kakovostnih dnevnikih, za katere pri nas veljata na primer Delo in Dnevnik, pojavi manj kletvic kot v rumenem tisku, znanem po bolj senzacionalističnem poročanju, kakršne so pri nas Slovenske novice. V nadaljevanju bom uporabila jezikovno-stilno metodo, s katero bom analizirala besedišče in se osredotočila na to, katere vrste kletvic so se pojavile, torej s katerimi motivi, ter s kakšnim namenom so jih avtorji zapisali.

Iz vsake skupine motivov, ki se pojavljajo v kletvicah (religiozni, skatološki, spolni organi, spolni odnos, sodomija, mama, drugi), sem izbrala nekaj primerov kletvic, za katere na podlagi njihove manj močne zaznamovanosti in manj tabuiziranega področja, na katerega se navezujejo, menim, da obstaja verjetnost pojavljanja v tiskanih medijih, ali je za izbrane kletvice moja raziskava na Filozofski fakulteti¹⁸ pokazala, da so med Slovenci najbolj razširjene in najpogostejše uporabljane. Na podlagi tega sem jih vnesla v iskalnik spletnega korpusa Gigafida in ugotavljala, kako pogosto se pojavljajo v slovenskih časopisih in v katerih, v katerih novinarskih zvrsteh jih zasledimo največ ter kakšno funkcijo opravljajo v besedilu. Iz skupine kletvic z religioznimi motivi sem v iskalnik korpusa Gigafida vnesla štiri besede: *hudič*, *hudičev*, *hudičevo* in *preketo*, iz skupine s skatološkim motivom sem iskala besedo *sranje* in njeno sopomenko, *drek*. Pet kletvic, in sicer *pizda*, *kurc*, *pojdi v pizdo*, *kurčev* ter *pizdun* sem izbrala iz skupine kletvic z motivom spolnih organov, iz skupine z motivom spolnega odnosa sem v iskalnik vnesla dve: *jebi se* in *jebeni*. *Rit* in *pojdi v rit* sta obravnavani kletvici iz skupine z motivom sodomije, *jebem ti mater* in *pizda materna* sem izbrala iz skupine z motivom mame. Za konec sem vnesla dve kletvici, ki ju Ljung (2006, 62) uvršča v skupino drugih, manjših motivov: *kurba* in *čefur*.

Različne motive, ki se pojavljajo v kletvicah, sem predstavila v 6. poglavju in se ob tem navezovala na Ljungovo delitev (2006, 62–78). Prva skupina kletvic, ki sem jo natančneje opisala, so **kletvice z religioznimi motivi**. Z leti so te kletvice izgubile veliko svoje moči in naboja, zato več ne veljajo za zelo zaznamovane in ekspresivne (Ljung 2006, 64). Prav to bi lahko bil razlog, da se pogostejše kot kletvice z drugimi motivi pojavljajo v medijih. Kletvica *hudič* se je v korpusu Gigafida pojavila 3.630-krat. Največkrat v Dnevniku, 1.479-krat, v Delu 956-krat in v regionalnih časopisih, kot sta na primer Gorenjski glas in Dolenjski list, 546-krat. Z leti uporaba besede v medijih vse bolj narašča: prvi zadetek se je pojavil leta 1993, v letu 2008 je zabeleženih 371 zadetkov. A v zelo veliko primerih gre za dobeseden pomen besede ali ustaljene fraze in pregovore, katerih del je. Gigafida tako pokaže 401 zadetek za kombinacijo *hudič/križ*: *bati se kot hudič križa*, *izogibati se kot hudič križa*, *otepati se kot hudič križa*, *bežati kot hudič od križa* ... 74-krat je beseda uporabljena v pregovoru »ko

¹⁸ Gre za že omenjeno raziskavo, ki sem jo na Filozofski fakulteti opravila v sklopu diplomskega dela z naslovom »'Fan, vad gör du?!' Om svärande och svordomar i det svenska och slovenska språket / 'Zum Teufel, was machst du?!' Über Flüche und Schimpfwörter im Schwedischen und Slowenischen / 'Hudiča, kaj delaš?!' O preklinjanju in kletvicah v švedskem in slovenskem jeziku« (Klemenčič 2016). Diplomsko delo bo vir vseh podatkov o uporabi kletvic med Slovenci v empiričnem delu.

ima hudič mlade« in 15-krat v pregovoru »*v sili hudič muhe žre*«. V teh primerih beseda *hudič* nima veliko skupnega s kletvicami.

Drugače je s pridevnikom ***hudičev***. V slovenščini lahko z njim izražamo neodobravanje in povemo, da nekaj ni dobro (*hudičev zakon*) ali nekaj oziroma nekoga obsodimo (*hudičeva ženska*), izrazimo lahko tudi posebno poudarjanje in s tem damo dodatno moč besedam, ki sledijo (*hudičev teden*), ter okrepimo besedo in s tem opišemo visoko stopnjo nečesa (*hudičeva vročina*). *Hudičev* je tista kletvica religiozne skupine, ki se v slovenščini najpogosteje uporablja.¹⁹ Korpus Gigafida zanj beleži 851 zadetkov. Vendar v večini primerov ne gre za neodobravanje, posebno poudarjanje ali okrepljeno besedo. 539-krat je beseda namreč uporabljena kot lastni pridevnik in predstavlja začetek zemljepisnega imena (*Hudičev vrh*, *Hudičev greben*, *Hudičev most*, *Hudičev boršt* ...), začetek naslova filma (*Hudičev odvetnik*, *Hudičev talisman*, *Hudičev trikotnik* ...), knjige (*Hudičev šepet*), albuma (*Hudičev sod*) in opere (*Hudičev zid*). 101-krat najdemo besedo uporabljeno kot pridevnik, ki opravlja funkcijo okrepljene besede in s tem daje večjo moč besedi, ki stoji za njo. V besednih zvezah *hudičev dan*, *hudičev scenarij*, *hudičev izum*, *hudičev značaj*, *hudičev pakt* ima negativen pomen in v večini primerov so jo novinarji uporabili na ta način. Lahko pa ima tudi pozitiven pomen, denimo v zvezah *hudičev izziv*, *hudičev navdih*, *hudičev smeh*. Ker pridevnik vsebuje religiozni motiv, ni tako močno zaznamovan, kot bi na primer bil pridevnik z isto funkcijo, a z motivom spolnih organov ali spolnega odnosa (opisuje le nekaj negativnega: *kurčev*, *jeben*). Verjetno je v tej šibkejši zaznamovanosti in tabuiziranosti razlog, da so novinarji pridevnik uporabili tako v informativnih kot interpretativnih zvrsteh. Z uporabo pridevnika, ki izhaja iz kletvice, so dosegli močnejši učinek zapisanega – *hudičev dan* bolj slikovito in ekspresivno opiše, kako naporen dan je za ali pred nami, kot bi na primer storil nevtralen pridevnik *težek*. S tem bralec dobi jasnejšo predstavo o tem, kakšen dan opisuje avtor. *Hudičev izziv* bralcu prav tako jasno opiše, kako ogromen izziv, ki ga bo težko premagati, je pred nami, kot bi to storila zveza *velikanski izziv*. Z uporabo takšne besede v tekst vnesemo tudi čustva. Največ zadetkov, 38, je Gigafida našla v Dnevniku, 32 v Delu in 11 v regionalnih časopisih.

Ženska oblika pridevnika, ***hudičeva***, se je v korpusu Gigafida pojavila 275-krat. Tudi ta oblika je velikokrat uporabljena kot lastno ime (*Hudičeva dolina*, *Hudičeva soteska*) ali

¹⁹ V anketi je 16,3 % Slovencev odgovorilo, da uporablja izraz »*hudičev*« (Klemenčič 2016).

naslov dela (*Hudičeva nevesta, Hudičeva lepota, Hudičeva igra, Hudičeva noč*), a prevladujejo primeri, kjer beseda daje poseben poudarek samostalniku in opravlja funkcijo okrepljene besede: *hudičeva kriza, hudičeva ekipa, hudičeva moč, hudičeva iznajdba, hudičeva dilema*. Če so denimo na gospodarskem področju velike težave in kriza, pridevnik *hudičeva* lahko jasno opiše, za kako resno situacijo gre, v kateri je treba čim prej ukrepati. Z izbiro pridevnikov, ki izvirajo iz kletvic, avtorji v besedilo vnesejo dodatna čustva in se tako bolj dotaknejo bralcev. V komentarju o okoljski konferenci na Danskem je avtor v Dnevniku (2009) zapisal: »Nobeno globalno vprašanje tega stoletja ni med svetovnimi voditelji sprožilo toliko zanimanja kot reševanje podnebnih razmer. Mora biti pa res hudičeva kriza. Več kot sto šefov držav ali vlad iz 193 držav je prišlo na največjo okoljsko konferenco vseh časov.«

Prislov ***hudičevo***, ki v slovenščini prav tako opravlja funkcijo okrepljene besede, Gigafida beleži 878-krat: *hudičevo žalostno, hudičevo težko, hudičevo resno, hudičevo drago, hudičevo agresiven, hudičevo dolg, hudičevo vroče, hudičevo naporno, hudičevo hitro ...* V Delu je bil uporabljen 342-krat, v Dnevniku 295-krat in regionalnih časopisih 94-krat. Tudi ta oblika se pojavi tako v informativnih kot interpretativnih zvrsteh. V poročilu o težavah Borisa Beckerja v Delu (2002) tako preberemo: »Od 23. do 25. oktobra se bodo morali tako njegovi zagovorniki izkazati s hudičevo dobro obrambo, saj nemškemu zvezdniku grozi večletna zaporna kazen.« Novinar je z izbiro pridevnika poudaril, kako izvrstna bo morala biti obramba, da bo uspešna in bo dosegla želeno – če bo samo zelo dobra, ji ne bo uspelo, morala bo biti hudičevo dobra.

Naslednja kletvica, ki vsebuje religiozni motiv, je ***prekleta***. Opravlja precej različnih funkcij: lahko jo uporabimo samostojno kot vzklik jeze ali začudenja (*Prekleta!*), kot potrditev ali zanikanje (*Prekleta, to ne drži!*), kot okrepljeno besedo (*prekleta težko*), z njo lahko poudarimo vprašanje (*Prekleta, kaj se dogaja?*). V Gigafidi zanjo v časopisih najdemo 1.205 zadetkov, največ v Dnevniku (571), Delu (324) in regionalnih časopisih (117). Večinoma se pojavlja v interpretativnih zvrsteh in novinarji so jo uporabili z namenom okrepiti zapisano in dati dodatno moč besedi, ki ji sledi (*prekleta komplicirano, prekleta neumen, prekleta malo, prekleta dobro, prekleta dober razlog*), ob poudarjanju vprašalnic (*Prekleta, le kako naj človek verjame v pravico?, Prekleta, le kaj se dogaja tukaj?, Prekleta, kam je vendar izginilo to staro dobro srbsko-hrvaško sovraštvo?!*) in tudi kot vzklik jeze ali začudenja (*Prekleta! Vojna se je končala pred sedemnajstimi leti!*). V informativnih zvrsteh jo najdemo v citatih in prav tako v funkciji okrepljene besede (*prekleta staro, prekleta moteči, prekleta dobra*,

preklete prav) in kot vzklík jeze ali začudenja (*Preklete, ne gre in ne gre.*, *Vse je bilo napor, smeh, prisila, preklete!*). Z vnosom te besede v tekst je ta zagotovo pridobil na dramatičnosti in čustvih, novinarji pa so svojim besedam dali večjo težo in pomembnost. Ob vzklíkkih jeze ali začudenja so z izbiro besede bralcem pokazali, kako zelo jezni ali začudeni so. Stavek »*Preklete, ne gre in ne gre.*« je bolj prežet s čustvi in jasno izkazuje slabo voljo avtorja, medtem ko denimo ob uporabi medmeta »*Oh, ne gre in ne gre,*« bes ne bi bil tako dobro prepoznaven ali bi ga lahko zamenjali s slabo voljo ali razočaranjem.

Druga velika skupina kletvic so **kletvice s skatološkim motivom**. Sem spadajo izrazi, povezani s človeško prebavo in presnavljanjem. Po mnenju Slovencev ne zelo neprimerna²⁰, a hkrati zelo učinkovita, je kletvica ***sranje***, ki jo lahko uporabljamo v zelo različnih primerih in situacijah. Zaradi svoje ne tako močne vulgarnosti in široke rabe se je v korpusu pojavila 643-krat. Največkrat so jo uporabili novinarji Dnevnika (260), Dela (230) in regionalnih časopisov (60) ter večinoma v interpretativnih zvrsteh, v informativnih se je pojavljala le v citatih.

Samostalnik *sranje* opisuje zelo neprijetno, stresno situacijo (SSKJ 1991). V takšnem pomenu so jo uporabili v Dnevniku (2007), ko so v poročilu o stanju v enem od košarkarskih klubov citirali pomočnika trenerja: »Proti Malagi moramo zato narediti vse, da popravimo, po domače povedano, 'sranje', ki smo ga naredili na zadnji tekmi.« Z izbiro besede je dodatno poudaril, v kako stresni situaciji so se znašli in da bo treba nujno ukrepati, česar se recimo z besedo »težave« ali »nevšečnost« ne bi tako dobro in čustveno opisalo.

Beseda *sranje* lahko opisuje tudi slabe stvari, ki so pokvarjene, ne delujejo dobro in niso kvalitetne (SSKJ 1991). V eni od kolumn v Financah (2006) najdemo takšno uporabo besede: »Največje sranje pa so subvencije 'kulturnim delavcem', ki so se prisesali na kulturni proračun, ki jim zaradi kdovekakšnih zaslug za narod plačuje zdravstveno in socialno zavarovanje.« Namesto, da bi uporabil nevtralen izraz, je avtor z uporabo kletvice izrazil svoje močno neodobravanje in negativno mnenje tako o subvencijah kot o kulturnih delavcih in dosegel večji učinek zapisanega ter tudi velik odmev v javnosti: proti njemu je bila vložena celo kazenska ovadba zaradi sovražnega govora. Če torej avtor želi biti opazen in s svojimi besedami doseči široko publiko, so kletvice ena od možnosti, ki jih ima. Ob tem ne sme

²⁰ 44, 8 % anketirancev jo je ocenilo kot skoraj nevtrarno besedo (Klemenčič 2016).

pozabiti na moralo in spoštovanje tako ljudi, o katerih in za katere piše, ter spoštovanje novinarskega kodeksa.

Beseda *sranje* se uporablja tudi kot vzklik jeze ali začudenja (Ljung 2006, 63). V pogovornem jeziku bomo lahko večkrat naleteli na ta izraz, medtem ko je za objavo v tisku beseda še preveč vulgarna. V tem pomenu jo namreč zasledimo v le nekaj primerih, in še takrat v sklopu citata. Največ zadetkov Gigafide, štirje, se navezujejo na primer, ko je znanemu režiserju sredi ene od predstav ušel omenjeni vzklik. V enem od komentarjev v Delu (2005) lahko preberemo: »Bog je rekel 'Bodi luč!' in je prišel na prvo stran najbolj brane knjige na svetu, Dušan Jovanović pa je rekel 'Sranje!' in prišel na kulturno stran Dela.«

Za sopomenko besede *sranje*, **drek**, Gigafida pokaže 1.224 zadetkov. Največkrat so besedo uporabili v regionalnih časopisih (414), sledita jim Delo (330) in Dnevnik (307). Beseda lahko opravlja iste funkcije kot njena sopomenka, torej opisuje zelo neprijetno in stresno situacijo, slabe stvari ter se uporabi kot vzklik jeze ali začudenja. Za razliko od besede *sranje* se *drek* uporablja tudi v dobessednem pomenu, torej kot izraz, ki opisuje človeške ali živalske izločke in večina zadetkov na Gigafidi se nanaša na to dobessedno rabo. Kadar je beseda uporabljena kot vulgarizem, jo ponovno najdemo interpretativnih zvrsteh ali v citatih informativnih zvrsti: »Tone Vogrinec komaj čaka zimo: 'Da sneg prekrije drek, pometan po smučarski zvezi.'« (Večer 2001). Namesto besede drek bi citirani lahko uporabil kakšen nevtralen, nezaznamovan izraz, a bi se z njim tako kot v prejšnjih primerih izgubil učinek, ki ga ima izbrani vulgarizem – slikovito opisati nastalo neprijetno situacijo. Tudi uporaba besede *drek* v medijih z leti vse bolj narašča: leta 1994 je bila uporabljena le dvakrat, za leto 2008 Gigafida beleži že 214 zadetkov.

Tretja skupina kletvice so **kletvice z motivom spolnih organov**. Raziskava na Filozofski fakulteti je pokazala, da so *pizda*, *pička*, *kurc* in daljše konstrukcije, kot so neprijazne zahteve *Pojdi v pizdo / kurc* in *Kurc te gleda*, najbolj priljubljene med Slovenci oziroma tiste, ki jih najpogosteje uporabljamo.²¹ Hkrati so to besede, ki se navezujejo na močno tabuizirano področje in veljajo za zelo neprimerne in nesprejemljive, zato sklepam, da je njihovo pojavljanje v medijih nekaj, kar se dogaja le izjemoma. Te kletvice lahko opravljajo zelo različne funkcije (Ljung 2006, 24): izražajo jezo ali začudenje (*Pizda!*), delujejo kot

²¹ 9, 1 % anketirancev te kletvice uporablja vedno, ko preklinjajo, 21, 3 % pogosto, 20, 6 % včasih, 22, 9 % redko (Klemenčič 2016).

neprijazne zahteve (*Pojdi v pizdo/kurc!*), psovke (*Kakšna pizda si!*) ter lahko poudarijo vprašanje in mu s tem dajo dodatno moč (*Pizda, kam vodi ta pot?*).

Iskalnik Gigafide za besedo **pizda** prikaže 112 zadetkov, od tega je 39 zadetkov v besedilih Dela, 36 v prispevkih Dnevnika in 19 v regionalnih časopisih. A v večini primerov gre za naslove predstav (*Pes, pizda in peder*), ime glasbene skupine (*Pizda materna*) in naslove pesmi (*Pizda, odrasla bom*), kjer avtorji besedil niso imeli druge izbire kot zapisati omenjeno besedo. Izraz se sicer pojavi tudi v informativnih zvrsteh in to kot kletvica, a gre za besedila, katerih tema so slovenske kletvice in preklinjanje. Ponovno lahko ugotovimo naraščanje števila teh besed: leta 1994 se je izraz *pizda* v časopisih pojavil štirikrat, za leto 2008 najdemo 23 zadetkov.

Beseda **kurc** se je v korpusu pojavila 71-krat. V regionalnih časopisih 27-krat, v Delu 23-krat in Dnevniku 18-krat. Največ zadetkov Gigafida beleži za leto 2003 (25) in 2007 (12), sicer se je pojavila v le nekaj posameznih primerih letno. V večini primerov se je kletvica pojavila kot naslov pesniške zbirke (*Kurc pesmi*), kot priimek (*Kurc*), kot povzetek verza pesmi (*»Problemi so, problemi bojo, a kurc jih gleda«*) ali v sklopu prispevka o neprimernih besedah. Le nekajkrat se je pojavila v interpretativnih zvrsteh, kot na primer v kolumni Zorana Predina: *»Jaz dojemam rock kot proizvodnjo glasbe, ki vsebuje nujne elemente človeškega v nas. Emocionalno odzivnost kot posledico fizičnega in zvočnega kontakta. Ritual strahu in pričakovanj. Energijo telesa, ki se preko tehnologije spet počloveči na želenem nivoju zavesti. Kurc. Ne znam prav povedat«* (Dnevnik 2007). Avtor je kletvico uporabil kot izraz jeze, saj ni bil zadovoljen s tem, kako je opisal svoje razumevanje rock glasbe.

Ljung (2006, 66) kletvice ki vsakdanjem življenju delujejo kot različni načini, s katerimi nekomu ukažemo, naj nekam gre, poimenuje neprijazne zahteve. Ena najbolj znanih slovenskih je **Pojdi v pizdo**, v vseh letih se je pojavila le enkrat, in sicer v Dnevniku (2000). Gre za povzetek besed pesmi iz predstave, namenjene nekdanjemu italijanskemu premierju, in ne za novinarjeve lastne besede ali mnenje:

Da ne govorimo o oskarjencu Robertu Benigniju, ki v svojih teatralnih samogovorih nikoli ne skriva simpatije do levice in sovraštva do desnice. Predvsem do Silvia Berlusconi, kateremu je svoj čas posvetil dvourni satirično predstavo in celo pesem,

katere refren se glasi: 'Če le pomislim na Berlusconi, ga že imam poln kurec', in se konča z izkričanim pozivom: 'Berlusconi, pojdi v pizdo.'

Za neprijazno zahtevo, ki namesto vulgarizma za ženski spolni organ vsebuje vulgarizem za moški spolni organ, torej *Pojdi v kurc*, v slovenskih časopisih ni zadetkov.

Iz samostalnika *kurc* je v slovenščini nastal pridevnik **kurčev**, ki izraža neodobravanje in opisuje nekaj, kar ni dobro (*kurčev televizor*), ali nekaj oziroma nekoga obsoja (*kurčev sodnik*). Tudi s tem pridevnikom lahko damo dodaten poudarek besedam, ki sledijo (*kurčev dogodek*). Ker se navezuje na eno najbolj tabuiziranih področij, nisem pričakovala njenega pojava v medijih. A Gigafida pokaže kar 40 zadetkov, največ (17) v športnem dnevniku *Ekipa*, 12 v *Dnevniku* in 8 v *Delu*. Ne gre za športne novinarje, ki po porazih domačih ekip v komentarjih izražajo svojo jezo, saj se 30 primerov navezuje na beloruskega hokejista ali njegovega rojaka rokometaša s priimkom Kurčev in beseda nima nič skupnega s kletvico. V desetih primerih pridevnik opravlja funkcijo poudarjene besede ali izraža neodobravanje, vedno v interpretativni zvrsti in še to velikokrat v citatih. Tako v *Delu* (2001) avtor kritike komentira roman *Svinjske nogice* alpinista Tadeja Goloba in v zaključku povzame njegove besede: »Naša bivanja na višinskih taborih so bila eno samo zafrkavanje na račun vsega sveta, še najbolj pa na račun nas samih ... Tudi takrat, ko smo stali na vrhu Everesta, se smejali in tolkli po ramenih in ves kurčev svet je ležal pod nami.« Prav tako v *Delu* (2003) in interpretativni zvrsti najdemo zapis »Pa na živce mi gre ta kurčev avto, ker nima radia.« Tukaj pridevnik izraža neodobravanje in opisuje, da naj bi avto bil slab in nekvaliteten, ker v njem manjka radio. Vse rabe besede v obliki kletvice (in torej ne kot priimek športnika) so se v medijih pojavile po letu 2000.

Za žensko in množinsko oblika pridevnika kurčev, **kurčeva**, Gigafida pokaže 6 zadetkov, od česar so štirje ponovno povezani z beloruskima športnikoma in sklanjano obliko njunih priimkov, dva zadetka pa izražata neodobravanje (*kurčeva vrata*, *kurčeva Ljubljana*). Izraz se obakrat pojavi v interpretativni zvrsti, v *Delu* (2003) preberemo: »Ampak jaz znam pozabiti. Jaz vem, kaj rabim. Ne pa njihova kurčeva pomirjevala.« Oblika za srednji spol, **kurčevo**, se pojavi le enkrat, v komentarju (Večer 2000): »Vse kurčevo življenje je ena velika trgovina, daj, dam.«

Iz kletvic so se v mnogih jezikih razvile nove besede, še posebej veliko jih je nastalo iz vulgarizmov za spolne organe (Ljung 2006, 172). Slovenci to poznamo, naš jezik je iz vulgarizmov za vagino in penis oblikoval veliko novih besed, ki imajo sicer nezaznamovan pomen. Večinoma gre za glagole in samostalnike: *razpizditi*, *napizditi*, *spizditi*, *odpizditi*, *dopizditi*, *pizdun*, *pezde*, *skurcati*, *okurcati* ... Vse omenjene besede so močno zaznamovane, zato jih novinarji, kot kaže Gigafida, v svojih besedilih ne uporabljajo. Izjema je samostalni ***pizdun***, ki je žaljivka in pomeni ničvrednega moškega (SSKJ 1991). Gigafida zanjo v časopisih najde 52 zadetkov, največ v regionalnih časopisih (31), Dnevniku (12) in Delu (7). Podatek lahko ponovno zavede, saj gre v večini primerov za naziv alternativnega kulturnega društva *Pizdun* ter besedo, ki je del naslova pesmi glasbene skupine, »*Ko bil sn še mali pizdun*«. Izjema je komentar v Dnevniku (2002), v katerem avtor komentira navade in (ne)bonton Slovencev: »Slovenci res znamo groziti in se včasih obnašamo, kot da še nismo slišali, da lepa beseda lepo mesto najde. Tako me je včeraj za brisalcem avtomobila čakal listek s takšnim sporočilom: Pizdun! Kje parkiraš? Drugič ti bom prerezal gume.« Ponovno pa gre le za citat nekoga drugega.

Po analizi polovice kletvic, treh skupin od šestih, lahko ugotovimo, da pri njihovi uporabi v medijih prevladuje en dejavnik, ki je sicer skupen večini razlogov za uporabo kletvic: **želja po tem, da damo večjo težo in moč temu, kar govorimo**. Ker se kletvice navezujejo na tabuizirane besede, lahko z njimi na enostaven način dosežemo posebej veliko moč. A tisto, kar v prvi vrsti da moč besedi, ni tabuizacija besede. Pomembneje je, da z uporabo besed, vezanih na tabuje, kršimo tako družbene kot jezikovne norme. S tem, da počnemo, kar je uradno prepovedano, ustvarimo dodatno izrazno moč. Kot pravi Ljung (2009, 9): kršitev norm ni nujno samo negativna – lahko se tudi obrestuje. Na področju medijev z dosegom širšega občinstva in večjim odmevom v javnosti.

V četrto skupino spadajo **kletvice z motivom spolnega odnosa**. V praktično vseh jezikih in družbah te kletvice veljajo kot ene najbolj tabuiziranih in najmanj sprejemljivih, v nekaterih so celo tako močne, da jih ljudje sploh ne uporabljajo (Ljung 2006, 66). Tudi Slovenci se strinjajo, da so kletvice, kot so *Jebi se*, *Jebem ti*, *Odjebi*, *jeben* med najbolj neprimerni, hkrati

pa gre za skupino kletvic, ki je po uporabi druga najbolj priljubljena med Slovenci.²² Uporabljajo se lahko kot vzkliki jeze ali začudenja (*Nehaj, jebem ti!*) in kot neprijazne zahteve (*Jebi se, dovolj te imam!*), tudi za izražanje neodobravanja (*jebeno vreme*), za posebno poudarjanje (*To prenašam vsak jebeni dan.*) in kot okrepljene besede (*jebena količina*).

Za neprijazno zahtevo **Jebi se** Gigafida beleži 30 zadetkov in postopno, a minimalno naraščanje uporabe: leta 1997 se je izraz prvič pojavil časopisih, in sicer le enkrat (v prispevku o slovenskih kletvicah), tri leta kasneje smo ga lahko zasledili dvakrat, leta 2002 štirikrat in leta 2008 šestkrat. Največkrat je kletvica zabeležena v Delu s 13 zadetki, v Dnevniku jih najdemo 8 in v Večeru 5. Avtorji so kletvico uporabili le v interpretativnih zvrsteh. Ob koncu ene od kolumn v Dnevniku (2007) preberemo: »Jebi se, Evropska unija!« Avtor vso kolumno izraža svoj bes nad Evropsko unijo in razmerami v njej, za konec pa z eno najmočnejših kletvic še enkrat jasno pove, kakšno je njegovo mnenje o Evropski uniji in kaj si želi, da se z njo zgodi. S tem vnese več čustev v tekst, dodatno poudari svojo jezo in doseže močnejši učinek na bralca, kot bi ga z nevtralnimi besedami.

Pridevnik **jebeni** tako kot pridevnika *hudičev* in *kurčev* opravlja funkcijo izražanja neodobravanja, posebnega poudarjanja in okrepljene besede. Ker se izraz navezuje na bolj tabuizirano področje kot prejšnja dva primera, sem pričakovala, da se bo v časopisih pojavljal redkeje. A Gigafida beleži 64 zadetkov, največ v Delu (29), regionalnih časopisih (21) in Dnevniku (12). Tudi ta izraz zasledimo le v interpretativnih zvrsteh. V Delu (2003) denimo v komentarju o težki situaciji srednjega razreda: »To je t. i. 'jebeni srednji nižji razred', ki plačuje vse za nazaj in za naprej (vsa vračila, komur se zahoče, pokojninsko, zdravstveno, šolsko, kmetijsko in vse druge proračunske blagajne, za svoje pokojnine ...), a v zahvalo dobi razsulo na vseh navedenih področjih in neperspektivno prihodnost.« Z izbiro vulgarnega pridevnika je avtor poudaril, da gre za pripadnike družbe, ki živijo v zelo težki situaciji in dodatno poudaril besedno zvezo, ji dal poseben naboj in ekspresivnost. V več primerih zasledimo pridevnik zapisan v narekovajih, s čimer avtorji nakazujejo, da ne gre za vsakdanjo besedo. Tako je tudi v naslednjem primeru v komentarju Dnevnikarja (2001). Avtor kritično piše o predavanju Angleža, zaposlenega v filmski industriji:

²² V anketi je 44, 6 % Slovencev odgovorilo, da se jim te kletvice zdijo zelo neprimerne, 30, 5 % je mnenja, da so precej neprimerne in 19, 6 % meni, da so neprimerne. Glede uporabe je 20, 8 % anketirancev odgovorilo, da te kletvice pogosto uporablja, prav tako 20, 8 % jih uporablja včasih, 24, 7 % redko, 8, 6 % pa pravi, da vedno, kadar preklinjajo, uporabijo kletvice z motivom spolnega odnosa (Klemenčič 2016).

In kaj to pove mladim ali bodočim scenaristom? Pove jim to, da naj rajši pišejo romane ali pesmi, če pa nameravajo vseeno vztrajati pri filmu, potem morajo misliti na to, kako bi napisali takšen scenarij, ki bo všeč distributerju. Torej niti ne producentu, kaj šele kakšni 'jebeni' programski oziroma scenaristični komisiji pri nekem slovenskem ali evropskem skladu.

S pridevnikom *jebeni* je avtor poudaril, da programske in scenaristične komisije nimajo prav nobene vloge in besede, so le nepomemben člen v veliki filmski verigi, saj so tisti, ki odločajo, le distributerji. Uporaba pridevnika v tiskanih medijih narašča, prvič se je pojavil leta 2000 (3), v letu 2008 pa že 28-krat. V vseh primerih je opisoval neodobravanje (*jebena žival, jebeni božič, jebeni center, jebene telenovele, jebeni tehnični pouk ...*), s čimer so avtorji dosegali bistveno večji učinek in bolj izrazito izrazili svoje neodobravanje, kot bi ga z uporabo nevtralne oziroma nezaznamovane besede.

Peta skupina so **kletvice z motivom sodomije**. Združuje kletvice, ki se navezujejo na analni spolni odnos in v njih se prepletata dva že omenjena motiva, motiv spolnega odnosa in skatološki motiv (Ljung 2006, 68). Vulgarni samostalnik *rit* lahko opisuje tako zadnjico kot neznačajnega, bojazljivega človeka (SSKJ 1991) in Gigafida zanj beleži 3.646 zadetkov. V večini primerov je uporabljen v svojem dobesednem pomenu. Avtorji so uporabili vulgarni izraz namesto nevtralnega, da bi dosegli večji učinek zapisanega in večjo ekspresivnost. V Financah (2005) lahko preberemo: »Naivno si predstavljam, da država ni tu zato, da skrbi za svojo rit ali celo za riti pomembnežev vladajočih strank in z njimi povezanih oseb. Država je tu zato, da poskrbi za spoštovanje zakonov, da dela red in da skrbi za sistem.« Avtor članka bi lahko za isto stvar uporabil nevtralne besede »... država tu ni zato, da skrbi zase ...« ali »... država tu ni zato, da skrbi za svojo zadnjo plat ...«, a v obeh primerih bi se izgubila ekspresivnost in močan učinek zapisanih besed in mnenja.

V prispevkih nisem našla nobenega primera, kjer bi avtor vulgarizem *rit* uporabil kot psovko, ki bi opisovala osebo s slabim značajem, in s tem nekoga žalil. To se je zgodilo samo v citatih, naslednji primer je iz športnega dnevnika Ekipa (2008): »Celoten zaplet je bil precej nepričakovan. Še pred tedni je trener Lavriča Hvalil za njegovo igro in pristop, prvič pa je

počilo po menjavi na tekmi proti Hamburgu: 'V ponedeljek si še kralj, v sredo pa rit. V nogometu je vse zelo hitro.'«

V slovenščini imamo precej frazemov, katerih del je vulgarizem *rit*, in poleg dobesedne uporabe izraza so stalne fraze drugi najpogostejši pojav v časopisih. Fraza »*biti kot rit in srajca*«, ki pomeni biti neločljiv, se v časopisih pojavi 50-krat. V Dnevniku (1999) v komentarju novinarja na trenutno politično situacijo preberemo: »Kot sem že napisal: mislim, da sta Kučan in Janša kot rit in srajca, drug drugega potrebujeta in oba bi morala iti, ker oba delata škodo.« Z uporabe te fraze je avtor dodal večjo ekspresivnost zapisanemu, kot če bi namesto nje uporabil nevtralen izraz. Isto velja za uporabo fraze »*lesti v rit*«, ki pomeni prilizovati se in se v časopisih pojavi 7-krat. V komentarju Večera (1999) o menjavah na vodilnih položajih javne radiotelevizije je avtor zapisal: »Ambrožič, Lombergar, Pengov, Čolnik /.../ in manj razvpiti radijski kandidati v zakulisnih igricah pljuvajo drug po drugemu in čakajo na odločitev njihovih 'velikih' vzornikov oziroma tistih, katerim morajo zdaj pospešeno lesti v rit.« Z izbiro fraze je poudaril, da ne bo dovolj le, da so kandidati kvalificirani za svoje delo, sposobni in delovni, ampak bodo za dosego želenega cilja morali ne le se dobro razmeti s trenutnimi nadrejenimi, temveč narediti še kaj več. Za vsako od fraz »*biti v riti*« – v zapleten, neprijetnem položaju (SSKJ 1991) –, »*dati brco v rit*« – nekoga odpustiti, odsloviti (SSKJ 1991) –, »*vreči na rit*« – presenetiti (SSKJ 1991) Gigafida beleži tri zadetke. Ponovno z uporabo teh fraz, ki jih avtorji uporabljajo le v interpretativnih zvrsteh, avtorji dajo dodatno moč svojim besedam in mnenju, s tem ima besedilo večji učinek na bralca. V Delu (2000) v komentarju preberemo: »No, če smo natančnejši, se ni nihče poslovil brez vsaj simbolične brce v rit; zvezo komunistov so prisilile zgodovinske in družbene razmere, Podobnika pa njegov 'prijatelj' Lojze Peterle.«

V skupino kletvic z motivom sodomije spada tudi neprijazna zahteva ***Pojdi v rit!***, ki v slovenščini deluje na isti način kot bolj zaznamovani in tabuizirani obliki z motivom spolnih organov (*Pojdi v pizdo/kurc!*). Gigafida za to neprijazno zahtevo pokaže 22 zadetkov, od česar je večina člankov informativne zvrsti. Tema večih besedil je uzakonitev omenjenga izraza v Italiji (s čimer je rimsko sodišče razsodilo, da izraz ni žaljiv) in tako ni šlo drugače, kot da so te besede tudi zapisali. Tako v Dnevniku (2007) preberemo: »Ni jasno, ali je vrhovno sodišče s to razsodbo hotelo zaščititi navado, ki v Italiji meji na inštitucijo. Gre za 'sfogo', za čustveno stanje, v katerem si Italijani dajejo duška in med katerim uporabljajo še veliko bolj sočne izraze, kot je preprosti 'pojdi v rit.'« Sicer je ta neprijazna zahteva

uporabljena predvsem v citatih: »Pesmi so velikokrat opisovale dekadentno življenje rock glasbenikov oziroma izkušnje članov, ki so si tudi na odru privoščili kakšne klasične rock`n`roll izpade. 'Kakšen dan se napiješ, padeš, si kaj zlomiš, bruhaš ogenj, rečeš vsem, naj gredo v rit, in potem skočiš med občinstvo'« (Dnevnik 2003). Avtor je le povzel besede kitarista rock skupine, za člane teh pa se ve, da se radi bolj ekspresivno in vulgarno izražajo. V Dnevniku se je izraz pojavil 12-krat, v Delu osemkrat in enkrat v manjših lokalnih časopisih. Prvič se je izraz v tiskanih medijih pojavil leta 1997, in sicer v članku o preklinjanju in kletvicah, nato pa Gigafida z leti beleži minimalno naraščanje: za leto 2000 pokaže dva zadetka, za 2004 tri, leta 2007 se je izraz pojavil že osemkrat.

Zadnja skupina kletvic so **kletvice z motivom mame**. Omenjeni motiv namiguje na seksualno dostopnost mame opsovanega (Ljung 2006, 68). Nekoč so vse besede kletvic te kategorije vzeli dobesedno in zato so veljale za najhujše in najbolj neprimerne. Čeprav jih danes ne razumemo dobesedno, veljajo kletvice, kot so *Jebem ti mater*, *Jebi si mater*, *Pizdo materno* in podobne še vedno za najmočnejše in najbolj neprimerne.²³ Ko kletvico ***Jebem ti mater*** vtipkam v iskalnik Gigafide, pokaže 20 zadetkov. Največ v Dnevniku (21), nekaj manj v Delu (11) in dva v regionalnih časopisih. Večina zvrsti, v katerih se kletvica pojavi, je informativnih, a je neprijazna zahteva uporabljena v citatu. Avtor je torej le povzel besede akterjev v zgodbi. V večini primerov je šlo za zgodbo ženske, obtožene umora svojega partnerja, v kateri so citirali partnerjeve zadnje besede, preden ga je obtoženka zabodla: »Jebem ti mater, sad ču te zaklat!« (Dnevnik 2008). Ker zgodba dolgo ni dobila epiloga, so v različnih tiskanih medijih večkrat pisali o njej in citat vsakič ponovili, v čemer je tudi razlog, zakaj ima ta groba kletvica toliko zadetkov. Dvakrat se pojavi v prispevkih o preklinjanju in enkrat v žanru interpretativne zvrsti, v katerem je ponovno navedena v sklopu citata: »Jebem ti mater, mulc!« (Delo 2002). S kletvico je bila izražena močna jeza osebe, ki jo je izrekla, avtorji besedil pa so jo vključili v svoja besedila, da bi jih popestrili, jim dali dodatno moč in nenazadnje tudi pridobili bralce – zagotovo je na izraze postal pozoren marsikdo in je kletvica vzbudila radovednost bralcev, ki prispevka v nasprotnem primeru morda ne bi brali.

Za kletvico ***Pizda materna*** Gigafida pokaže 8 zadetkov, a se vsi nanašajo na prispevke z omembo glasbene skupine s tem imenom. Slovenci uporabljamo tudi sklanjano obliko te

²³ 74, 1 % Slovencev je v anketi ocenilo, da gre za zelo grdo kletvico in ji dodelilo najvišjo stopnjo zaznamovanosti (Klemenčič 2016).

kletvice, *Pizdo materno*, a Gigafida je ne zasledi v nobenem časopisnem besedilu. Ker gre za zelo močne kletvice, ki se navezujejo na eno najbolj tabuiziranih področij ter na tisto osebo, ki je večini najbolj sveta, se kletvice te skupine redko pojavljajo tako v vsakdanjem življenju²⁴ kot v medijih (Ljung 2006, 68).

Za konec analize sem v iskalnik Gigafide vtipkala kletvici, ki spadata v skupino **drugih motivov** (Ljung 2006, 70), ***kurba*** in ***čefur***. Vulgarni izraz za žensko, ki si denar služi s prostitucijo, marsikje po svetu velja za eno najbolj grobih in neprimernih kletvic (Ljung 2006, 62), tudi v Sloveniji.²⁵ Kljub temu Gigafida zanjo beleži 381 zadetkov. A zelo veliko se jih navezuje na naslove filmov (*Kurba*, *Mama in kurba*, *Ljubica*, *žena in kurba*, *Življenje je kurba*), 19-krat je beseda omenjena v frazi »politika je kurba«, vsakič v žanru interpretativne zvrsti. Sicer so avtorji besedo uporabili tudi kot vzklík jeze in besa, prav tako v interpretativnih zvrsteh, ne pa kot žaljivko ali psovko za osebo ženskega spola. V tej funkciji se pojavi le v peščici besedil, vsa so interpretativna in avtorji niso sami neposredno žalili drugih oseb: »Na mladoletnico je kot sekira padla zlovešča beseda: kurba.« (Dnevnik 2004).

Drugi izraz, *čefur*, ima po SSKJ (1991) dva pomena: kot nevtralni izraz pomeni pripadnika subkulturne skupine z značilno govorico, ki je mešanica slovenščine in drugih jezikov nekdanje Jugoslavije. Kot slabšalni izraz, ki se je v slovenščini razvil v psovko ali žaljivko, pa pomeni pripadnika kateregakoli naroda nekdanje Jugoslavije (razen Slovencev), ki živi v Sloveniji. Najprej je beseda bila žaljivka za naše nekdanje južne brate in njihove potomce, kasneje pa so jo ironično začeli uporabljati tudi oni sami. Magnifico je na primer iz nje naredil celo hit s pesmijo »*Kdo je čefur*« (ta je zaznamovala celotno generacijo mladih, ki iščejo svoj prostor pod slovenskim soncem). Z uporabo izraza so njegovi uporabniki tako nastavili ogledalo ljudem, ki so jih žalili in zmerjali, ter besedi s tem odvzeli pejorativno os. Tako je med mladimi vsaj deloma izgubila tako negativni učinek kot etnični predznak. Beseda *čefur* sicer ostaja pri svoji prvi konotaciji – a dejstvo, da so jo začeli uporabljati sami potomci priseljencev (tako kot ameriški črnci besedo »nigger«), jo počasi pomika k večji sprejemljivosti. Ogromno je k temu pripomogel tudi Goran Vojnović s svojim prvcem »*Čefurji raus!*«, ki je po knjižni obliki bila uprizorjena tudi na odru in v filmu. S tem, ko izraz

²⁴ 40, 2 % Slovencev kletvic z motivom mame nikoli ne uporablja, 22, 6 % redko in 16, 8 % včasih (Klemenčič 2016).

²⁵ Kot zelo grdo in zelo neprimerno jo je v anketi ocenilo 66, 9 % slovenskih anketirancev (Klemenčič 2016).

čefur avtor postavil v naslov romana, mu je uspelo dodatno spodnesti njegov slabšalni in psovalni značaj. S tem beseda *čefur* več ne more biti zmerljivka in psovka, saj se vsa njena vsebina obrne zoper tistega, ki jo ustvarja.

Gigafida za omenjen izraz beleži 182 zadetkov, največ v Dnevniku (108), Delu (52) in Gorenjskem glasu (7). Raba tega samostalnika z leti zelo narašča, od enega samega zadetka leta 1994 je za leto 2008 že 48 zadetkov. Vendar pa se večina zadetkov, 42 prispevkov, navezuje ali na Magnifica in njegovo pesem ali na Vojnovića in njegov roman. V 19 prispevkih so avtorji besedo uporabili v interpretativnih zvrsteh, a z njo niso zmerjali ali psovali, v šestih primerih je kletvica postavljena v narekovaje in 18-krat je navedena v sklopu citata. V sedmih primerih gre za informativno zvrst, kjer pa je tema slovensko besedišče in v besedilih avtorji razlagajo pomen besede in njeno spreminjanje skozi čas.

Rezultati analize:

V empiričnem delu sem raziskovala, kako pogosto se kletvice pojavljajo v slovenskih tiskanih medijih, v katerih medijih in v katerih novinarskih zvrsteh jih največkrat zasledimo ter s kakšnim namenom jih avtorji uporabljajo. Raziskavo sem omejila na časopisno gradivo, kot ga izkazuje korpus Gigafida, torej dnevnike, poldnevne in tednike, in sicer od leta 1991 do 2010. Iz vsake skupine motivov, ki se pojavljajo v kletvicah (religiozni, skatološki, spolni organi, spolni odnos, sodomija, mama, drugi), sem izbrala nekaj primerov kletvic, za katere na podlagi njihove manj močne zaznamovanosti in manj tabuiziranega področja, na katerega se navezujejo, menim, da obstaja verjetnost pojavljanja v tiskanih medijih, ali je za izbrane kletvice moja raziskava na Filozofski fakulteti²⁶ pokazala, da so med Slovenci najbolj razširjene in najpogostejše uporabljane. Na podlagi tega sem jih vnesla v iskalnik spletnega korpusa Gigafida in ugotavljala, kako pogosto se pojavljajo v slovenskih časopisih in v katerih, v katerih novinarskih zvrsteh jih zasledimo največ ter kakšno funkcijo opravljajo v besedilu.

²⁶ Gre za že omenjeno raziskavo, ki sem jo na Filozofski fakulteti opravila v sklopu diplomskega dela z naslovom »'Fan, vad gör du?!' Om svärande och svordomar i det svenska och slovenska språket/'Zum Teufel, was machst du?!' Über Flüche und Schimpfwörter im Schwedischen und Slowenischen/'Hudiča, kaj delaš?!' O preklinjanju in kletvicah v švedskem in slovenskem jeziku« (Klemenčič 2016). Diplomsko delo bo vir vseh podatkov o uporabi kletvic med Slovenci v empiričnem delu.

Kletvica *hudič* se je v korpusu Gigafida pojavila 3.630-krat. Največ zadetkov je iz Dnevnika (1.479), Dela (956) in regionalnih časopisov (546). A v vseh primerih gre za dobesedni pomen besede ali frazeme in pregovore s tem izrazom, in ne za vzklik jeze ali začudenja, ki je funkcija, ki jo ta beseda opravlja (Ljung 2006, 24). Pridevnik *hudičev* je bil uporabljen 851-krat, od tega je beseda 101-krat uporabljena kot pridevnik, ki opravlja funkcijo okrepljene besede in s tem daje večjo moč besedi, ki stoji za njo. Prislov *hudičevo*, ki v slovenščini prav tako opravlja funkcijo okrepljene besede, v gradivu korpusa zasledimo 878-krat, in sicer v Delu 342-krat, v Dnevniku 295-krat in v regionalnih časopisih 94-krat. Za kletvico *prekleta* Gigafida pokaže 1.205 zadetkov, največ v Dnevniku (571), Delu (324) in regionalnih časopisih (117). Novinarji so jo uporabljali z namenom okrepiti zapisano in dati dodatno moč besedi, ki je sledila, ob poudarjanju vprašalnic in tudi kot vzklik jeze ali začudenja v interpretativnih zvrsteh. Kletvica *sranje* se je pojavila 643-krat, največkrat v Dnevniku (260), Delu (230) in regionalnih časopisih (60), in sicer v interpretativnih zvrsteh, v informativnih pa le v citatih. Za sopomenko besede *sranje*, *drek*, je Gigafida pokazala 1.224 zadetkov. Največ zadetkov je iz regionalnih časopisov (414), sledita Delo (330) in Dnevnik (307). Za besedo *pizda* je Gigafida pokazala 112 zadetkov, od tega 39 v besedilih Dela, 36 v prispevkih Dnevnika in 19 v regionalnih časopisih. A v večini primerov je šlo za naslove predstav, ime glasbene skupine in naslove pesmi, kjer avtorji besedil niso imeli druge izbire kot zapisati omenjeno besedo, sicer se je izraz pojavil tudi v informativnih zvrsteh in to kot kletvica, a v besedilih, katerih tema so bile slovenske kletvice in preklinjanje. Beseda *kurc* se je v gradivu korpusa pojavila 71-krat, od tega v regionalnih časopisih 27-krat, v Delu 23-krat in Dnevniku 18-krat. V večini primerov se je pojavila kot naslov pesniške zbirke, priimek, povzetek verza pesmi ali v sklopu prispevka o neprimernih besedah. *Pojdi v pizdo* se je v vseh letih pojavila le enkrat, in sicer v Dnevniku, šlo je za povzetek besed pesmi iz predstave, namenjene nekdanjemu italijanskemu premierju, in ne za novinarjeve lastne besede ali mnenje. Za samostalnik *pizdun* Gigafida beleži 52 zadetkov, največ v regionalnih časopisih (31), Dnevniku (12) in Delu (7). Razen v enem primeru je bil samostalnik del naziva alternativnega kulturnega društva ter beseda, ki je del naslova pesmi glasbene skupine, v enem primeru pa je avtor citiral drugo osebo. Za *Jebi se* Gigafida beleži 30 zadetkov, v Delu jih je bilo 13, v Dnevniku 8 in v Večeru 5. Avtorji so kletvico uporabili le v interpretativnih zvrsteh. Za pridevnik *jebeni* Gigafida beleži 64 zadetkov, največ v Delu (29), regionalnih časopisih (21) in Dnevniku (12), vsakič se je pojavil v interpretativnih zvrsteh. Neprijazna zahteva *Pojdi v rit* se je pojavila 22-krat, in sicer v informativnih zvrsteh, kjer pa je tema bila uzakonitev omenjenga izraza v Italiji in ni šlo drugače, kot da so te besede avtorji tudi zapisali. Kletvico

Jebem ti mater Gigafida največkrat zasledi v Dnevniku (21), manj v Delu (11) in v manjših lokalnih časopisih dvakrat. To se je zgodilo v informativnih zvrsteh, a je neprijazna zahteva uporabljena v citatu, avtor je le povzel besede akterjev v zgodbi. Kletvica *Pizda materna* ima 8 zadetkov, a se vsi nanašajo na glasbeno skupino s tem imenom. Za besedo *kurba* je Gigafida pokazala 381 zadetkov, a je v večini primerov beseda bila del naslova filma ali fraze »politika je kurba«, le v šestih besedilih interpretativne zvrsti se pojavi v pomenu vlačug, a avtorji niso sami neposredno žalili drugih oseb. Za besedo *čefur* Gigafida beleži 182 zadetkov, največ v Dnevniku (108), Delu (52) in Gorenjskem glasu (7). A 42 prispevkov se navezuje ali na Magnifica in njegovo pesem ali na Vojnoviča in njegov roman. V 19 prispevkih so avtorji besedo uporabili v interpretativnih zvrsteh, a z njo niso zmerjali ali psovali, v ostalih primerih je šlo za informativno zvrst, kjer pa so avtorji razlagali pomen besede in njeno spreminjanje skozi čas.

Ob analiziranju kletvic in psov v slovenskih časopisih sem ugotovila, da se jih večina pojavlja le v interpretativnih zvrsteh, kjer je avtor prisoten s svojimi mnenji, pogledi in stališči ter je zato v teh zvrsteh aktualizacija, ki ima vlogo vrednotenja ali stilne popestritve besedila (Korošec 1998, 13). V informativnih zvrsteh se kletvice pojavljajo le redko in še takrat večinoma kot deli citatov in ne kot avtorjeve lastne besede, kar je pričakovano in v skladu z ločevalno normo.

V 5. poglavju sem pojasnila, da kletvice lahko opravljajo zelo različne funkcije oziroma da je razlogov, zakaj uporabljamo te družbeno nesprejemljive izraze, več. Z njimi lahko izražamo jezo ali začudenje, prisegamo, nekaj potrdimo ali zanikamo, pokličemo na pomoč višje sile, žalimo ali psujemo ljudi. V vseh teh primerih kletvice zelo močno izstopajo med ostalimi besedami in praktično nemogoče jih je spregledati, preslišati oziroma ne reagirati nanje. Ko opravljajo malce drugačne funkcije, in sicer funkcije neodobravanja, posebnega poudarjanja, okrepljenih besed, ko poudarjajo vprašanja ali iz njih tvorimo nove besede z nevtralnimi pomenom, pa v veliko primerih ljudje na kletvice ne reagirajo drugače kot na vse ostale, nevtralne in nezaznamovane besede (Ljung 2006, 57). Prav v teh funkcijah je kletvice večina avtorjev uporabljala v časopisnih besedilih, predvsem v interpretativnih zvrsteh. V večini primerov so izbrali kletvico namesto nevtralnega izraza z istim pomenom, da bi dali posebno moč besedi, ki ji je sledila, ali okrepili pomen naslednje besede.

9. ZAKLJUČEK

Od nekdaj so me zanimale besede, stavki in teksti. Splet okoliščin je v času mojega študija na Švedskem pripomogel, da so me začele zanimati neprimerne in družbeno nesprejemljive besede ali povedano drugače: kletvice. Tako sem za temo svojega diplomskega dela izbrala kletvice in psovke v slovenskih tiskanih medijih. V začetku diplomskega dela sem najprej opredelila ključne pojme, in sicer pojem novinarstva, poudarila sem pomen novinarske etike pri opravljanju tega poklica ter opisala različne vrste novinarskih besedil v tiskanih medijih ter jezik in stil, ki se pojavlja v časopisnih besedilih. Nato sem definirala različne pojme, povezane s preklinjanjem in kletvicami, ter v nadaljevanju opisala fenomen kletvic: opisala sem razvoj kletvic in psovk skozi različna zgodovinska obdobja. Za tem sem odgovorila na vprašanja, zakaj nekatere besede veljajo za neprimerne in kje so razlogi, da se kljub temu odločimo za uporabo teh besed, kdo so tisti, ki preklinjajo ter v kakšnih situacijah in s kakšnim namenom to počnejo. Natančno sem opisala vse funkcije kletvic in predstavila različne motive oziroma področja, na katere se te besede navezujejo. V empiričnem delu naloge sem s pomočjo spletnega korpusa Gigafida raziskala kletvice v slovenskih tiskanih medijih in ugotavljala, ali se kletvice sploh pojavljajo, in če se, kako pogosto se to dogaja, v katerih tiskanih medijih in novinarskih zvrsteh jih lahko največkrat zasledimo in s kakšnim namenom jih avtorji uporabljajo.

Glede na analizo v empiričnem delu naloge lahko sklepamo, da slovenski novinarji redko uporabljajo družbeno nesprejemljive besede. Kadar pa že, to večinoma storijo z namenom dajanja posebnega poudarka in moči zapisanemu, ali ko povzemajo besede drugih. Pri tem uporabijo kletvice, ki se večinoma navezujejo na manj tabuizirana področja, kar potrjuje mojo tezo, zastavljeno v poglavju 1.1. Ob tem je treba poudariti, da sem raziskavo omejila le na časopise, v katerih nisem iskala vseh kletvic – iz vsake skupine motivov, ki se pojavljajo v kletvicah, sem izbrala nekaj primerov kletvic, za katere sem na podlagi njihove manj močne zaznamovanosti in manj tabuiziranega področja, na katerega se navezujejo, menila, da obstaja verjetnost pojavljanja v tiskanih medijih, ali je za izbrane kletvice moja raziskava na Filozofski fakulteti pokazala, da so med Slovenci najbolj razširjene.²⁷ Poleg tega je leto 2010 zadnje, zajeto v raziskavo. Glede na to, da naj bi se število kletvic v medijih z leti večalo

²⁷ »'Fan, vad gör du?!' Om svärande och svordomar i det svenska och slovenska språket/'Zum Teufel, was machst du?!' Über Flüche und Schimpfwörter im Schwedischen und Slowenischen/'Hudiča, kaj delaš?!' O preklinjanju in kletvicah v švedskem in slovenskem jeziku (Klemenčič 2016).

(Korošec 1998, 21), obstaja velika verjetnost, da se danes kletvice uporabljajo pogosteje in v več različnih funkcijah. Kljub vsemu pa lahko diplomsko delo zaključim z ugotovitvijo, da so slovenski novinarji, kar zadeva družbeno nesprejemljive besede, zelo previdni ter dosledno upoštevajo novinarski kodeks. Tako lahko ugotovimo, da novinarji niso kršili nobenega od členov **novinarskega kodeksa**²⁸ (2010), ki se navezujejo na uporabo neprimernih besed in lahko ima uporaba kletvice kot posledico njihovo kršitev. Člene sem navedla sem v poglavju 2.1.2. Novinarska etika, a jih ponovno navajam in komentiram:

- **2. člen:** *Novinar se mora izogibati nekorektnemu, osebno žaljivemu predstavljanju podatkov in dejstev.* → V najdenih primerih novinarji s kletvicami in psovki niso na žaljiv način predstavljali podatkov in dejstev.
- **3. člen:** *Novinar mora pri objavljanju informacij, ki vsebujejo hude obtožbe, pridobiti odziv tistih, ki jih te informacije zadevajo, praviloma v istem prispevku, sicer pa takoj, ko je mogoče. Enako mora storiti tudi, ko povzema hude obtožbe iz drugih medijev ali arhivov. Če novinar odziva ni mogel pridobiti, mora to javnosti pojasniti.* → V nobenem od primerov novinarji kletvic niso vključevali v hude obtožbe.
- **20. člen:** *Novinar se mora izogibati narodnim, rasnim, spolnim, starostnim, verskim, geografskim in drugim stereotipom ter podrobnostim, ki so povezane s spolnimi nagnjenji, invalidnostjo, fizičnim videzom, socialnim položajem ali drugimi osebnimi okoliščinami posameznikov in skupin.* → Tudi teh primerov pri analizi nisem zasledila.
- **21. člen:** *Spodbujanje k nasilju, širjenje sovraštva in nestrpnosti ter druge oblike sovražnega govora so nedopustni. Novinar jih ne sme dopustiti, če pa to ni mogoče, se mora nanje nemudoma odzvati in jih obsoditi.* → Niti enkrat novinarji niso uporabili kletvic in psovki za širjenje sovraštva in nestrpnosti.

Švedski jezikoslovec Magnus Ljung (2006, 7) poudarja, da imajo kletvice svojo igrivo in poetično stran, ki omogoča bolj ustvarjalen jezik, za katerega menim, da je ob uporabi kletvic v slovenskih časopisih velikokrat prišel do izraza. Kar je najpomembneje, pa je to, da z izbranimi kletvicami avtorji niso žalili ali psovali ljudi, temveč so jih uporabljali v drugih, bolj »prijaznih« funkcijah, torej za posebno poudarjanje besed, za izražanje neodobravanja ali visoke stopnje opisanega in ob poudarjanju vprašanj.

²⁸ <http://novinar.com/drustvo/o-nas/dokumenti/kodeks/>

10. LITERATURA

1. Andersson, Lars-Gunnar. 2000. *Fult språk. Svordomar, dialekter och annat ont*. Stockholm: Carlsson Bokförlag AB.
2. Babič, Saša. 2015. *Beseda ni konj*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
3. Bandur, Simona. 2016. *Dokler bo spolnost tabu, bo nastopala v kletvicah*. Dostopno prek: <http://www.delo.si/prosti-cas/zanimivosti/dokler-bo-spolnost-tabu-bo-nastopala-v-kletvicah.html> (16. junij 2016).
4. Erjavec, Karmen. 1998. *Koraki do kakovostnega novinarskega prispevka*. Ljubljana: Jutro.
5. --- 1999. *Novinarska kakovost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
6. Jay, Timothy. 1992. *Cursing in America*. Philadelphia, Amsterdam: Johns benjamins Publishing Company.
7. Jelisztratov, Vlasyimir. 1998. *Szleng és kultúra*. Dostopno prek: http://mnytud.arts.klte.hu/szleng/szl_kut/02szlkul/szlkult.pdf (31. januar 2016).
8. Kalin Golob, Monika. 2002. Jezikoslovna stilistika in razžalitve v tiskanih medijih. V *Razžalitve v tiskanih medijih*, ur. Tomo Korošec, 31–46. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
9. --- 2003. *H koreninam slovenskega poročevalnega stila*. Ljubljana: Jutro.
10. KAPU. 2002. *A mítoszok rejtélye és az Élő Világegyetem*. Dostopno prek: <http://www.grandpierrehu/200208/mitoszok.html> (18. februar 2016).
11. Klemenčič, Iva. 2016. »Fan, vad gör du?!« *Om svärande och svordomar i det svenska och slovenska språket*»Zum Teufel, was machst du?!« *Über Flüche und Schimpfwörter im Schwedischen und Slowenischen*»Hudiča, kaj delaš?!« *O preklinjanju in kletvicah v švedskem in slovenskem jeziku*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
12. Kodeks novinarjev Slovenije. 2010. Dostopno prek: <http://novinar.com/drustvo/onas/dokumenti/kodeks/> (10. julij 2016).
13. Kodeks novinarjev Slovenije. 2002. Dostopno prek: http://razsodisce.org/kodeks_ns_txt_stari.html (10. julij 2016).
14. Korpus slovenskega jezika Gigafida. Dostopno prek: <http://www.gigafida.net/> (20. julij 2016).
15. Korošec, Tomo. 1976. *Poglavja iz strukturalne analize slovenskega časopisnega stila*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
16. --- 1988. *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.
17. Košir, Manca. 1988. *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Ljubljana: DZS.

18. Košir, Manca in Poler, Melita. 1996. Utemeljitev novinarske etike in svoboda slovenskih novinarjev. V *Mediji, etika in deontologija*, ur. Marjan Sedmak, 9–27. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
19. Košir, Manca. 2003. *Surovi čas medijev*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
20. Kovač, Edvard. 1996. Meč, pero, kamera. V *Mediji, etika in deontologija*, ur. Marjan Sedmak, 5–7. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
21. Lindblad, Tomas. 2009. *Neandertal*. Dostopno prek: http://www.tomaslindblad.se/Nyare_texter/Neandertal.html (1. junij 2016).
22. Lindgren, Astrid. 2011. *Madicken*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
23. Ljung, Magnus. 2006. *Svordomsboken. Om svärande och svordomar på svenska, engelska och 23 andra språk*. Uddevalla: Norstedts Akademiska Förlag.
24. Logar Berginc, Nataša in drugi. 2012. *Korpusi slovenskega jezika Gigafida, KRES, ccGigafida in cc KRES: gradnja, vsebina, uporaba*. Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko, Fakulteta za družbene vede.
25. Mancini, Paolo. 2005. Is There a European Model of Journalism? V *Making Journalists: Diverse models, Global Issues*, ur. H. de Burgh, 77–93. London, New York: Routledge.
26. Montagu, Ashley. 1973. *The Anatomy of Swearing*. London, New York: MacMillan & Collier.
27. *Münchenska deklaracija*. 1971. Dostopno prek: <http://www.znp.si/znp/statut-znp/115-deklaracija-o-dolznostih-in-pravicah-novinarjev> (15. julij 2016).
28. *Nationalencyklopedin*. 1995. Göteborg: Språkdata.
29. Nežmah, Bernard. 1997. *Kletvice in psovke*. Ljubljana: Nova revija.
30. *Oxford English Dictionary*. 1994. Dostopno prek: <http://www.oed.com/> (22. julij 2016).
31. Poler Kovačič, Melita. 2005. Utemeljeno moralno presojanje v novinarstvu. V *Uvod v novinarske študije*, ur. Melita Poler Kovačič in Karmen Erjavec, 190–254. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
32. Pšajd, Jelka. 2005. *Še zdaj, na te sveti den, moreš preklinjati? Psovke in kletvice iz Pomurja in Porabja*. Murska Sobota: Pokrajinski muzej.
33. Randall, David. 2000. *The Universal Journalist*. London: Pluto Press.
34. *Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V*. 1970–1991. Ljubljana: SAZU in DZS.
35. *Slovenski etnološki leksikon*. 2004. Ljubljana: Mladinska knjiga.
36. Snoj, Marko. 1997. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
37. Splichal, Slavko. 1988. Izobraževanje, etika in profesionalizacija novinarstva. *Teorija in praksa* 25 (5): 619–624.

38. Splichal, Slavko in Colin Sparks (1994): *Journalists for the 21st century: tendencies of profesionalization among first-year journalism students in 22 countries*. Norwood: Ablex Publishing Corporation.
39. Splichal, Slavko. 2000. Novinarji in novinarstvo. V *Vregov zbornik*, ur. Slavko Splichal, 47–56. Ljubljana: Evropski inštitut za komuniciranje in kulturo, Fakulteta za družbene vede.
40. Stroh-Wollin, Ulla. 2008. *Dramernas svordomar – en lexikal och drammatisk studie i 300 års svensk drammatik*. Uppsala: FUMS.
41. Trstenjak, Anton. 1995. *Slovenska poštenost*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.
42. Turner, George William. 1973. *Stylistics*. Harmondsworth: Penguin Books Ltd.